ISSN 2415-8437

HABER / YORUM DERGİSİ

Yıl: 10, Sayı: 99, **Eylül-Ekim 2026**

AsyaAvrupa

Ақпараттық сараптама журналы

Басылымның 10-шы жылы, № 99, **Қыркүйек-Қазан 2026**

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN YAYINIDIR ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ БАСЫЛЫМЫ

INDIAN PRIME MINISTER MODI'S VISIT TO CENTRAL ASIA: A RENEWED ENGAGEMENT?

ВИЗИТ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРА ИНДИИ НАРЕНДРЫ МОДИ В ЦЕНТРАЛЬНУЮ АЗИЮ: НОВЫЙ ЭТАП ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ?

04 RÖPORTAJ / СҰХБАТ

PROF. DR. HÜSEYİN KARAMAN
AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ MÜTEVELLİ HEYET BAŞKANI

ПРОФЕССОР, ДОКТОР ХҮСЕЙІН КАРАМАН
АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ӨКІЛЕТТІ КЕҢЕС ТӨРАҒАСЫ

22

SINIRDA KARBON DÜZENLEMESİNİN TÜRKİYE'NİN SANAYİ REKABET GÜCÜ VE AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ
ШЕКАРАДА КӨМІРТЕКТІ РЕТТЕУДІҢ ТҮРКИЯ ӨНЕРКӘСІБІНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ЖӘНЕ ЕО ҚАТЫНАСТАРЫНА ӘСЕРІ
ZHENGİZKHAN ZHANALTAY

35

AVAZA SUMMIT: OPPORTUNITIES AND IMPLICATIONS FOR CENTRAL ASIA
САММИТ В АВАЗЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
ANUAR SATMURZIN

Asya Avrupa / Азия Европа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Suat Beylur

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Ömirbek Hanayi

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Erkinbek Turgunov

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Omirbek Hanayi
Zhuldyz Zhanadil

Sekretarya / Хатшылық
Asel İngaybekova

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Doç. Dr. Suat Beylur

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Erkinbek Turgunov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Suat Beylur
Zhengizkhan Zhanaltay
Prof. Gulnar Nadirova
Ömirbek Hanayi

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Süreli yayın tescil belgesi No: 15793-Ж, tarihi: 27.01.2016. Söz konusu yayın izni Kazakistan Enformasyon ve Toplumsal Kalkınma Bakanlığı tarafından verilmiştir. Tüm hakları saklıdır. Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Bu yayında yer alan yazılar ve fotoğraflar izinsiz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İki ayda bir yayımlanmakta olup, tirajı 300 adettir. Bedelsiz olan yayının basılı dağıtımı, Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını kapsamaktadır.

Мерзімді баспасөз басылымын есепке қою туралы куәлік №: 15793-Ж, күні: 27.01.2016 ж. Жоғарыда аталған басылымға рұқсатты Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі берді. Барлық құқықтар қорғалған. Сұхбат, ақпараттық сараптама мен талдауларда айтылған пікірлер тек авторлардың жеке көзқарастары болып табылады және Институттың ұстанымын білдірмейді. Бұл басылымда жарияланған мақалалар мен фотосуреттерді рұқсатсыз және дереккөзді көрсетпей пайдалануға тыйым салынады. Дереккөзді көрсетіп, сілтеме жасауға болады. Екі айда бір рет жарияланатын болып, тиражы 300 дана. Журналымыздың баспа басылымы Қазақстан мен Түркияда тегін таратылады.

Doç. Dr. SUAT BEYLUR

Доцент, Доктор СУАТ БЕЙЛУР

Değerli takipçilerimiz,

Asya Avrupa dergisinin 99. sayısında küresel ve bölgesel gelişmeleri farklı boyutlarıyla ele alıyoruz. Mütevelli Heyet Başkanımız Prof. Dr. Hüseyin Karaman'ın röportajıyla başlayan sayımızda; Avaza Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde Gümrük Birliği ve sınırda karbon düzenlemesinin etkileri, Hindistan'ın Orta Asya'ya ilgisi ve Kazakistan-Almanya ilişkileri değerlendirilmektedir. Ayrıca Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'nın (CICA) bölgesel su diplomasisindeki potansiyeli, Sovyet sonrası sınırların dönüşümü, ortak Türk alfabesi ve gençlik politikaları incelenmektedir.

Küresel gündemde jeopolitik gerilimler, büyük güç rekabeti ve ekonomik dönüşüm belirleyici olmuştur. Ticaret politikaları, enerji ve ulaştırma koridorları, yeşil dönüşüm ve tedarik zincirlerinin yeniden yapılanması, ülkelerin dış politika ve iş birliği önceliklerini etkilemiştir.

Orta Asya ve Türk dünyasında ise çok taraflı diplomasi ve bölgesel bütünleşme öne çıkmıştır. Türkmenistan'daki Avaza Zirvesi, Orta Asya ülkeleri ile Azerbaycan arasındaki iş birliğine yeni bir boyut kazandırırken, Bakü'deki 7. CICA Zirvesi güvenlik, bağlantısallık ve kurumsal iş birliğini gündeme taşımıştır. Ankara'da gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı'nın 13. Zirvesi ise siyasi dayanışmanın güçlendirilmesi, ekonomik ve teknolojik iş birliğinin geliştirilmesi ve ortak kültürel mirasın geleceğe taşınması bakımından önemli bir buluşma olmuştur. Bu gelişmeler, bölgenin artan önemini ve iş birliğinin somut sonuçlara dönüştürülmesi ihtiyacını bir kez daha ortaya koymuştur.

Bu sayımızın, bölgemizde ve dünyada yaşanan gelişmelerin anlaşılmasına katkı sağlamasını temenni ediyor, keyifli okumalar diliyoruz.

Құрметті оқырман!

«Азия Европа» журналының 99-санында жаһандық және аймақтық деңгейдегі өзекті оқиғалар мен үдерістерді жан-жақты талдаймыз. Басылымның бұл саны оқу орнымыздың Өкілетті кеңес төрағасы, профессор, доктор Хүсейін Караман мырзамен жүргізген сұхбатпен бастап отырмыз. Осы санымызда Аваза саммиті, Түркия мен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынастарға Кеден одағы мен шекаралық көміртегі реттеу тетігінің ықпалы, Үндістанның Орталық Азияға қызығушылығы және Қазақстан мен Германия арасындағы байланыстар қарастырылады. Бұдан бөлек, Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңестің (АӨСШК) аймақтық су дипломатиясын дамытудағы әлеуеті, посткеңестік кеңістіктегі шекаралардың өзгеруі, ортақ түркі әліпбиі мен жастар саясаты мәселелері талданады.

Жаһандық күн тәртібінде геосаяси шиеленістер, ірі державалар арасындағы бәсекелестік және экономикалық өзгерістер басты орын алды. Сауда саясаты, энергетика және көлік дәліздері, жасыл экономикаға көшу мен жеткізу тізбектерінің қайта құрылуы мемлекеттердің сыртқы саясаттағы басымдықтары мен халықаралық ынтымақтастық бағыттарына елеулі ықпал етті.

Орталық Азия мен Түркі әлемінде көпжақты дипломатия мен аймақтық интеграция үдерістері алдыңғы қатарға шықты. Түрікменстанда өткен Аваза саммиті Орталық Азия елдері мен Әзербайжан арасындағы ынтымақтастыққа жаңа серпін берсе, Бакуде ұйымдастырылған АӨСШК-нің VII саммитінде қауіпсіздік, өзара байланыстылық және институционалдық ынтымақтастық мәселелері күн тәртібіне көтерілді. Ал Анкарада өткен Түркі мемлекеттері ұйымының XIII саммиті саяси ынтымақтастықты нығайту, экономикалық және технологиялық ықпалдастықты дамыту, сондай-ақ ортақ мәдени мұраны сақтап, келер ұрпаққа жеткізу тұрғысынан маңызды басқосу болды. Аталған оқиғалар аймақтың халықаралық аренадағы маңызы артып келе жатқанын және өзара ынтымақтастықты нақты нәтижелерге ұластыру қажеттігін тағы бір мәрте айқындады.

Журналымыздың осы саны аймағымызда және әлемде болып жатқан өзгерістер мен үдерістерді тереңірек түсінуге септігін тигізеді деп сенеміз. Оқырмандарымызға мазмұнды әрі әсерлі оқылым тілейміз!

ÖN SÖZ
АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ
DOÇ. DR. SUAT BEYLUR 1

RÖPORTAJ
СҰХБАТ

AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ MÜTEVELLİ HEYET BAŞKANI
АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ӨКІЛЕТТІ КЕҢЕС ТӨРАҒАСЫ
PROF. DR. HÜSEYİN KARAMAN 4

GÜNCEL
ӨЗЕКТІ ПІКІР

INDIAN PRIME MINISTER MODI'S VISIT TO CENTRAL ASIA: A RENEWED ENGAGEMENT?
ВИЗИТ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРА ИНДИИ НАРЕНДРЫ МОДИ В ЦЕНТРАЛЬНУЮ АЗИЮ: НОВЫЙ ЭТАП ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ?
DR. ALBINA MURATBEKOVA 22

SINIRDA KARBON DÜZENLEMESİNİN TÜRKİYE'NİN SANAYİ REKABET GÜCÜ VE AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ
ШЕКАРАДА КӨМІРТЕКТІ РЕТТЕУДІҢ ТҮРКИЯ ӨНЕРКӘСІБІНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚПЕН ҚАТЫНАСТАРЫНА ӘСЕРІ
ZHENGIZKHAN ZHANALTAY 35

AVAZA SUMMIT: OPPORTUNITIES AND IMPLICATIONS FOR CENTRAL ASIA
САММИТ В АВАЗЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
ANUAR SATMURZIN 56

ASTANA-BERLİN HATTINDA YENİ DİNAMİKLER: TOKAYEV'İN ALMANYA ZİYARETİ
АСТАНА-БЕРЛИН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДА ЖАҢА СЕРПІН: ТОҚАЕВТЫҢ ГЕРМАНИЯҒА САПАРЫ
OMIRBEK HANAYI 66

FROM DIPLOMATIC INITIATIVES TO PRACTICAL COOPERATION:
THE POTENTIAL OF CICA IN ADVANCING WATER DIPLOMACY IN CENTRAL ASIA
ОТ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ К ПРАКТИЧЕСКОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ:
ПОТЕНЦИАЛ СВМДА В РАЗВИТИИ ВОДНОЙ ДИПЛОМАТИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
FATIMA KHAMZAYEVA 83

THE EVOLUTION OF POST-SOVIET BORDERS IN CENTRAL ASIA
ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОСТСОВЕТСКИХ ГРАНИЦ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
KANAT MAKHANOV 99

ORTAK TÜRK ALFABESİ: GEÇMİŞTEN BUGÜNE BİR DEĞERLENDİRME
ОРТАҚ ТҮРКІ ӘЛІПБИІ: ҚАЗІРГІ ӨЗГЕРІСТЕР ТҰРҒЫСЫНАН БАҒАЛАУ
SHAKHIDA TASHBAYEVA 112

SOCIAL YOUTH PROGRAMS IN CENTRAL ASIA: POLICY PRIORITIES,
IMPLEMENTATION AND REGIONAL CHALLENGES
СОЦИАЛЬНЫЕ МОЛОДЁЖНЫЕ ПРОГРАММЫ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:
ПРИОРИТЕТЫ ПОЛИТИКИ, РЕАЛИЗАЦИЯ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ
PROF. DR. GULNAR NADIROVA 124

ETKİNLİKLER
ІС-ШАРАЛАР 137

İNFOGRAFİK
ИНФОГРАФИКА 148

Prof. Dr. Hüseyin KARAMAN

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı

Профессор, доктор Хүсейін КАРАМАН

Ахмет Ясауи университетінің Өкілетті кеңес төрағасы

Sayın Prof. Dr. Hüseyin Karaman, öncelikle okuyucularımız için biraz kendinizden bahsedebilir misiniz?

1972 yılında Trabzon'un Şalpazarı ilçesinde dünyaya geldim. 1989 yılında Vakfıkebir İmam Hatip Lisesinden, 1994 yılında ise Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldum. Akademik hayatıma 1995 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak başladım. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1996 yılında yüksek lisansımı, 2002 yılında doktoramı tamamladım. 2008 yılında doçent, 2013 yılında profesör oldum.

Akademik çalışmalarımı ağırlıklı olarak İslam felsefesi, ahlak felsefesi ve düşünce tarihi alanlarında sürdürdüm. Özellikle Nurettin Topçu ve Ebû Bekir er-Râzî'nin ahlak düşüncesi üzerinde yoğunlaştım. Bunun yanında İslam düşünce tarihi ve farklı medeniyet havzaları arasındaki felsefi etkileşimler üzerine çalışmalar yaptım. Bu alanlarda yayımlanmış kitaplarım, bilimsel makalelerim ve çeşitli ulusal ve uluslararası toplantılarda sunduğum bildirilerim bulunmaktadır.

ESAS MESELE, TARİHÎ VE KÜLTÜREL BİRİKİMİMİZİ ÇAĞIN BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK İMKÂNLARIYLA BULUŞTURARAK GELECEĞE TAŞIYABİLMEKTİR

ЕҢ БАСТЫСЫ ТАРИХИ ЖӘНЕ МӘДЕНИ МҰРАМЫЗДЫ ЗАМАНАУИ ҒЫЛЫМ МЕН ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІМЕН ҰШТАСТЫРА ОТЫРЫП, БОЛАШАҚҚА ЖЕТКІЗЕ БІЛУ

Құрметті профессор Хүсейін Караман, ең алдымен, оқырмандарымызға өзіңіз туралы қысқаша айтып берсеңіз.

Мен 1972 жылы Түркияның Трабзон провинциясына қарасты Шалпазары ауданында дүниеге келдім. 1989 жылы Вакфыкебир имам-хатип лицейін, ал 1994 жылы Ататүрік университетінің теология факультетін тәмамдадым. Академиялық еңбек жолымды 1995 жылы Қаратеңіз техникалық университетінің Ризе теология факультетіндегі ислам философиясы кафедрасында ғылыми қызметкер болып бастадым. 1996 жылы Ататүрік университетінің Әлеуметтік ғылымдар институтында магистратураны, ал 2002 жылы докторантураны аяқтадым. 2008 жылы доцент, 2013 жылы профессор атандым.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарымды негізінен ислам философиясы, мораль философиясы және ой-пікір тарихы салаларында жүргіздім. Әсіресе Нуреттин Топчу мен Әбу Бәкір әр-Разидің этикалық көзқарастарын зерттеуге ерекше ден қойдым. Сонымен қатар исламдық ой-пікір тарихы мен түрлі өркениеттік кеңістіктер арасындағы философиялық өзара ықпалдастық мәселелерін зерделедім. Осы бағыттар бойынша жарық көрген кітаптарым мен

Akademik hayatım boyunca bilimsel çalışmalarımın yanı sıra yükseköğretim yönetimiyle ilgili çeşitli görevler de yaptım. 2013-2022 yılları arasında Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın ismini taşıyan Üniversitenin Rektörlüğünü yaptım. Bu süreçte üniversitemizin akademik ve fiziki ve akademik altyapısının geliştirilmesine, araştırma kapasitesinin güçlendirilmesine, program akreditasyonuna ile uluslararasılaşması ile bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak ihtisaslaşma çalışmalarına önem verdik. Özellikle üniversitemizin çay alanında bölgesel kalkınma odaklı ihtisaslaşma programına dâhil edilmesi, bilimsel araştırmaların bölgenin ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilmesi bakımından önemli bir gelişmeydi.

Bunların yanında Kredi ve Yurtlar Kurumu Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Üniversitelerarası Kurul Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulundum. Haziran 2022'de Yükseköğretim Kurulu üyeliğine atandım ve bu görevi 2026 yılına kadar sürdürdüm. Bu görevler, yükseköğretim

ғылыми мақалаларым, сондай-ақ ұлттық және халықаралық деңгейдегі түрлі ғылыми жиындарда жасаған баяндамаларым бар.

Академиялық қызметім барысында ғылыми ізденістермен қатар, жоғары білім беру жүйесін басқару саласында да түрлі жауапты қызметтер атқардым. 2013–2022 жылдар аралығында тоғыз жылға жуық Режеп Тайип Ердоған университетінің ректоры болдым. Осы кезеңде университетіміздің академиялық және материалдық-техникалық инфрақұрылымын дамытуға, ғылыми-зерттеу әлеуетін нығайтуға, сондай-ақ өңірлік дамуға үлес қосатын бейіндік мамандану жұмыстарын ілгерілетуге баса мән бердік. Атап айтқанда, университетіміздің шай саласы бойынша өңірлік дамуға бағытталған мамандану бағдарламасына енгізілуі ғылыми зерттеулерді өңірдің экономикалық және әлеуметтік қажеттіліктерімен ұштастыру тұрғысынан маңызды қадам болды.

Бұдан бөлек, Түркияның Студенттік несиелер және жатақханалар мекемесінің басқарма төрағасы, сондай-ақ Университетаралық кеңес басқармасының мүшесі қызметтерін атқардым. 2022 жылдың маусым айында Түркияның Жоғары білім кеңесінің (YÖK)

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

sistemini üniversite yönetiminin ötesinde, eğitim politikaları, kalite, araştırma ve uluslararasılaşma gibi daha geniş bir çerçevede değerlendirmeme imkân sağladı.

Son olarak, Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın tensipleriyle 17 Ağustos 2026 tarihinde Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığına atandım. Türkiye ve Kazakistan'ın ortak iradesiyle kurulmuş, bütün Türk dünyasına hitap eden böylesine önemli bir yükseköğretim kurumunda görev üstlenmeyi büyük bir onur ve aynı zamanda ciddi bir sorumluluk olarak görüyorum.

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkiye ve Kazakistan arasındaki eğitim iş birliğinin en köklü kurumlarından biri olmasının yanında, Türk dünyasının bütünleşmesi açısından da önemli bir misyon üstlenmektedir. Üniversitenin kuruluş felsefesini ve bugün geldiği noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, kuruluş amacı, uluslararası statüsü ve tarihî misyonu bakımından oldukça özgün bir yükseköğretim kurumudur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk dünyasında ortaya çıkan yeni siyasi ve toplumsal şartlar içerisinde, Türkiye ile Kazakistan'ın ortak iradesiyle 1992 yılında kurulmuş uluslararası bir üniversitedir. Bu yönüyle üniversitemiz, Türk dünyasının bütünleşmesine yönelik yükseköğretim alanındaki iş birliğinin ilk kurumsal örneği ve ilk ortak devlet üniversitesidir.

Burada özellikle üzerinde durulması gereken husus, üniversitemizin Türkistan'da bulunmasıdır. Çünkü Türkistan, Türk-İslam medeniyetinin önemli ilim, irfan ve kültür merkezlerinden biridir. Bu coğrafyanın yetiştirdiği en önemli İslam âlimi ve mutasavvıf Hoca Ahmet Yesevi, düşünceleri ve öğretileriyle Türkistan'dan, Anadolu'ya ve Balkanlar'a uzanan geniş bir coğrafyayı etkileyen büyük bir mutasavvıf ve düşünce insanıdır. Bu yönüyle üniversitemiz eğitim, bilim ve araştırmanın yanı sıra tarihî ve manevi bir misyonu da gururla taşımaktadır.

Bununla birlikte, böyle bir mirası yaşatmanın yalnızca geçmişi hatırlamakla mümkün

мүшесі болып тағайындалдым. Ал 2023 жылы аталған кеңестің Атқарушы кеңесінің мүшелігіне сайландым. Бұл қызметтер жоғары білім беру жүйесін тек университетті басқару тұрғысынан ғана емес, білім беру саясаты, сапа, ғылыми зерттеулер мен интернационалдандыру сияқты кең ауқымды мәселелер аясында жан-жақты қарастыруыма мүмкіндік берді.

Соңғы тағайындалуыма келсем, Түркия Республикасының Президенті Режеп Тайип Ердоғанның бұйрығымен 2026 жылы 17 тамызда Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Өкілетті кеңесінің төрағасы болып тағайындалдым. Түркия мен Қазақстанның ортақ ерік-жігерімен құрылған, бүкіл түркі әлеміне қызмет ететін осындай маңызды жоғары оқу орнында қызмет атқаруды өзім үшін зор мәртебе әрі үлкен жауапкершілік деп білемін.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Түркия мен Қазақстан арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастықтың ең іргелі институттарының бірі ғана емес, түркі әлемінің бірігуі жолында да маңызды миссия атқарып келеді. Университеттің құрылу философиясы мен бүгінгі даму деңгейін қалай бағалайсыз?

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті өзінің құрылу мақсаты, халықаралық мәртебесі мен тарихи миссиясы тұрғысынан өзіндік ерекшелігі бар бірегей жоғары оқу орны. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін түркі әлемінде қалыптасқан жаңа саяси және қоғамдық жағдайларда Түркия мен Қазақстанның ортақ ерік-жігерімен 1992 жылы халықаралық университет ретінде құрылды. Осы тұрғыдан алғанда, университетіміз – түркі әлемінің бірігуіне бағытталған білім беру және жоғары білім салаларындағы ынтымақтастықтың алғашқы институционалдық үлгісі әрі екі мемлекет бірлесіп құрған тұңғыш мемлекеттік университет.

Бұл ретте университетіміздің Түркістан қаласында орналасқанына ерекше назар аударған жөн. Түркістан, түркі-ислам өркениетіндегі ғылым-білімнің, рухани таным мен мәдениеттің аса маңызды орталықтарының бірі. Ал Қожа Ахмет Ясауи, осы өңірде өсіп-жетілген, ой-тұжырымдары мен ілімі арқылы Түркістаннан Анадолы мен Балқан түбегіне дейінгі ұлан-ғайыр

olmayacağını düşünüyorum. Esas mesele, tarihî ve kültürel birikimimizi çağın bilimsel ve teknolojik imkânlarıyla buluşturarak geleceğe taşıyabilmektir. Bugün Türk dünyasının ihtiyaç duyduğu nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi, ortak bilimsel araştırmaların geliştirilmesi ve üniversiteler arasındaki akademik hareketliliğin artırılması, kuruluş felsefemizin günümüzdeki en önemli karşılıklarıdır.

Üniversitemiz geçen otuz yılı aşkın sürede, Türkiye ve Kazakistan başta olmak üzere Türk dünyasının farklı ülkelerinden binlerce gencin bir arada eğitim gördüğü, ortak bir kültürel ve akademik çevrede yetiştiği önemli bir yükseköğretim kurumu hâline gelmiştir. Mezunlarımızın bugün farklı ülkelerde kamu yönetiminden akademiye ve özel sektöre kadar çeşitli alanlarda üstlendikleri görevler, üniversitemizin yetiştirdiği insan kaynağının geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermektedir.

Dolayısıyla Ahmet Yesevi Üniversitesi, yalnızca diploma veren bir eğitim kurumu değil; aynı zamanda ortak tarih ve medeniyet bilincinin, karşılıklı güvenin ve bilimsel etkileşimin güçlendiği bir buluşma noktasıdır. Önümüzdeki dönemde hedefimiz, bu birikimi daha ileriye taşıyarak üniversitemizin Türk dünyasındaki öncü konumunu güçlendirmek ve uluslararası bilim çevrelerindeki saygınlığını artırmaktır.

Üniversitenin son yıllarda gerek akademik altyapı gerekse uluslararası görünürlük bakımından önemli gelişmeler kaydettiğini görüyoruz. Mütevelli Heyet Başkanlığı görevini üstlendiğiniz bu dönemde, üniversitenin mevcut kapasitesini ve ulaştığı seviyeyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Üniversitemizin son yıllarda eğitim, kalite, bilimsel araştırma,

BUGÜN SAYILARI YÜZ BİNE YAKLAŞAN MEZUNLARIMIZ, KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE BAŞTA OLMAK ÜZERE TÜRK DÜNYASININ FARKLI ÜLKELERİNDE KAMU KURUMLARINDA, AKADEMİDE VE ÖZEL SEKTÖRDE ÇEŞİTLİ GÖREVLER ÜSTLENMEKTEDİR

БҮГІНДЕ САНЫ ЖҮЗ МЫҢҒА ЖУЫҚТАҒАН ТҮЛЕКТЕРІМІЗ ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯНЫ ҚОСА АЛҒАНДА, ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ ТҮРЛІ ЕЛДЕРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕЛЕРДЕ, ҒЫЛЫМ МЕН ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ЖӘНЕ ЖЕКЕ СЕКТОРДА ӘРТҮРЛІ ҚЫЗМЕТ АТҚАРЫП ЖҮР

аймаққа ықпал еткен ұлы сопы әрі ойшыл. Осы тұрғыдан алғанда, университетіміз білім беру, ғылым және ғылыми-зерттеу қызметімен қатар, тарихи әрі рухани миссиясын да зор мақтанышпен атқарып келеді.

Дегенмен мұндай мол мұраны сақтап, оның өміршеңдігін қамтамасыз ету үшін өткенді еске алумен ғана шектелу жеткіліксіз деп санаймын. Ең бастысы тарихи және мәдени мұрамызды заманауи ғылым мен технологияның мүмкіндіктерімен ұштастыра отырып, болашаққа жеткізе білу. Бүгінде түркі әлеміне қажетті білікті мамандар даярлау, бірлескен ғылыми зерттеулерді дамыту және университеттер арасындағы академиялық ұтқырлықты арттыру университетіміздің құрылу философиясының қазіргі кезеңдегі ең маңызды көріністері.

Отыз жылдан астам уақыт ішінде университетіміз Түркия мен Қазақстанды қоса алғанда, түркі әлемінің түрлі елдерінен келген мыңдаған жас бірге білім алып, ортақ мәдени және академиялық ортада қалыптасатын маңызды білім ордасына айналды. Түлектеріміздің бүгінде әртүрлі елдерде мемлекеттік басқарудан бастап ғылым мен жоғары білім саласына, жеке секторға дейінгі түрлі бағыттарда қызмет атқаруы университетіміз даярлаған мамандардың кең географиялық ауқымда еңбек етіп жүргенін көрсетеді.

Демек, Қожа Ахмет Ясауи университеті тек диплом берумен шектелетін білім беру мекемесі ғана емес, сонымен қатар ортақ тарихи және өркениеттік сананы, өзара сенім мен ғылыми ықпалдастықты нығайтатын маңызды тоғысу орталығы. Алдағы кезеңдегі мақсатымыз осы уақытқа дейін жинақталған мол тәжірибе мен әлеуетті одан әрі дамыта отырып, университетіміздің түркі әлеміндегі жетекші орнын нығайту және халықаралық ғылыми ортадағы беделін арттыру.

uluslararasılaşma ve kurumsal altyapı bakımından önemli mesafeler kat ettiğini memnuniyetle görüyoruz. Bu gelişmeler, akademik ve idari kadromuzun ortak gayretlerinin, Türkiye ve Kazakistan Cumhuriyetlerinin sağladığı desteğin ve geçmişten bugüne devam eden kurumsal birikimin sonucudur.

Uluslararası yükseköğretim sıralamalarındaki gelişmeler, bu ilerlemenin göstergelerinden biridir. Örneğin QS Asya Üniversiteleri Sıralamasının 2026 sonuçlarına göre üniversitemiz, 2025 yılında 193. sıradan 184. sıraya yükselmiştir. Son dört yıllık dönem dikkate alındığında ise Üniversitemiz 2023 yılında 239. sıradan 184. sıraya yükselmiş olması dikkat çekicidir. Bunun yanında üniversitemiz, QS'nin eğitim ve öğretim alanındaki değerlendirmesinde dünyada 201-250 bandında yer almıştır.

Elbette söz konusu sıralamalar ve uluslararası değerlendirmeler bizim için önemlidir, ancak yeterli değildir. Çünkü bu sıralamalar, üniversitelerin akademik performansının, uluslararası görünürlüğünün ve belirli kalite göstergelerinin karşılaştırılmasına imkân sağlamaktadır. Bununla birlikte, üniversitelerin başarısını yalnızca sıralamalardaki konumlarıyla ölçmenin yeterli olmadığı kanaatindeyim. Bir üniversitenin gerçek başarısı, verdiği eğitimin niteliği, yetiştirdiği insan kaynağı, ürettiği bilginin

Университеттің соңғы жылдары академиялық инфрақұрылымын дамыту және халықаралық деңгейде танылуы тұрғысынан елеулі жетістіктерге қол жеткізгенін көріп отырмыз. Өкілетті кеңес төрағасы қызметіне кіріскен қазіргі кезеңде университеттің қолда бар әлеуеті мен жеткен деңгейін қалай бағалайсыз?

Университетіміздің соңғы жылдары білім беру, ғылыми зерттеулер, халықаралық ынтымақтастықты кеңейту және институционалдық инфрақұрылымды дамыту бағыттарында айтарлықтай ілгерілегенін зор қанағаттанушылықпен атап өтеміз. Бұл жетістіктер академиялық және әкімшілік ұжымымыздың бірлескен күш-жігерінің, Түркия мен Қазақстан тарапынан көрсетілген қолдаудың, сондай-ақ жылдар бойы қалыптасқан институционалдық тәжірибе мен әлеуеттің нәтижесі.

Халықаралық жоғары оқу орындары рейтингтеріндегі көрсеткіштеріміздің жақсаруы осы ілгерілеудің айқын дәлелдерінің бірі. Мәселен, QS Азия университеттері рейтингінің 2026 жылғы қорытындысы бойынша университетіміз 2025 жылғы 193-орыннан 184-орынға көтерілді. Ал соңғы төрт жылдағы нәтижелерге назар аударсақ, 2023 жылғы 239-орыннан 184-орынға дейін жоғарылағанымыз ерекше атап өтуге тұрарлық. Сонымен қатар университетіміз QS рейтингінің білім беру және оқыту бағыты бойынша әлемдік бағалауында 201–250-орындар аралығынан көрінді.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

değeri ve topluma sağladığı katkıyla birlikte değerlendirilmelidir.

Bu açıdan baktığımızda üniversitemizin kuruluşundan günümüze gelişimini gösteren burada sayamayacağım çok sayıda değerli kazanımlar da bulunmaktadır. Son yıllarda bilimsel araştırma faaliyetlerimizde kayda değer bir artış sağlanmış, farklı disiplinlerde yürütülen ulusal ve uluslararası projelerin sayısı ve kapsamı genişlemiştir. Bugün üniversitemizde, önemli bir finansman desteğiyle, sağlık bilimlerinden mühendisliğe, temel bilimlerden sosyal bilimlere kadar uzanan alanlarda yirmiyi aşkın araştırma projesi yürütülmektedir. Bunun yanında laboratuvarların modernizasyonu, araştırma merkezlerinin güçlendirilmesi ve bilimsel altyapının geliştirilmesi için önemli yatırımlar da gerçekleştirilmektedir.

Özellikle nanoteknoloji, yeni malzemeler ve uygulamalı bilimler alanındaki araştırmalar, STEM Park bünyesinde yürütülen faaliyetler ve sağlık bilimlerindeki eğitim ve uygulama imkânları üniversitemizin gelişen kapasitesini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Türk dünyası, Türkoloji, tarih, kültür, arkeoloji ve sosyal bilimler alanlarında faaliyet gösteren araştırma enstitülerimiz de üniversitemizin bilimsel çeşitliliğine ve bölgesel uzmanlığına önemli katkılar sunmaktadır.

Bütün bunların ötesinde üniversitemizin en değerli kazanımının mezun ettiği nitelikli insan kaynağı olduğunu düşünüyorum. Bugün sayıları yüz bine yaklaşan mezunlarımız, Kazakistan ve Türkiye başta olmak üzere Türk dünyasının farklı ülkelerinde kamu kurumlarında, akademide ve özel sektörde çeşitli görevler üstlenmektedir. Bu geniş mezun ağı, üniversitemizin yalnızca eğitim alanındaki başarısını değil, ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin gelişmesine sağladığı uzun vadeli katkıyı da göstermektedir.

Önümüzdeki dönemde mezunlarımızla ilişkilerimizi daha sistemli hâle getirmek, onların bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak ve bu birikimi ortak akademik, kültürel ve mesleki iş birliklerine dönüştürmek istiyoruz. Dolayısıyla uluslararası sıralamalarda elde edilen başarıları önemsiyoruz, önümüzdeki

Әрине, мұндай рейтингтер мен халықаралық бағалау нәтижелері біз үшін маңызды. Өйткені олар университеттердің академиялық қызметінің нәтижелілігін, халықаралық деңгейде танылуын және білім сапасының белгілі бір көрсеткіштерін өзара салыстыруға мүмкіндік береді. Дегенмен университеттің жетістігін тек рейтингтегі орнымен ғана өлшеу жеткіліксіз деп есептеймін. Жоғары оқу орнының шынайы табысы білім беру сапасымен, даярлаған мамандарының біліктілігімен, өндірген ғылыми білімінің құндылығымен және қоғамға қосқан үлесімен бірге бағалануы тиіс.

Осы тұрғыдан қарағанда, университетіміздің құрылған күнінен бастап бүгінге дейінгі даму жолында қол жеткізген, мұнда түгел атап шығу мүмкін емес көптеген маңызды жетістіктері бар. Соңғы жылдары ғылыми-зерттеу қызметіміз айтарлықтай жанданып, түрлі ғылыми бағыттар бойынша жүзеге асырылатын ұлттық және халықаралық жобалардың саны мен ауқымы кеңейді. Қазіргі таңда университетімізде қомақты қаржылық қолдаудың арқасында медицина және денсаулық сақтау ғылымдарынан инженерияға, іргелі ғылымдардан әлеуметтік ғылымдарға дейінгі түрлі салаларда жиырмадан астам ғылыми-зерттеу жобасы жүзеге асырылуда. Сонымен қатар зертханаларды жаңғыртуға, ғылыми-зерттеу орталықтарының әлеуетін нығайтуға және ғылыми инфрақұрылымды дамытуға елеулі көлемде инвестиция салынып келеді.

Атап айтқанда, нанотехнология, жаңа материалдар және қолданбалы ғылымдар салаларындағы ғылыми зерттеулер, STEM Park аясында жүргізіліп жатқан жұмыстар, сондай-ақ денсаулық сақтау ғылымдары бағытындағы білім беру мен практикалық даярлық мүмкіндіктері университетіміздің ғылыми-білім беру әлеуетінің артып келе жатқанын айқын көрсетеді. Сонымен қатар түркі әлемін зерттеу, түркітану, тарих, мәдениет, археология және әлеуметтік ғылымдар салаларында қызмет атқаратын ғылыми-зерттеу институттарымыз да университетіміздің ғылыми бағыттарының сан алуандығын арттыруға және өңірлік сарапшылық әлеуетін нығайтуға елеулі үлес қосып келеді.

Алайда осы жетістіктердің ішіндегі ең құндысы университетіміз даярлаған адам капиталы деп есептеймін. Бүгінде саны жүз мыңға жуықтаған түлектеріміз Қазақстан мен Түркияны қоса алғанда, түркі әлемінің түрлі

yıllarda daha da yükselmesi için gayret göstereceğiz. Ancak üniversitemizin gelişimini daha geniş ve bütüncül bir çerçevede değerlendiriyoruz. Bizim için asıl belirleyici olan, akademik niteliğin güçlenmesi ve bu birikimin toplumun yararına dönüştürülebilmesidir.

Hem üniversite rektörlüğü yaptınız, hem de Yükseköğretim Kurulu bünyesinde önemli görevlerde bulundunuz. Bu tecrübeleriniz ışığında Ahmet Yesevi Üniversitesinin yeni döneminde hangi alanlara öncelik vermeyi düşünüyorsunuz?

Yükseköğretim, son yıllarda oldukça hızlı bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bilgi üretim biçimleri, mesleklerin gerektirdiği yetkinlikler, iş yerinde mesleki eğitimler, eğitim teknolojileri ve üniversitelerden beklenen toplumsal katkı sürekli değişmektedir. Dolayısıyla üniversitelerin bu dönüşümü gelişen yapay zeka teknolojileri

елдерінде мемлекеттік мекемелерде, ғылым мен жоғары білім беру саласында және жеке секторда әртүрлі қызмет атқарып жүр. Осындай ауқымды түлектер қауымдастығы университетіміздің білім беру саласындағы жетістігін ғана емес, елдеріміз арасындағы қарым-қатынастардың дамуына қосып отырған ұзақ мерзімді үлесін де айқын көрсетеді.

Алдағы кезеңде түлектерімізбен байланысты неғұрлым жүйелі жолға қоюды, олардың білімі мен тәжірибесін тиімді пайдалануды және осы жинақталған әлеуетті академиялық, мәдени және кәсіби салалардағы бірлескен ынтымақтастыққа ұластыруды көздеп отырмыз. Сондықтан халықаралық рейтингтерде қол жеткізген жетістіктерімізді жоғары бағалай отырып, университетіміздің дамуын әлдеқайда кең әрі кешенді тұрғыдан қарастырамыз. Біз үшін ең басты өлшем академиялық сапаның артуы және жинақталған ғылыми-білім беру әлеуетінің қоғам игілігіне қызмет етуі.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

ile de birlikte değerlendirerek yakından takip etmeleri, hatta mümkün olduğu ölçüde ona yön vermeleri gerekmektedir.

Ahmet Yesevi Üniversitesi açısından yeni dönemin temel önceliklerini kalite, akreditasyon, uluslararasılaşma, iş yerinde mesleki eğitim ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi olarak ifade edebilirim. Nitekim göreve başladıktan sonra üniversitemizin akademik ve idari birimleriyle gerçekleştirdiğimiz toplantılarda da bu hususlar üzerinde özellikle durmaktayız.

Bu kapsamda eğitim programlarımızın uluslararası standartlara uygunluğunun güçlendirilmesi, kalite güvence mekanizmalarının geliştirilmesi ve akademik performansın nesnel ölçütler üzerinden değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda gerekli değerlendirme ve iyileştirme süreçlerini başlattık. Öncelikle mevcut durumumuzu bütün yönleriyle ortaya koyarak geliştirilmesi gereken alanları belirlemeyi, ardından somut hedefler ve uygulanabilir programlar çerçevesinde ilerlemeyi amaçlıyoruz.

Üzerinde özellikle durmak istediğim bir diğer konu, üniversitemizin araştırma kapasitesinin güçlendirilmesidir. Üniversiteler yalnızca mevcut bilgiyi aktaran kurumlar olmamalı; yeni bilgi üreten, sorunlara çözüm geliştiren ve bu bilgiyi toplumun yararına sunabilen merkezler hâline gelmelidir. Bu nedenle disiplinler arası araştırmaları, uluslararası ortak projeleri ve bilimsel yayınların niteliğini artıracak uygulamaları desteklememiz gerekiyor.

Esasen üniversitemiz bu alanda önemli bir birikime sahiptir. Kazakistan'ın bilimsel araştırmalara yönelik destek ve finansman

ÜNİVERSİTELER YALNIZCA MEVCUT BİLGİYİ AKTARAN KURUMLAR OLMAMALI; YENİ BİLGİ ÜRETEN, SORUNLARA ÇÖZÜM GELİŞTİREN VE BU BİLGİYİ TOPLUMUN YARARINA SUNABİLEN MERKEZLER HÂLİNE GELMELİDİR

УНИВЕРСИТЕТТЕР ТЕК БҰРЫННАН ЖИНАҚТАЛҒАН БІЛІМДІ ЖЕТКІЗЕТІН МЕКЕМЕЛЕР БОЛЫП ҚАНА ҚОЙМАЙ, ЖАҢА ҒЫЛЫМИ БІЛІМ ӨНДІРЕТІН, ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРДІҢ ШЕШІМІН ТАБАТЫН ЖӘНЕ СОЛ БІЛІМДІ ҚОҒАМ ИГІЛІГІНЕ ЖАРАТА АЛАТЫН ОРТАЛЫҚТАРҒА АЙНАЛУЫ ТИІС

Siz üniversite rektörü olarak da Türkiye'nin Yükseköğretim alanında bir dizi önemli hizmete imza attınız. Bu deneyiminizden hareketle Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin yeni gelişim döneminde hangi alanlara öncelik vermeyi düşünüyorsunuz?

Son yıllarda yükseköğretim alanında köklü değişimler yaşanıyor. Bilgiye erişimin kolaylaşması, yapay zekâ ve dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, üniversitelerin toplumun ihtiyaçlarına daha duyarlı olmasını gerektiriyor. Bu nedenle üniversiteler artık yalnızca bilgi aktaran değil, yeni bilgi üreten, sorunlara çözüm geliştiren ve bu bilgiyi toplumun yararına sunabilen merkezler hâline gelmelidir.

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin yeni gelişim döneminde öncelik vereceğimiz alanlar arasında, öğrencilerimizin mezuniyet sonrası iş hayatına daha iyi hazırlanmasını sağlamak için uygulamalı eğitim ve staj imkânlarını artırmak, akademik kadromuzun araştırma kapasitesini güçlendirmek ve uluslararası iş birliklerini çeşitlendirmek yer alıyor. Ayrıca dijital dönüşüm ve yapay zekâ gibi alanlarda yeni programlar geliştirmeyi ve mevcut programlarımızı güncellemeyi hedefliyoruz.

Siz университет ректоры ретінде де, Түркияның Жоғары білім кеңесі құрамында да бірқатар маңызды қызметтер атқардыңыз. Осы тәжірибеңізді ескере отырып, Қожа Ахмет Ясауи университетінің жаңа даму кезеңінде қандай бағыттарға басымдық беруді жоспарлап отырсыз?

Соңғы жылдары жоғары білім беру саласы қарқынды өзгерістер кезеңін бастан өткеруде. Ғылыми білім өндіру тәсілдері, кәсіби қызметке қажетті құзыреттер, білім беру технологиялары және университеттердің қоғам дамуына қосатын үлесіне қатысты талаптар үздіксіз өзгеріп келеді. Сондықтан университеттер осы өзгерістерді жіті қадағалап қана қоймай, мүмкіндігінше олардың бағытын айқындауға да атсалысуы қажет.

Қожа Ахмет Ясауи университетінің жаңа даму кезеңіндегі негізгі басымдықтары ретінде білім сапасын арттыруды, аккредиттеуді, халықаралық ынтымақтастықты кеңейтуді және институционалдық әлеуетті нығайтуды атар едім. Қызметке кіріскеннен кейін университетіміздің академиялық және әкімшілік құрылымдық бөлімшелерімен өткізген кездесулерімізде де осы мәселелерге ерекше назар аудардық.

Осы тұрғыда білім беру бағдарламаларымыздың халықаралық стандарттарға сәйкестігін арттыру, сапаны қамтамасыз ету тетіктерін жетілдіру және академиялық қызмет нәтижелерін объективті өлшемдер негізінде бағалау айрықша маңызға ие. Осы бағытта тиісті бағалау және жетілдіру үдерістерін бастап кеттік. Ең алдымен, университетіміздің қазіргі жағдайын жан-жақты саралап, дамытуды қажет ететін бағыттарды айқындауды, содан кейін нақты мақсаттар мен іске асыруға болатын бағдарламалар негізінде жүйелі түрде ілгерілеуді көздеп отырмыз.

Ерекше тоқталғым келетін тағы бір маңызды мәселе университетіміздің ғылыми-зерттеу әлеуетін нығайту. Университеттер тек бұрыннан

programlarında üniversitemizin aktif biçimde yer alması, mevcut akademik kapasitemizin önemli göstergelerinden biridir. Tıp ve sağlık bilimlerinden mühendisliğe, temel bilimlerden tarih, kültür ve bölge araştırmalarına kadar farklı alanlarda yürütülen projeler, araştırmacılarımızın bilimsel yetkinliklerini geliştirirken ilgili alanlardaki bilgi ve uzmanlık ihtiyacının karşılanmasına da katkı sunmaktadır.

Bu çerçevede özellikle bir projeye değinmek isterim. Üniversitemizin Avrasya Araştırma Enstitüsünün de içerisinde yer aldığı, Kazakistan'dan Gylym Ordasy ve Astana IT Üniversitesi ile Harvard Üniversitesinin iş birliği çerçevesinde yürütülen "Kazakistan'ın El Yazması Mirası: Kayıt Altına Alma, Restorasyon, Bilimsel Kataloglama, Dijitalleştirme ve Kapsamlı Kodikolojik Araştırmalar" projesi son derece değerli bir çalışmadır. Kazakistan'ın farklı dönemlere ve dillere ait zengin yazılı mirasının korunmasını, bilimsel yöntemlerle incelenmesini ve dijital ortamda araştırmacıların erişimine açılmasını amaçlayan bu proje, yalnızca Kazakistan

жинақталған білімді жеткізетін мекемелер болып қана қоймай, жаңа ғылыми білім өндіретін, өзекті мәселелердің шешімін табатын және сол білімді қоғам игілігіне жарата алатын орталықтарға айналуы тиіс. Сондықтан пәнаралық зерттеулерді, халықаралық бірлескен жобаларды және ғылыми жарияланымдардың сапасын арттыруға бағытталған бастамаларды қолдауымыз қажет.

Шын мәнінде, университетіміздің бұл салада жинақтаған елеулі тәжірибесі мен әлеуеті бар. Университетіміздің Қазақстандағы ғылыми зерттеулерді қолдау және қаржыландыру бағдарламаларына белсенді қатысуы қазіргі академиялық әлеуетіміздің маңызды көрсеткіштерінің бірі. Медицина және денсаулық сақтау ғылымдарынан инженерияға, іргелі ғылымдардан тарих, мәдениет және аймақтану салаларына дейінгі түрлі бағыттарда жүзеге асырылып жатқан жобалар зерттеушілеріміздің ғылыми құзыреттілігін арттырумен қатар, аталған салалардағы ғылыми білім мен кәсіби сараптамаға деген қажеттілікті өтеуге де өз үлесін қосып келеді.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

için değil, ortak tarihî ve kültürel mirası bakımından bütün Türk dünyası için önem taşımaktadır.

Söz konusu proje kapsamında el yazmalarının tespiti ve kayıt altına alınmasından restorasyonuna, bilimsel katalogların hazırlanmasından dijitalleştirme çalışmalarına kadar birbirini tamamlayan çok yönlü faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca uluslararası bilimsel toplantılar, araştırmacı yetiştirme programları, ortak yayınlar ve farklı ülkelerdeki araştırma kurumlarıyla sürdürülen iş birlikleri, bu çalışmaların akademik etkisini genişletmektedir. Bu tür girişimler, Türkiye ve Kazakistan'ın bilimsel birikiminin uluslararası ortaklıklarla buluşması bakımından da önemli örnekler oluşturmaktadır.

Önümüzdeki dönemde benzer projelerin yaygınlaştırılması, farklı disiplinlerin ortak araştırma programlarında buluşturulması ve elde edilen bilimsel sonuçların uluslararası akademik çevrelerle paylaşılması önceliklerimiz arasında olacaktır. Uluslararasılaşmayı da yalnızca farklı ülkelerden öğrenci kabul etmek veya üniversitelerle iş birliği protokolleri imzalamak şeklinde değerlendirmiyoruz. Ortak lisansüstü programlar, akademisyen ve öğrenci hareketliliği, uluslararası araştırmalar ve birlikte yürütülen bilimsel projeler bu sürecin asli unsurları olmalıdır.

Bütün bunlarla birlikte kurumsal yönetim kültürünü de önemsiyorum. Üniversite yönetiminde akademik özgürlük, liyakat, adalet, şeffaflık ve ortak akıl temel ilkelerimiz arasında yer alacaktır. Akademik ve idari personelimizin görüşlerini dikkate alan, öğrencilerin ihtiyaçlarına duyarlı ve kurumsal aidiyetin güçlü olduğu bir yönetim anlayışını hâkim kılmak istiyoruz. Nihayetinde hedefimiz, kişilere bağlı ve geçici başarılar yerine sürdürülebilir bir kurumsal gelişme ortaya koymak; üniversitemizin bilimsel ve akademik kapasitesini Türkiye ve Kazakistan başta olmak üzere Türk dünyasının ortak yararı için daha etkin biçimde değerlendirmektir.

Günümüzde yapay zekâ ve dijital teknolojiler başta olmak üzere

Осы орайда бір жобаға ерекше тоқталғым келеді. Университетіміздің Еуразия ғылыми-зерттеу институты да қатысып отырған, «Ғылым ордасы» РМК, Astana IT университеті және Гарвард университетінің ынтымақтастығы аясында жүзеге асырылып жатқан «Қазақстанның қолжазба мұрасы: реестрлеу, реставрациялау, ғылыми каталогтау, цифрландыру және кешенді кодикологиялық зерттеу» бағдарламасы аса құнды ғылыми бастама. Қазақстанның әртүрлі тарихи кезеңдер мен тілдерге тиесілі бай жазба мұрасын сақтауға, оны ғылыми әдістер негізінде жан-жақты зерттеуге және цифрлық форматта зерттеушілерге қолжетімді етуге бағытталған бұл бағдарлама тек Қазақстан үшін ғана емес, ортақ тарихи және мәдени мұраны сақтау тұрғысынан бүкіл түркі әлемі үшін де айрықша маңызға ие.

Аталған бағдарлама аясында қолжазбаларды анықтау және есепке алудан бастап оларды реставрациялауға, ғылыми каталогтар әзірлеуден цифрландыруға дейінгі өзара тығыз байланысты кешенді жұмыстар жүргізілуде. Сонымен қатар халықаралық ғылыми конференциялар өткізу, зерттеушілерді даярлау бағдарламаларын жүзеге асыру, бірлескен ғылыми еңбектер жариялау және түрлі елдердің ғылыми-зерттеу мекемелерімен ынтымақтастықты дамыту осы жұмыстардың академиялық ықпалын кеңейтуге мүмкіндік беріп отыр. Мұндай бастамалар Түркия мен Қазақстанның ғылыми әлеуеті мен жинақталған тәжірибесін халықаралық ғылыми әріптестікпен ұштастырудың да маңызды үлгісі саналады.

Алдағы кезеңде осындай жобалардың аясын кеңейту, түрлі ғылыми салалардың өкілдерін бірлескен зерттеу бағдарламалары төңірегінде тоғыстыру және қол жеткізілген ғылыми нәтижелерді халықаралық академиялық қауымдастықпен бөлісу негізгі басымдықтарымыздың қатарында болады. Біз халықаралықтандыру үдерісін тек шетелдерден студенттер қабылдаумен немесе өзге университеттермен ынтымақтастық туралы келісімдер жасасумен ғана шектемейміз. Бірлескен магистратура және докторантура бағдарламалары, оқытушылар мен студенттердің академиялық ұтқырлығы, халықаралық зерттеу топтарын құру және ортақ ғылыми жобаларды жүзеге асыру осы үдерістің негізгі құрамдас бөліктеріне айналуы тиіс.

yükseköğretim alanında hızlı bir dönüşüm yaşanıyor. Önceki yöneticilik tecrübelerinizi ve Ahmet Yesevi Üniversitesinin mevcut bilimsel ve teknolojik altyapısını dikkate aldığınızda, üniversitenin bu dönüşümdeki yerini ve geleceğe yönelik imkânlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

İçinde bulunduğumuz dönem, bilim ve teknolojideki gelişmelerin insan hayatını çok yönlü biçimde etkilediği bir dönemdir. Özellikle yapay zekâ, büyük veri, biyoteknoloji ve dijital teknolojiler; eğitimden ekonomiye, sağlıktan kamu yönetimine kadar hemen her alanda önemli dönüşümleri beraberinde getirmektedir. Üniversitelerin bu gelişmeleri yakından takip etmeleri ve eğitim ve

Сонымен қатар университетті басқарудың институционалдық мәдениетін дамытуға да ерекше мән беремін. Академиялық еркіндік, кәсіби біліктілік, әділдік, ашықтық және ұжымдық ақыл-кеңеске сүйену университетті басқарудағы басты қағидаттарымыздың қатарында болады. Академиялық және әкімшілік қызметкерлеріміздің пікірлері ескерілетін, студенттердің қажеттіліктеріне жіті көңіл бөлінетін, сондай-ақ университетке деген ортақ жауапкершілік пен ұжымдық бірлік сезімі берік орныққан басқару жүйесін қалыптастырғымыз келеді. Түптеп келгенде, біздің мақсатымыз жекелеген тұлғаларға тәуелді әрі уақытша жетістіктерге емес, орнықты институционалдық дамуға қол жеткізу. Сондай-ақ университетіміздің ғылыми және академиялық әлеуетін, ең

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

araştırma faaliyetlerini yeni ihtiyaçlara göre geliştirmeleri artık bir zorunluluk hâline gelmiştir.

Burada iki hususu özellikle vurgulamak isterim. Birincisi, üniversitelerin yeni teknolojileri eğitim ve araştırma süreçlerine etkin biçimde dâhil etmesidir. İkincisi ise bu teknolojileri yalnızca kullanan değil, aynı zamanda üreten, geliştiren ve yeni çözümler üreten nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesidir. Kanaatimce üniversitelerin bu iki alanda birlikte ilerlemeleri gerekmektedir.

Nitekim 15 Mayıs 2026 tarihinde Türkistan'da gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı

алдымен, Қазақстан мен Түркияны қоса алғанда, бүкіл түркі әлемі халықтарының ортақ игілігі жолында барынша тиімді пайдалануды көздейміз.

Қазіргі таңда жасанды интеллект пен цифрлық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты ғылым мен жоғары білім беру саласында ауқымды өзгерістер орын алуда. Бұған дейінгі басқарушылық тәжірибеңізді және Қожа Ахмет Ясауи университетінің қазіргі ғылыми-технологиялық инфрақұрылымын ескере отырып, университеттің осы өзгерістер үдерісіндегі орны мен болашақ мүмкіндіктерін қалай бағалайсыз?

Біз өмір сүріп отырған кезеңде ғылым мен технологияның дамуы адам өмірінің сан түрлі саласына жан-жақты ықпал етіп отыр. Атап айтқанда, жасанды интеллект, үлкен деректер, биотехнология және цифрлық технологиялар білім беру мен экономикадан бастап денсаулық сақтау мен мемлекеттік басқаруға дейінгі барлық дерлік салада елеулі өзгерістерге жол ашуда. Сондықтан университеттердің осы жаңалықтарды жіті қадағалап, білім беру және ғылыми-зерттеу қызметін жаңа қажеттіліктерге сай жетілдіруі бүгінгі күннің басты талаптарының біріне айналды.

Осы орайда екі мәселеге ерекше назар аударғым келеді. Біріншісі университеттердің жаңа технологияларды білім беру және ғылыми-зерттеу үдерістеріне тиімді енгізуі. Екіншісі осы технологияларды тек пайдаланумен шектелмей, оларды дамыта алатын және жаңа шешімдер ұсына білетін білікті мамандар даярлау. Менің пайымдауымша, университеттер осы екі бағытты қатар дамытуы қажет.

Осы тұрғыдан алғанда, 2026 жылғы 15 мамырда Түркістан қаласында «Жасанды интеллект және цифрлық даму» тақырыбында өткен Түркі мемлекеттері ұйымының бейресми саммитін айрықша мәні бар оқиға деп бағалаймын. Түркі әлемінің рухани астанасы Түркістанда жасанды интеллект пен цифрлық трансформация мәселелерінің мемлекет басшылары деңгейінде талқылануы мүше мемлекеттердің осы саладағы ортақ ұстанымын және ынтымақтастықты дамытуға деген ұмтылысын айқын көрсетті.

Шын мәнінде, түркі әлемінің жас буыннан тұратын зор адами әлеуеті, дамып келе

Gayriresmî Zirvesi'nin "Yapay Zekâ ve Dijital Kalkınma" temasıyla düzenlenmesini bu bakımdan son derece anlamlı buluyorum. Türk dünyasının manevi başkenti Türkistan'da devlet başkanları düzeyinde yapay zekâ ve dijital dönüşümün ele alınması, üye ülkelerin bu alandaki ortak iradesini ve iş birliği arayışlarını ortaya koymuştur.

Esasen Türk dünyasının sahip olduğu genç nüfus, gelişen yükseköğretim altyapısı ve teknolojik kapasite, ortak girişimler için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu imkânların değerlendirilmesinde üniversitelere büyük sorumluluk düşmektedir. Özellikle ortak araştırma programlarının geliştirilmesi, yapay zekâ alanında uzman insan kaynağının yetiştirilmesi ve ülkelerimiz arasındaki bilimsel ve teknolojik tecrübe paylaşımının artırılması büyük önem taşımaktadır.

Ahmet Yesevi Üniversitesi de bu dönüşüme katkı sunabilecek önemli bir altyapıya sahiptir. Üniversitemizde mühendislik, temel bilimler ve dijital teknolojiler alanlarında yürütülen araştırmaların yanında, son dönemde faaliyete geçen AI Startup Hub gibi yenilikçilik ve girişimcilik merkezleri, öğrencilerimizin ve genç araştırmacılarımızın geliştirdikleri fikirleri somut projelere dönüştürmeleri açısından önemli imkânlar sunmaktadır. Üniversitemizdeki STEM Park ve diğer uygulamalı araştırma birimlerinin de bu süreçte daha etkin biçimde değerlendirilmesini önemsiyoruz.

Önümüzdeki dönemde hedefimiz, mevcut bilimsel ve teknolojik altyapımızı güçlendirirken Türk dünyasındaki üniversitelerle ortak araştırmalar geliştirmek, özellikle gençlerin teknoloji üretimine katılımını artırmak ve elde edilen bilimsel sonuçların ekonomik ve toplumsal faydaya dönüşmesini sağlamaktır.

Bununla birlikte teknolojik dönüşümün yalnızca teknik bir mesele olmadığını da unutmamak gerekir. Yapay zekâ alanındaki gelişmeler, bilginin güvenilirliği, kişisel verilerin korunması, insanın karar alma süreçlerindeki rolü ve etik sorumluluk gibi önemli meseleleri de beraberinde getirmektedir.

жатқан жоғары білім беру инфрақұрылымы мен технологиялық мүмкіндіктері бірлескен бастамаларды жүзеге асыруға қолайлы жағдай туғызады. Осы мүмкіндіктерді тиімді пайдалануда университеттерге үлкен жауапкершілік жүктеледі. Әсіресе бірлескен ғылыми-зерттеу бағдарламаларын дамыту, жасанды интеллект саласында білікті мамандар даярлау және елдеріміз арасындағы ғылыми-технологиялық тәжірибе алмасуды кеңейту айрықша маңызға ие.

Қожа Ахмет Ясауи университетінің де осы өзгерістерге өз үлесін қосуға мүмкіндік беретін елеулі инфрақұрылымдық әлеуеті бар. Университетімізде инженерия, іргелі ғылымдар және цифрлық технологиялар салаларында жүргізіліп жатқан ғылыми зерттеулермен қатар, соңғы уақытта жұмысын бастаған «AI Startup Hub» секілді инновация және кәсіпкерлік орталықтары студенттеріміз бен жас зерттеушілерімізге өз идеяларын нақты жобаларға айналдыру үшін маңызды мүмкіндіктер ұсынып отыр. Сонымен қатар университетіміздегі «STEM Park» пен өзге де қолданбалы ғылыми-зерттеу құрылымдарының әлеуетін осы үдерісте барынша тиімді пайдалануға ерекше мән береміз.

Алдағы кезеңдегі мақсатымыз қолда бар ғылыми-технологиялық инфрақұрылымымызды одан әрі нығайта отырып, түркі әлеміндегі университеттермен бірлескен ғылыми зерттеулерді дамыту, әсіресе жастардың жаңа технологияларды әзірлеуге белсенді қатысуын арттыру және қол жеткізілген ғылыми нәтижелерді экономикалық әрі әлеуметтік игілікке айналдыру.

Сонымен бірге технологиялық өзгерістердің тек техникалық мәселелермен ғана шектелмейтінін де естен шығармауымыз қажет. Жасанды интеллект саласындағы жетістіктер ақпараттың сенімділігі, дербес деректерді қорғау, шешім қабылдау үдерісіндегі адамның рөлі және этикалық жауапкершілік сияқты маңызды мәселелерді де күн тәртібіне шығарып отыр.

Менің ғылыми зерттеулерімнің елеулі бөлігін құрайтын мораль философиясы тұрғысынан қарағанда, мұндағы басты мәселе ғылыми-технологиялық дамудың қандай мақсаттарға қызмет ететіні және оны адамзат игілігіне қалай бағыттау керектігі. Қожа Ахмет Ясауидің дүниетанымында айрықша орын

Benim akademik çalışmalarımın önemli bir bölümünü oluşturan ahlak felsefesi açısından baktığımızda burada temel mesele, bilimsel ve teknolojik gelişmenin hangi amaçlara hizmet ettiği ve insanlığın yararına nasıl yönlendirileceğidir. Hoca Ahmet Yesevi'nin düşünce dünyasında önemli bir yere sahip olan ilim, hikmet ve ahlak anlayışının, günümüzün bu tartışmalarına da anlamlı bir perspektif sunduğunu düşünüyorum.

Dolayısıyla hedefimiz, yalnızca teknolojiyi üreten, geliştiren ve kullanan değil, aynı zamanda eleştirel düşünme becerisi, analitik düşünme kapasitesi, ahlaki duyarlılık ve toplumsal sorumluluk bilinci yüksek gençler yetiştirmektir. Çünkü bilimsel ilerlemenin gerçek değeri, üretilen bilginin ve geliştirilen teknolojilerin insanlığın ortak yararına sunulabilmesiyle de ilişkilidir.

Ahmet Yesevi Üniversitesi, aynı zamanda Türkistan'ın sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminde önemli bir aktör. Rektörlük döneminizde bölgesel kalkınma odaklı ihtisaslaşma çalışmalarına da öncülük ettiniz. Üniversitenin hem bulunduğu bölgeye hem de Türk dünyasına bilimsel katkısını artırmak açısından nasıl bir yaklaşım öngörüyorsunuz?

Üniversitelerin önemli özelliklerinden biri, evrensel bilgi üretirken bulundukları toplumun ve coğrafyanın ihtiyaçlarına da cevap verebilmeleridir. Daha önce Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesindeki görevim sırasında bölgesel kalkınma odaklı ihtisaslaşma çalışmalarına önem verdik. Üniversitenin bulunduğu bölgenin ekonomik ve sosyal özelliklerini dikkate alarak araştırma alanlarının belirlenmesi ve üretilen bilginin uygulamaya

ÜNİVERSİTE YÖNETİMİNDE AKADEMİK ÖZGÜRLÜK, LİYAKAT, ADALET, ŞEFFAFLIK VE ORTAK AKIL TEMEL İLKELERİMİZ ARASINDA YER ALACAKTIR

AKADEMİYALIQ ERKİNDİK, KÄSİBİ BİLİKTİLİK, ÄDİLDİK, AŞIQTIQ JÄNE ŪJYMDIQ AQIL-KEŃESKE SÜYENU UNİVERSİTETTİ BASQARUDAĞI BASTY QAĞIDATTARYMYZDYŃ QATARYNDA BOLADY

alatın ғылым-білім, даналық пен адамгершілік қағидаттары қазіргі кезеңдегі осы мәселелерді пайымдауға да маңызды рухани-танымдық бағдар береді деп есептеймін.

Сондықтан біздің мақсатымыз технологияларды меңгеріп, оларды дамытуға қабілетті ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау дағдылары қалыптасқан, адамгершілік құндылықтарды терең түсінетін және қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінетін жастарды тәрбиелеу. Өйткені ғылыми прогрестің шынайы құндылығы өндірілген білім мен жасалған технологиялардың бүкіл адамзаттың ортақ игілігіне қызмет ете алуымен айқындалады.

Қожа Ахмет Ясауи университеті Түркістанның әлеуметтік, мәдени және экономикалық дамуында да маңызды рөл атқарып келеді. Сіз ректорлық қызметіңіз кезінде өңірлік дамуға бағытталған бейіндік мамандану жұмыстарын жүзеге асыруға да бастамашы болдыңыз. Университеттің өзі орналасқан өңірге және тұтастай түркі әлеміне қосатын ғылыми үлесін арттыру үшін қандай тәсілдерді басшылыққа алуды көздеп отырсыз?

Университеттердің басты ерекшеліктерінің бірі әлемдік деңгейде ғылыми білім өндірумен қатар, өздері қызмет ететін қоғам мен өңірдің қажеттіліктеріне де жауап бере алуы. Бұған дейін Режеп Тайип Ердоған университетінде қызмет атқарған кезеңімде өңірлік дамуға бағытталған бейіндік мамандану жұмыстарына ерекше мән бердік. Университет орналасқан өңірдің экономикалық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып, ғылыми-зерттеу бағыттарын айқындау және алынған ғылыми нәтижелерді тәжірибеге енгізу мәселелері бойынша құнды тәжірибе жинақтадық.

Мұндай ұстанымның Қожа Ахмет Ясауи университеті үшін де зор әлеуетке ие екеніне сенімдімін. Түркістан бай тарихи және мәдени

aktarılması konusunda önemli tecrübeler edindik.

Bu yaklaşımın Ahmet Yesevi Üniversitesi açısından da büyük bir potansiyel taşıdığına inanıyorum. Türkistan, tarihî ve kültürel mirasının yanı sıra tarım, turizm, eğitim, sağlık ve çeşitli ekonomik faaliyetler açısından önemli gelişme imkânlarına sahip bir bölgedir. Üniversitemizin bilimsel ve akademik birikiminin bu alanlarda yürütülecek araştırmalar ve iş birlikleriyle bölgesel kalkınmaya daha güçlü katkılar sunması mümkündür.

Özellikle üniversitemizin tıp ve diş hekimliği alanındaki eğitim ve uygulama imkânlarının geliştirilmesi, yalnızca nitelikli sağlık personelinin yetiştirilmesi bakımından değil, bölge halkının sağlık hizmetlerine erişimi açısından da önem taşımaktadır. Bunun yanında mühendislik, tarım teknolojileri, çevre, sürdürülebilir kalkınma ve girişimcilik

мұрасымен қатар, ауыл шаруашылығы, туризм, білім беру, денсаулық сақтау және экономиканың түрлі салаларын дамытуға кең мүмкіндіктері бар өңір. Университетіміздің жинақталған ғылыми және академиялық әлеуетін осы салаларда жүргізілетін зерттеулер мен бірлескен бастамалар арқылы өңірдің дамуына неғұрлым ауқымды үлес қосуға бағыттауға толық мүмкіндік бар.

Атап айтқанда, университетіміздің медицина және стоматология салаларындағы білім беру мен практикалық даярлық мүмкіндіктерін дамыту тек білікті медицина мамандарын даярлау тұрғысынан ғана емес, өңір тұрғындарының медициналық қызметтерге қолжетімділігін арттыру үшін де маңызды. Сонымен қатар инженерия, аграрлық технологиялар, қоршаған ортаны қорғау, орнықты даму және кәсіпкерлік бағыттарында жүргізіліп жатқан ғылыми зерттеулерді өңірдің нақты қажеттіліктерімен барынша тығыз ұштастыруды көздеп отырмыз.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

alanlarında yürütülen araştırmaların bölgenin ihtiyaçlarıyla daha güçlü şekilde ilişkilendirilmesini arzu ediyoruz.

Üniversitemizin Türkistan dışında Çimkent'te, Kentau'da ve Almatı'da da yerleşkeleri bulunmaktadır. Almatı'da faaliyet gösteren Avrasya Araştırma Enstitüsü, dış politika, siyaset, ekonomi, toplum ve kültür alanlarında disiplinlerarası araştırmalar yapmakta ve bunları yaptığı yayınlarla bilim dünyasının ve ilgililerin kullanımına sunmaktadır. Nitekim geçtiğimiz Ağustos ayında Enstitümüzü ziyaret ederek yürütülen faaliyetler ve gelecek döneme ilişkin planlamalar hakkında bilgi alma fırsatı buldum. Enstitümüzün Orta Asya başta olmak üzere Türkistan coğrafyasındaki siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeleri bilimsel bir perspektifle ele almasını ve çalışmalarını uluslararası akademik çevrelerle paylaşmasını önemsiyorum.

Bu tür araştırma birimlerimizin daha etkin biçimde çalışması, üniversitemizin bilimsel üretkenliğini artırmanın yanında Türkiye ve Kazakistan'ın bölgesel ve uluslararası gelişmelere ilişkin bilgi ve uzmanlık kapasitesinin güçlendirilmesine de katkı sunacaktır. Bu doğrultuda araştırma birimlerimiz arasında eşgüdümün artırılması, ortak bilimsel projelerin geliştirilmesi ve araştırma sonuçlarının ilgili kamu kurumları, üniversiteler ve uluslararası kuruluşlarla paylaşılması üzerinde duruyoruz.

Bu noktada Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde gelişen iş birliği ortamı da önemli fırsatlar sunmaktadır. Son yıllarda Türk devletleri arasındaki ilişkilerin kültürel ve diplomatik alanların ötesine geçerek ekonomi, ulaştırma, enerji, bilim ve teknoloji gibi alanlarda da geliştiğini görüyoruz. Bu çok boyutlu iş birliğinin eğitim ve yükseköğretim alanına daha güçlü biçimde yansıması büyük önem taşımaktadır.

Ortak tarih ve kültürel mirasın araştırılması, Türk dilleri arasındaki etkileşimin geliştirilmesi, bölgesel ekonomik bütünleşme, dijital dönüşüm ve sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda üniversitelerimizin daha yakın iş birliği içerisinde çalışmaları

Университетіміздің Түркістан қаласынан бөлек, Шымкент, Кентау және Алматы қалаларында да оқу және ғылыми-зерттеу кампустары бар. Алматы қаласында орналасқан Еуразия ғылыми-зерттеу институты сыртқы саясат, саясат, экономика, қоғам және мәдениет салаларында пәнаралық зерттеулер жүргізіп, олардың нәтижелерін ғылыми жарияланымдар арқылы ғылыми қауымдастық пен мүдделі тараптардың назарына ұсынып келеді. Өткен тамыз айында институтымызға арнайы барып, атқарылып жатқан жұмыстармен және алдағы кезеңге арналған жоспарлармен танысу мүмкіндігіне ие болдым. Институтымыздың ең алдымен Орталық Азиядағы, сондай-ақ жалпы Түркістан кеңістігіндегі саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени үдерістерді ғылыми тұрғыдан зерделеп, зерттеу нәтижелерін халықаралық академиялық қауымдастықпен бөлісуіне ерекше мән беремін.

Осындай ғылыми-зерттеу құрылымдарымыздың қызметін жандандыру университетіміздің ғылыми өнімділігін арттырып қана қоймай, Түркия мен Қазақстанның өңірлік және халықаралық үдерістерге қатысты ғылыми-талдамалық және сарапшылық әлеуетін нығайтуға да ықпал етеді. Осы бағытта ғылыми-зерттеу құрылымдарымыздың өзара іс-қимылын үйлестіруді күшейтуге, бірлескен ғылыми жобаларды дамытуға және зерттеу нәтижелерін тиісті мемлекеттік органдармен, университеттермен және халықаралық ұйымдармен бөлісуге баса назар аударып отырмыз.

Бұл ретте Түркі мемлекеттері ұйымы аясында қалыптасып келе жатқан ынтымақтастық ортасы да маңызды мүмкіндіктерге жол ашады. Соңғы жылдары түркі мемлекеттері арасындағы қарым-қатынастар мәдени және дипломатиялық салалармен шектелмей, экономика, көлік, энергетика, ғылым және технология бағыттарында да қарқынды дамып келе жатқанын көріп отырмыз. Осындай көпқырлы ынтымақтастықтың білім беру және жоғары білім салаларында да кеңінен көрініс табуы аса маңызды.

Ортақ тарих пен мәдени мұраны зерттеу, түркі тілдері арасындағы өзара ықпалдастықты дамыту, өңірлік экономикалық интеграция, цифрлық трансформация және орнықты даму сияқты бағыттарда университеттеріміздің өзара тығыз ынтымақтастық орнатуы қажет деп есептеймін. Бұл ынтымақтастық ұзақ

gerektiğine inanıyorum. Bu iş birliklerinin yalnızca sürdürülebilir olmayan toplantı ve protokollerle sınırlı kalmaması; ortak araştırma programları, akademik hareketlilik ve somut projelerle desteklenmesi gerekmektedir.

Ahmet Yesevi Üniversitesinin, sahip olduğu tarihî misyon ve kurumsal birikimle, Türk dünyasının bilimsel ve akademik iş birliğinde daha etkin bir rol üstlenebileceğini düşünüyorum. Hedefimiz, üniversitemizin hem bulunduğu bölgenin kalkınmasına katkı sunan hem de Türk dünyasının ortak meselelerine bilimsel çözümler üreten öncü bir kurum hâline gelmesidir.

Son olarak, gerek Ahmet Yesevi Üniversitesi camiasına ve Türk dünyasının farklı ülkelerindeki gençlere ve okuyucularımıza vermek istediğiniz bir mesaj var mıdır?

Öncelikle üniversitemizin kuruluşundan bugüne kadar emek veren bütün devlet büyüklerimize, mütevelli heyet başkanlarımıza ve üyelerimize, yöneticilerimize, akademik ve idari personelimize teşekkür etmek istiyorum. Bugün sahip olduğumuz kurumsal birikim, uzun yıllara yayılan ortak çabaların ve fedakârlıkların sonucudur. Bizim görevimiz, bu birikimi korumak, geliştirmek ve üzerine yeni değerler ekleyerek gelecek nesillere aktarmaktır.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi, Türkiye ve Kazakistan'ın ortak iradesiyle kurulmuş olmakla birlikte bütün Türk dünyasının ortak değeridir. Dolayısıyla burada yetişen her öğrencinin yalnızca mesleki bilgi ve becerilerle değil, ortak tarih ve kültür bilinciyle, güçlü bir aidiyet duygusuyla ve evrensel insani değerlerle donanmış olarak mezun olmasını önemsiyoruz.

Gençlerimize özellikle şunu ifade etmek isterim: Günümüz dünyasında başarı için iyi bir eğitim almak kadar sürekli öğrenmeye açık olmak, araştırmak, sorgulamak ve üretmek de gerekmektedir. Kendi tarihini ve kültürünü bilen, dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden, farklı toplumlarla iletişim kurabilen ve sorumluluk üstlenmekten kaçınmayan gençler, geleceğin en önemli güvencesidir.

мерзімді нәтижеге ұласпайтын кездесулер мен ынтымақтастық туралы хаттамалар аясында ғана қалып қоймай, бірлескен ғылыми-зерттеу бағдарламаларымен, академиялық ұтқырлықпен және нақты жобалармен нығайтылуы тиіс.

Қожа Ахмет Ясауи университеті өзінің тарихи миссиясы мен жинақтаған институционалдық тәжірибесінің арқасында түркі әлеміндегі ғылыми және академиялық ынтымақтастықты дамытуда бұдан да белсенді рөл атқара алады деп сенемін. Біздің мақсатымыз университетімізді өзі орналасқан өңірдің дамуына елеулі үлес қосатын, сонымен қатар түркі әлеміне ортақ өзекті мәселелердің ғылыми негізделген шешімдерін ұсынатын жетекші білім және ғылым ордасына айналдыру.

Сөз соңында Қожа Ахмет Ясауи университетінің барша қауымына, сондай-ақ түркі әлемінің түрлі елдеріндегі жастар мен оқырмандарымызға қандай ойыңызды жеткізгіңіз келеді?

Ең алдымен, университетіміздің құрылған күнінен бастап бүгінге дейін оның дамуына еңбек сіңірген барлық мемлекет қайраткерлеріне, Өкілетті кеңестің төрағалары мен мүшелеріне, басшыларымызға, академиялық және әкімшілік қызметкерлерімізге алғысымды білдіргім келеді. Бүгінде қол жеткізген институционалдық әлеуетіміз бен жинақталған тәжірибеміз ұзақ жылдарға созылған ортақ күш-жігер мен жанқиярлық еңбектің жемісі. Біздің міндетіміз осы құнды мұраны сақтап, одан әрі дамытып, жаңа жетістіктермен байыта отырып, келер ұрпаққа аманаттау.

Қожа Ахмет Ясауи университеті Түркия мен Қазақстанның ортақ ерік-жігерімен құрылғанымен, ол бүкіл түркі әлеміне ортақ құндылық деуге болады. Сондықтан біз университетімізде білім алған әрбір студенттің тек кәсіби білім мен дағдыларды меңгеріп қана қоймай, ортақ тарих пен мәдениет туралы терең түсінігі қалыптасқан, өзін осы ортақ кеңістіктің бір бөлігі ретінде сезінетін және жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген тұлға болып қалыптасуына ерекше мән береміз.

Жастарымызға әсіресе мына бір ойды жеткізгім келеді: қазіргі әлемде табысқа жету үшін сапалы білім алумен қатар, үздіксіз ізденуге, жаңа білімді меңгеруге, зерттеуге,

Bizler de üniversitemizi bu gençlerin yetişebileceği daha güçlü bir bilim ve eğitim merkezi hâline getirmek için gayret göstereceğiz. Türkistan'da kök salan ilim ve hikmet geleneğinin çağdaş bilimsel birikimle buluşmasını sağlayarak üniversitemizin hem Türk dünyasına hem de insanlığın ortak geleceğine daha güçlü katkılar sunmasını hedefliyoruz.

Bu vesileyle üniversitemizin gelişmesine destek veren başta Türkiye ve Kazakistan Cumhurbaşkanları olmak üzere ilgili bütün kurumlara teşekkür ediyor; akademisyenlerimize, çalışanlarımıza, öğrencilerimize ve mezunlarımıza başarılar diliyorum.

сыни ойлауға және жаңа дүниелер жасауға ұмтылу қажет. Өзінің тарихы мен мәдениетін терең білетін, әлемдегі өзгерістерді жіті қадағалайтын, түрлі қоғам өкілдерімен тиімді қарым-қатынас орната алатын және жауапкершілік алудан қашпайтын жастар болашақтың ең сенімді тірегі.

Біз де осындай жастарды тәрбиелеп, олардың жан-жақты дамуына мүмкіндік беретін қуатты ғылым және білім орталығына айналдыру үшін университетімізді одан әрі дамытуға бар күш-жігерімізді жұмсаймыз. Түркістан топырағында тамыр жайған ғылым мен даналық дәстүрін заманауи ғылыми жетістіктермен ұштастыра отырып, университетіміздің түркі әлемінің дамуына да, бүкіл адамзаттың ортақ болашағына да барынша ауқымды үлес қосуын мақсат етіп отырмыз.

Осы орайда университетіміздің дамуына қолдау көрсетіп келе жатқан, ең алдымен, Түркия мен Қазақстан Президенттеріне, сондай-ақ барлық тиісті мемлекеттік органдар мен мекемелерге шынайы алғысымды білдіремін. Ғалымдарымызға, қызметкерлерімізге, студенттеріміз бен түлектерімізге толағай табыс тілеймін

INDIAN PRIME MINISTER MODI'S VISIT TO CENTRAL ASIA: A RENEWED ENGAGEMENT?

DR. ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ВИЗИТ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРА ИНДИИ НАРЕНДРЫ МОДИ В ЦЕНТРАЛЬНУЮ АЗИЮ: НОВЫЙ ЭТАП ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ?

Indian Prime Minister Narendra Modi paid an official visit to Uzbekistan on 29–30 August 2026 before proceeding to Bishkek to attend the 26th Shanghai Cooperation Organisation (SCO) Summit, held from 31 August to 1 September 2026. Although the visit took place in the context of the SCO Summit, it also signaled renewed diplomatic attention to Central Asia, a region that has long remained relatively peripheral to India's foreign policy priorities.

After assuming office in 2014, Prime Minister Modi undertook a landmark tour of all five Central Asian republics from 6 to 14 July 2015 the first such comprehensive regional tour by an Indian prime minister raised considerable expectations for strengthening India's political, economic, and strategic engagement with the region. However, more than a decade later, despite notable progress in bilateral relations and the institutionalization of regional cooperation, the full potential of India–Central Asia relations remains largely unrealized, particularly when compared with the scale and depth of engagement pursued by other major regional actors. Against this backdrop, Modi's recent visits to Tashkent and Bishkek can be

PM MODI'S RECENT VISITS TO TASHKENT AND BISHKEK CAN BE VIEWED AS AN ATTEMPT TO REINVIGORATE INDIA'S ENGAGEMENT WITH CENTRAL ASIA AND TRANSLATE LONGSTANDING DIPLOMATIC COMMITMENTS INTO MORE SUBSTANTIVE COOPERATION

НЕДАВНИЕ ВИЗИТЫ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРА МОДИ В ТАШКЕНТ И БИШКЕК МОЖНО РАССМАТРИВАТЬ КАК ПОПЫТКУ АКТИВИЗИРОВАТЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ИНДИИ С ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИЕЙ И ПЕРЕЙТИ ОТ ДАВНО ОБОЗНАЧЕННЫХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ К БОЛЕЕ ПРЕДМЕТНОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ

Премьер-министр Индии Нарендра Моди совершил официальный визит в Узбекистан 29–30 августа 2026 года, а после направился в Бишкек для участия в 26-м саммите Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), проходившем с 31 августа по 1 сентября 2026 года. Хотя визит состоялся в контексте саммита ШОС, он также свидетельствовал о возобновлении дипломатического внимания Индии к Центральной Азии региону, который на протяжении длительного времени занимал относительно второстепенное место во внешнеполитических приоритетах страны.

После прихода Нарендры Моди к власти в 2014 году его историческое турне по всем пяти центральноазиатским республикам, состоявшееся 6–14 июля 2015 года и ставшее первой столь масштабной региональной поездкой премьер-министра Индии, породило значительные ожидания относительно укрепления политического, экономического и стратегического взаимодействия Индии со странами региона. Однако спустя более десяти лет, несмотря на заметный прогресс в двусторонних

viewed as an attempt to reinvigorate India's engagement with Central Asia and translate longstanding diplomatic commitments into more substantive cooperation. The visits also raise an important question as to whether this renewed diplomatic momentum will lead to tangible progress in India's regional presence or remain largely within the framework of existing political commitments.

Prime Minister Shri Narendra Modi paid a state visit to Tashkent, Uzbekistan, on 29–30 August 2026, at the invitation of President Shavkat Mirziyoyev. Although Modi had previously visited Uzbekistan to attend the SCO summits in 2016 and 2022, this marked only his second dedicated bilateral visit to the country since 2015, when Uzbekistan served as the first destination of his landmark tour of all five Central Asian republics. The visit, therefore, raised expectations of renewed Indian interest in Central Asia and signaled a potential shift toward more active and sustained engagement with the region. During the visit, the India–Uzbekistan Strategic Partnership was elevated to the level of a

отношениях и институционализацию регионального сотрудничества, потенциал индийско-центральноазиатских отношений по-прежнему остается в значительной степени нереализованным, особенно в сравнении с масштабами и глубиной взаимодействия других крупных региональных игроков с государствами Центральной Азии. На этом фоне недавние визиты Моди в Ташкент и Бишкек можно рассматривать как попытку придать новый импульс взаимодействию Индии с Центральной Азией и перевести давно обозначенные дипломатические обязательства в плоскость более предметного сотрудничества. Вместе с тем эти визиты ставят важный вопрос: приведет ли возобновившаяся дипломатическая активность к ощутимому укреплению позиций Индии в регионе или же взаимодействие по-прежнему будет преимущественно ограничиваться рамками ранее достигнутых политических договоренностей.

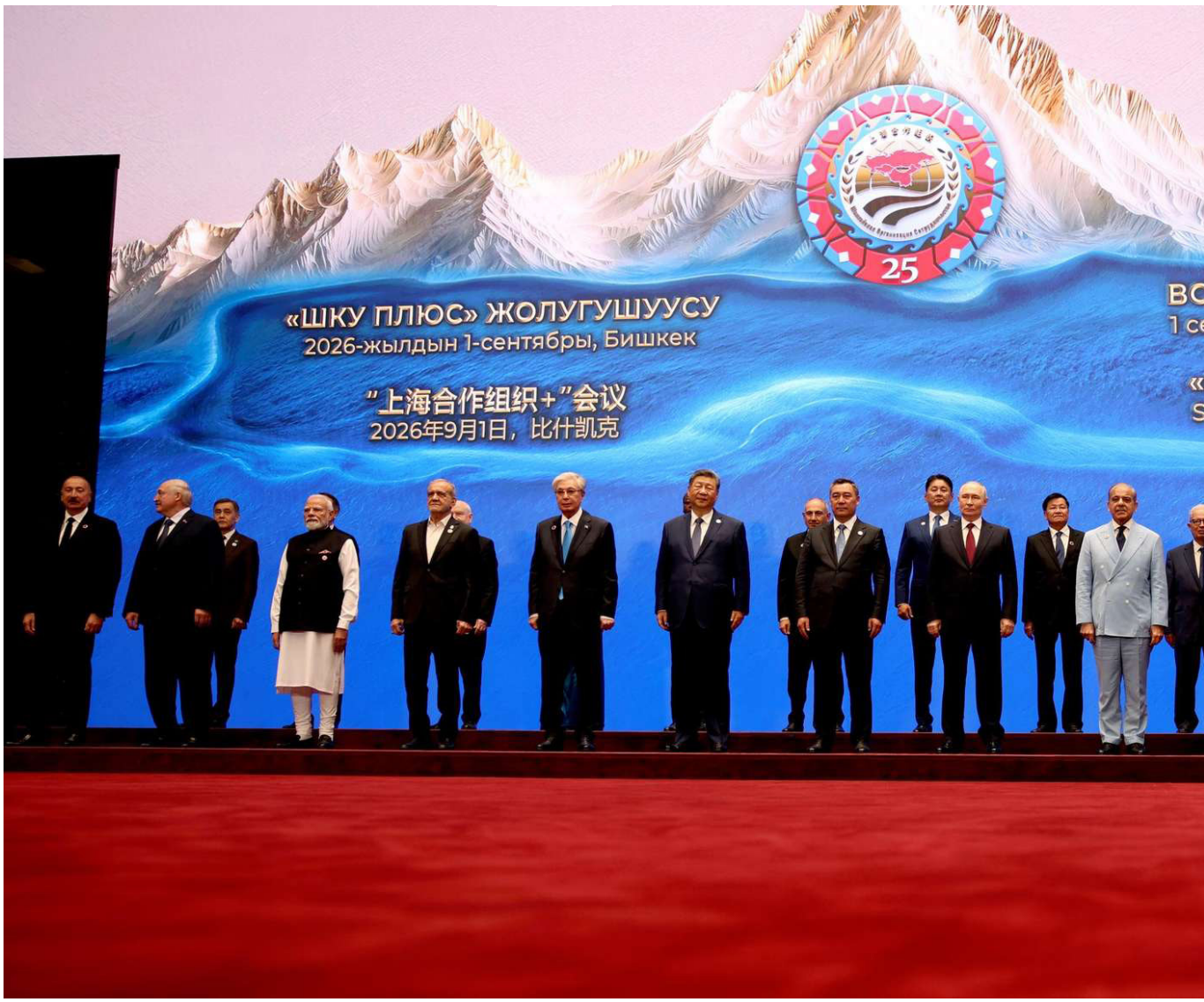

president.uz

Comprehensive Strategic Partnership, making Uzbekistan the first Central Asian country to attain this status in its relations with India. Previously, all Central Asian republics except Turkmenistan had established Strategic Partnerships with New Delhi.

Economic cooperation featured prominently in the negotiations. The two leaders agreed to pursue time-bound measures toward concluding an India–Uzbekistan Preferential Trade Agreement. Among the key economic outcomes was the ambitious target of increasing bilateral trade to USD 5 billion by 2030, compared with the current level of approximately USD 1.32 billion. To facilitate this expansion, the two sides

Премьер-министр Индии Нарендра Моди 29–30 августа 2026 года совершил государственный визит в Ташкент по приглашению президента Узбекистана Шавката Мирзиёева. Несмотря на то что ранее Моди посещал Узбекистан для участия в саммитах ШОС в 2016 и 2022 годах, эта поездка стала лишь его вторым отдельным двусторонним визитом в страну после 2015 года, когда Узбекистан стал первым пунктом его исторического турне по центральноазиатским республикам. В этом контексте визит можно рассматривать как свидетельство возобновления интереса Индии к Узбекистану и Центральной Азии в целом, а также как возможный шаг к

sputnik

agreed to establish a Joint Working Group to address trade and investment barriers in priority sectors. India already ranks among Uzbekistan's ten largest trading partners, yet bilateral trade remains well below its potential in terms of both volume and diversification. India's principal exports to Uzbekistan include pharmaceutical products, machinery and mechanical equipment, vehicle parts, services, frozen buffalo meat, optical instruments and mobile phones. Meanwhile, imports from Uzbekistan consist primarily of fruits and vegetables, services, fertilizers, juices and extracts, and lubricants. The negotiations also identified critical minerals, energy and nuclear cooperation as priority areas with significant

более активному и последовательному взаимодействию с регионом.

В ходе визита индийско-узбекские отношения были выведены с уровня стратегического партнерства на уровень всеобъемлющего стратегического партнерства, что сделало Узбекистан первой страной Центральной Азии, получившей такой статус в отношениях с Индией. Ранее все центральноазиатские республики, за исключением Туркменистана, установили стратегическое партнерство с Нью-Дели.

Значительное внимание в ходе переговоров было уделено экономическому сотрудничеству. Лидеры двух стран договорились о реализации конкретных мер в установленные сроки для заключения Соглашения о преференциальной торговле между Индией и Узбекистаном. Одним из ключевых экономических результатов стало определение амбициозной цели по увеличению объема двусторонней торговли до 5 млрд долларов США к 2030 году по сравнению с нынешним показателем около 1,32 млрд долларов. Для содействия достижению этой цели стороны договорились создать совместную рабочую группу по устранению торговых и инвестиционных барьеров в приоритетных секторах. Индия уже входит в десятку крупнейших торговых партнеров Узбекистана, однако существующие объемы и структура двусторонней торговли по-прежнему значительно уступают имеющемуся потенциалу. Основными статьями индийского экспорта в Узбекистан являются фармацевтическая продукция, машины и механическое оборудование, автомобильные комплектующие, услуги, замороженное мясо буйволов, оптические приборы и мобильные телефоны. В свою очередь, импорт Индии из Узбекистана представлен преимущественно фруктами и овощами, услугами, удобрениями, соками и экстрактами, а также смазочными материалами. В ходе переговоров в качестве приоритетных направлений, обладающих значительным потенциалом дальнейшего развития, также были определены сотрудничество в сфере критически важных минеральных

potential for further development [Embassy of India, 2026; PMINDIA, 2026].

Defense cooperation, traditionally an important component of bilateral relations, also featured on the agenda. Both sides agreed to expand defense-industrial cooperation through the Joint Working Group on Military Cooperation, reflecting their intention to strengthen practical collaboration in this field.

Beyond political, economic and security cooperation, considerable attention was devoted to expanding cultural, educational and people-to-people exchanges. The two countries adopted a Cultural Exchange Programme for 2026–2030 and signed a Letter of Intent concerning the conservation and restoration of the ancient Buddhist sites of Fayaz Tepa and Kara Tepa in Termez, Uzbekistan. Additional agreements included a Memorandum of Understanding on cooperation in archival affairs and another on higher education and scientific research [Embassy of India, 2026; PMINDIA, 2026].

ресурсов, энергетики и атомной энергетики [Посольство Индии, 2026ab; PMINDIA, 2026].

В повестку переговоров также вошло оборонное сотрудничество, традиционно занимающее важное место в двусторонних отношениях. Стороны договорились расширить взаимодействие в оборонно-промышленной сфере в рамках Совместной рабочей группы по военному сотрудничеству, подтвердив тем самым намерение укреплять практическое сотрудничество в данной области.

Помимо политического, экономического и оборонного взаимодействия, значительное внимание было уделено расширению культурных, образовательных и межличностных связей. Две страны приняли Программу культурного обмена на 2026–2030 годы и подписали Соглашение о намерениях по сохранению и реставрации древних буддийских памятников Фаяз-Тепе и Кара-Тепе в Термезе (Узбекистан). В число других

president.uz

Educational and cultural cooperation was further strengthened through the announcement of 100 Lal Bahadur Shastri Scholarships for Hindi language studies and the establishment of an Indian Council for Cultural Relations (ICCR) Sanskrit Chair at Tashkent State University of Oriental Studies. The two sides also adopted a Tourism Cooperation Programme for 2026–2028, complemented by Uzbekistan's introduction of a 30-day visa-free regime for Indian citizens, effective from 1 September 2026. These measures are expected to facilitate bilateral tourism and strengthen people-to-people exchanges. In addition, India announced a grant of USD 1 million to support afforestation efforts in the Aral Sea region, extending bilateral cooperation to environmental restoration and sustainable development [PMINDIA, 2026b].

Taken together, these agreements and initiatives demonstrate an effort to broaden the India–Uzbekistan partnership. Nevertheless, the extent to which these commitments translate into tangible outcomes will depend on their implementation, particularly in overcoming persistent trade barriers and connectivity constraints that have historically limited India's economic engagement with Central Asia.

Following his state visit to Uzbekistan, Prime Minister Narendra Modi travelled to Bishkek, Kyrgyzstan, to participate in the 26th SCO Summit and attend the opening ceremony of the 6th World Nomad Games from 31 August to 1 September 2026. Held under the theme "25 Years of the SCO: Together Towards Sustainable Peace, Development and Prosperity," the summit provided an opportunity to discuss the organization's evolving priorities, particularly its transition from a predominantly security-oriented platform toward broader

MEETINGS BETWEEN INDIAN AND CENTRAL ASIAN LEADERS HAVE FREQUENTLY TAKEN PLACE ON THE SIDELINES OF SCO SUMMITS, BRICS+ MEETINGS AND OTHER INTERNATIONAL FORUMS

ВСТРЕЧИ ИНДИЙСКОГО РУКОВОДСТВА С ЛИДЕРАМИ ЦЕНТРАЛЬНОАЗИАТСКИХ ГОСУДАРСТВ ЗАЧАСТУЮ ПРОХОДИЛИ НА ПОЛЯХ САММИТОВ ШОС, БРИКС+ И ДРУГИХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ФОРУМОВ

подписанных документов вошли Меморандум о взаимопонимании в области архивного дела, а также Меморандум о сотрудничестве в сфере высшего образования и научных исследований [Посольство Индии, 2026ab; PMINDIA, 2026].

Дальнейшему укреплению образовательного и культурного сотрудничества способствовало объявление о выделении 100 стипендий имени Лала Бахадура Шастри для изучения языка хинди, а также об учреждении кафедры санскрита Индийского совета по культурным связям (ICCR) при Ташкентском государственном университете востоковедения. Стороны также приняли Программу сотрудничества в сфере туризма на 2026–2028 годы. Дополнительным стимулом для развития туристических связей стало введение Узбекистаном с 1 сентября 2026 года 30-дневного безвизового режима для граждан Индии. Ожидается, что эти меры будут способствовать развитию двустороннего туризма и расширению контактов между населением двух стран. Кроме того, Индия объявила о выделении гранта в размере 1 млн долларов США на поддержку лесонасаждений в регионе Аральского моря, что расширяет сферу двустороннего сотрудничества, включая в нее вопросы восстановления окружающей среды и устойчивого развития [PMINDIA, 2026b].

В совокупности достигнутые соглашения и выдвинутые инициативы свидетельствуют о стремлении расширить рамки индийско-узбекского партнерства. Тем не менее степень реализации обозначенных договоренностей и достижения конкретных результатов будет зависеть от их практического выполнения, особенно в части преодоления сохраняющихся торговых

economic, technological and connectivity cooperation.

For India, participation in the Bishkek Summit was particularly significant in the context of its efforts to strengthen engagement with Central Asia. Although Modi attended the SCO Summit in Tianjin, China, in 2025, opportunities for substantive bilateral engagement with Central Asian leaders remained limited. His participation in Bishkek, following the bilateral visit to

барьеров и транспортно-логистических ограничений, которые исторически сдерживали развитие экономического взаимодействия Индии с Центральной Азией.

После завершения государственного визита в Узбекистан премьер-министр Нарендра Моди направился в Бишкек для участия в 26-м саммите ШОС и церемонии открытия VI Всемирных игр кочевников, проходивших с 31 августа по 1 сентября

economist.kg

Tashkent, therefore provided an additional opportunity to reinforce India's regional diplomatic presence and advance cooperation within the framework established by the first India–Central Asia Summit, held virtually in January 2022 [MEA India, 2026].

India's approach to the SCO has traditionally emphasized security, connectivity and economic

PRIME MINISTER MODI'S PARTICIPATION IN THE BISHKEK SUMMIT CAN BE VIEWED AS PART OF INDIA'S BROADER EFFORTS TO MAINTAIN ITS PRESENCE IN EURASIAN MULTILATERAL DIPLOMACY WHILE STRENGTHENING BILATERAL ENGAGEMENT WITH CENTRAL ASIAN COUNTRIES

УЧАСТИЕ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРА МОДИ В БИШКЕКСКОМ САММИТЕ МОЖНО РАССМАТРИВАТЬ КАК ЧАСТЬ УСИЛИЙ ИНДИИ ПО СОХРАНЕНИЮ СВОЕГО ПРИСУТСТВИЯ В МНОГОСТОРОННЕЙ ДИПЛОМАТИИ НА ЕВРАЗИЙСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ПРИ ОДНОВРЕМЕННОМ УКРЕПЛЕНИИ ДВУСТОРОННЕГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СО СТРАНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

2026 года. Саммит, состоявшийся под девизом «25 лет ШОС: вместе к устойчивому миру, развитию и процветанию», предоставил возможность обсудить эволюцию приоритетов организации, в частности ее постепенный переход от преимущественно ориентированной на вопросы безопасности площадки к более широкому сотрудничеству в экономической, технологической и транспортно-логистической сферах.

Для Индии участие в Бишкекском саммите имело важное значение в контексте усилий по укреплению взаимодействия с Центральной Азией. Хотя Моди принимал участие в саммите ШОС в Тяньцзине (Китай) в 2025 году, возможности для проведения содержательных двусторонних переговоров с лидерами центральноазиатских государств оставались ограниченными. Поэтому, его участие в саммите в Бишкеке после двустороннего визита в Ташкент предоставило дополнительную возможность укрепить дипломатическое присутствие Индии в регионе и продвинуть сотрудничество в рамках механизма, заложенного на первом саммите «Индия - Центральная Азия», состоявшемся в виртуальном формате в январе 2022 года [МИД Индии, 2026].

Подход Индии к ШОС традиционно основывается на приоритетах безопасности, транспортной взаимосвязанности и экономических возможностей, отражающих широкие стратегические интересы Нью-Дели в Евразии. Эти приоритеты нашли отражение в предложенной Моди концепции трех взаимосвязанных направлений: безопасность (Security), взаимосвязанность (Connectivity) и возможности (Opportunity),

opportunities, reflecting New Delhi's broader strategic interests in Eurasia. These priorities were reiterated through Modi's vision of three interconnected pillars: Security, Connectivity and Opportunity (SCO). Counterterrorism remains a central concern for India, alongside sustainable economic development, respect for national sovereignty and territorial integrity, and the promotion of people-to-people exchanges. India has also consistently emphasized the importance of maintaining Central Asia's central role within the organization, particularly as the SCO expands its geographical reach and functional agenda. At the same time, the growing emphasis on economic cooperation and digital transformation within the SCO presents additional opportunities for India to contribute its experience in digital public infrastructure, technological innovation and economic development [PMINDIA, 2026c]. However, translating these opportunities into practical cooperation remains challenging, particularly given the geopolitical differences among SCO members and persistent connectivity barriers between India and Central Asia.

Prime Minister Modi's participation in the Bishkek Summit can be viewed as part of India's broader efforts to maintain its presence in Eurasian multilateral diplomacy while strengthening bilateral engagement with Central Asian countries. Nevertheless, the significance of such participation should be assessed not only through high-level political dialogue but also through tangible progress in implementing regional initiatives. In this regard, India's principal challenge remains translating its longstanding priorities of security, connectivity and opportunity into concrete economic and strategic outcomes.

INDIA–CENTRAL ASIA RELATIONS CONTINUE TO FALL SHORT OF THEIR CONSIDERABLE POTENTIAL

НЕСМОТРЯ НА ДОСТИГНУТЫЙ ПРОГРЕСС, ЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СОТРУДНИЧЕСТВА ИНДИИ СО СТРАНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ПО-ПРЕЖНЕМУ ОСТАЕТСЯ НЕ В ПОЛНОЙ МЕРЕ РЕАЛИЗОВАННЫМ

образующих аббревиатуру SCO. Борьба с терроризмом остается одним из ключевых приоритетов Индии наряду с обеспечением устойчивого экономического развития, уважением национального суверенитета и территориальной целостности государств, а также расширением контактов между населением стран-участниц. Индия также последовательно подчеркивает необходимость сохранения центральной роли Центральной Азии в деятельности организации, особенно на фоне расширения географического охвата ШОС и направлений ее деятельности. В то же время растущее внимание к экономическому сотрудничеству и цифровой трансформации в рамках ШОС открывает для Индии дополнительные возможности для применения своего опыта в развитии цифровой общественной инфраструктуры, технологических инноваций и экономики [PMINDIA, 2026c]. Однако практическая реализация этих возможностей по-прежнему сопряжена со значительными трудностями, преждевсегоиз-загеополитических разногласий между государствами - членами ШОС и сохраняющихся транспортно-логистических барьеров между Индией и Центральной Азией.

Участие премьер-министра Моди в Бишкекском саммите можно рассматривать как часть усилий Индии по сохранению своего присутствия в многосторонней дипломатии на евразийском пространстве при одновременном укреплении двустороннего взаимодействия с государствами Центральной Азии. Вместе с тем значимость такого участия следует оценивать не только с точки зрения политического диалога на высоком уровне, но и исходя из конкретных результатов реализации

Within the broader Central Asian context, India's engagement with the region has often taken place within multilateral frameworks. Meetings between Indian and Central Asian leaders have frequently taken place on the sidelines of SCO summits, BRICS+ meetings and other international forums [PMINDIA, 2026d]. At the regional level, the India–Central Asia Summit mechanism was launched with its first meeting, held virtually on 27 January 2022, marking an important step toward institutionalizing regional dialogue at the highest political level. However, despite the expectations generated by this initiative, progress toward substantive regional cooperation has remained limited.

At the bilateral level, India has developed varying degrees of economic and strategic cooperation with Central Asian states. Kazakhstan remains India's largest trading partner in the region, followed by Uzbekistan. Both countries occupy important positions in India's broader connectivity ambitions, particularly in relation to the International North–South Transport Corridor (INSTC) and access to Central Asian markets through Iranian

региональных инициатив. В этом контексте главной задачей Индии остается преобразование давно обозначенных приоритетов в области безопасности, транспортной взаимосвязанности и расширения возможностей сотрудничества в конкретные экономические и стратегические результаты.

В центральноазиатском контексте взаимодействие Индии с государствами региона преимущественно осуществлялось в рамках многосторонних форматов. Встречи индийского руководства с лидерами центральноазиатских стран зачастую проходили на полях саммитов ШОС, БРИКС+ и других международных форумов [PMINDIA, 2026d]. На региональном уровне важным шагом на пути институционализации диалога на высшем политическом уровне стало создание механизма саммитов «Индия - Центральная Азия», первая встреча которого состоялась 27 января 2022 года в виртуальном формате. Однако, несмотря на значительные ожидания, связанные с запуском данной инициативы, прогресс

24.kg

ports, including Chabahar. India's relations with Tajikistan have traditionally emphasized defense and security cooperation, while engagement with Kyrgyzstan has included cooperation in regional security, energy and development initiatives. More recently, artificial intelligence, digital technologies and capacity-building programs have emerged as additional areas of cooperation, reflecting

в развитии предметного регионального сотрудничества остается ограниченным.

На двустороннем уровне Индия развивает экономическое и стратегическое сотрудничество с государствами Центральной Азии с различной степенью интенсивности. Казахстан остается крупнейшим торговым партнером Индии в регионе, за ним следует Узбекистан.

24.kg

India's growing interest in extending its technological partnerships across the region.

Despite these developments, India–Central Asia relations continue to fall short of their considerable potential. Given India's growing economic capabilities, geographical proximity to Central Asia and longstanding historical and people-to-people connections, the current level of political and economic

Обе страны занимают важное место в планах Индии по развитию транспортной взаимосвязанности, в частности в контексте Международного транспортного коридора «Север - Юг» (МТК «Север - Юг») и обеспечения доступа к рынкам Центральной Азии через иранские порты, включая Чабахар. Отношения Индии с Таджикистаном традиционно характеризуются особым вниманием к оборонному сотрудничеству и вопросам безопасности, тогда как взаимодействие с Кыргызстаном охватывает региональную безопасность, энергетику и реализацию инициатив в области развития. В последние годы дополнительными направлениями сотрудничества стали искусственный интеллект, цифровые технологии и программы повышения квалификации и укрепления кадрового потенциала, что отражает растущую заинтересованность Индии в расширении технологического партнерства со странами региона.

Несмотря на отмеченные позитивные изменения, отношения Индии со странами Центральной Азии по-прежнему не соответствуют их значительному потенциалу. Учитывая растущие экономические возможности Индии, ее географическую близость к Центральной Азии, а также давние исторические и культурные связи между народами, нынешний уровень политического и экономического взаимодействия остается относительно скромным. Хотя институциональные структуры и дипломатические механизмы сотрудничества постепенно расширяются, это пока не привело к сопоставимому росту практического взаимодействия, инвестиций и транспортной взаимосвязанности.

На этом фоне недавние визиты Моди в Ташкент и Бишкек вызвали ожидания активизации взаимодействия Индии с Центральной Азией. Эти поездки предоставили возможность вновь подтвердить заинтересованность Индии в развитии отношений с регионом и придать дополнительный импульс сотрудничеству в приоритетных областях, включая искусственный интеллект и

engagement remains relatively modest. While institutional frameworks and diplomatic mechanisms have gradually expanded, they have yet to generate a corresponding increase in practical cooperation, investment and connectivity.

Against this backdrop, Modi's recent visits to Tashkent and Bishkek have raised expectations of renewed Indian engagement with Central Asia. The visits offered an opportunity to reaffirm India's regional interests and potentially reinvigorate cooperation in priority sectors, including artificial intelligence and digital technologies, pharmaceuticals, tourism, education and cultural exchanges. However, whether this renewed diplomatic attention will translate into sustained political commitment and measurable economic outcomes remains to be seen. Ultimately, the future trajectory of India–Central Asia relations will depend less on the frequency of high-level diplomatic exchanges than on the ability of both sides to overcome existing structural constraints and develop practical mechanisms for realizing their shared economic and strategic interests.

References:

Embassy of India (2026). Brief on India-Uzbekistan Bilateral Relations. Retrieved from https://eoitashkent.gov.in/bilateral-relations-india-uzbekistan/. Accessed on 26.10.2026.

MEA India (2026). Visit of Prime Minister Shri Narendra Modi to Uzbekistan and Kyrgyz Republic (29 August – 1 September 2026). Retrieved from https://www.mea.gov.in/press-releases?dtl/41703/Visit_of_Prime_Minister_Shri_Narendra_Modi_to_Uzbekistan_and_Kyrgyz_Republic_29_August__1_September_2026. Accessed on 26.10.2026.

PMINDIA (2026a). List of Outcomes: PM's State Visit to Uzbekistan. Retrieved from https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/list-of-outcomes-pms-state-visit-to-uzbekistan/. Accessed on 26.10.2026.

PMINDIA (2026b). Joint Statement during the State Visit of PM to Uzbekistan. Retrieved from https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/joint-statement-during-the-state-visit-of-prime-minister-narendra-modi-to-uzbekistan/. Accessed on 26.10.2026.

PMINDIA (2026c). PM's Statement at the 26th SCO Summit. Retrieved from https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/pms-statement-at-the-26th-sco-summit/. Accessed on 26.10.2026.

PMINDIA (2026d). Details of Foreign/Domestic Visits. Retrieved from https://www.pmindia.gov.in/en/details-of-foreigndomestic-visits/. Accessed on 26.10.2026.

цифровые технологии, фармацевтику, туризм, образование и культурные обмены. Однако вопрос о том, приведет ли возобновление дипломатической активности к последовательному укреплению политического взаимодействия и достижению ощутимых экономических результатов, остается открытым. В конечном счете дальнейшая траектория развития отношений Индии с Центральной Азией будет зависеть не столько от частоты дипломатических контактов на высоком уровне, сколько от способности обеих сторон преодолеть существующие структурные ограничения и выработать действенные механизмы реализации общих экономических и стратегических интересов.

Источники:

МИД Индии (2026). Визит премьер-министра Нарендры Моди в Узбекистан и Кыргызскую Республику (29 августа – 1 сентября 2026 года). Доступно по адресу: https://www.mea.gov.in/press-releases?dtl/41703/Visit_of_Prime_Minister_Shri_Narendra_Modi_to_Uzbekistan_and_Kyrgyz_Republic_29_August__1_September_2026. Дата обращения: 26.10.2026.

PMINDIA (2026a). Перечень итоговых договорённостей по результатам государственного визита премьер-министра Индии в Узбекистан. Доступно по адресу: https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/list-of-outcomes-pms-state-visit-to-uzbekistan/ . Дата обращения: 26.10.2026.

PMINDIA (2026b). Совместное заявление по итогам государственного визита премьер-министра Индии в Узбекистан. Доступно по адресу: https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/joint-statement-during-the-state-visit-of-prime-minister-narendra-modi-to-uzbekistan/. Дата обращения: 26.10.2026.

PMINDIA (2026c). Выступление премьер-министра Индии на 26-м саммите Шанхайской организации сотрудничества (ШОС). Доступно по адресу: https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/pms-statement-at-the-26th-sco-summit/. Дата обращения: 26.10.2026.

PMINDIA (2026d). Сведения о зарубежных поездках и визитах внутри страны. Доступно по адресу: https://www.pmindia.gov.in/en/details-of-foreigndomestic-visits/. Дата обращения: 26.10.2026.

Посольство Индии (2026). Краткий обзор двусторонних отношений Индии и Узбекистана. Доступно по адресу: https://eoitashkent.gov.in/bilateral-relations-india-uzbekistan/. Дата обращения: 26.10.2026.

SINIRDA KARBON DÜZENLEMESİNİN TÜRKİYE'NİN SANAYİ REKABET GÜCÜ VE AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

ZHENGIZKHAN ZHANALTAY

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ, MÜDÜR YARDIMCISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ, ДИРЕКТОР ОРЫНБАСАРЫ

ШЕКАРАДА КӨМІРТЕКТІ РЕТТЕУДІҢ ТҮРКИЯ ӨНЕРКӘСІБІНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚПЕН ҚАТЫНАСТАРЫНА ӘСЕРІ

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ekonomik bütünleşme, Türkiye'nin sanayi üretimini ve dış ticaretini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Bu ilişkinin ekonomik önemi, iki taraf arasındaki ticaretin büyüklüğünde açıkça görülmektedir. Avrupa Komisyonunun (t.y.) verilerine göre Türkiye, 2025 yılında AB'nin beşinci büyük ticaret ortağı oldu ve iki taraf arasındaki mal ticareti 217.6 milyar avroyu aştı. Aynı yıl Türkiye'nin toplam mal ihracatının %42.7'si AB pazarına yöneldi. AB'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki bu ağırlığı, Birliğin karbon düzenlemelerini Türk sanayisinin rekabet gücü açısından önemli hâle getirmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (2026) verilerine göre sınırda karbon düzenlemesi kapsamındaki ürün grupları, 2025 yılının Ocak–Kasım döneminde Türkiye'nin AB'ye yönelik mal ihracatının %10.1'ini oluşturdu. Aynı veri setinde bu ürünlerin 2021–2025 dönemindeki ortalama payı ise %11.1'dir. Bu veriler, karbon düzenlemesinin doğrudan kapsadığı ihracatın Türkiye–AB ticaretindeki önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte düzenlemenin ekonomik etkileri yalnızca bu ürünlerle sınırlı değildir. Söz konusu ürünlerin diğer sanayi kollarında ara girdi olarak

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASININ (2026) VERİLERİNE GÖRE SINIRDA KARBON DÜZENLEMESİ KAPSAMINDAKİ ÜRÜN GRUPLARI, 2025 YILININ OCAK–KASIM DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN AB'YE YÖNELİK MAL İHRACATININ %10.1'İNİ OLUŞTURDU

ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫ ОРТАЛЫҚ БАНКІНІҢ (2026) ДЕРЕКТЕРІНЕ СӘЙКЕС, ШЕКАРАДА КӨМІРТЕКТІ РЕТТЕУ МЕХАНИЗМІ ҚАМТИТЫН ӨНІМ ТОПТАРЫ 2025 ЖЫЛДЫҢ ҚАҢТАР–ҚАРАША АЙЛАРЫНДА ТҮРКИЯНЫҢ ЕО-ҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАУАР ЭКСПОРТЫНЫҢ 10,1%-ЫН ҚҰРАДЫ

Түркия мен Еуропалық Одақ (ЕО) арасындағы экономикалық интеграция Түркияның өнеркәсіптік өндірісі мен сыртқы саудасын қалыптастыратын негізгі факторлардың бірі саналады. Бұл қатынастардың экономикалық маңызы екіжақты сауданың ауқымынан айқын байқалады. Еуропалық комиссияның (жылы көрсетілмеген) деректеріне сәйкес, 2025 жылы Түркия ЕО-ның бесінші ірі сауда серіктесі болып, екі тарап арасындағы тауар саудасының көлемі 217,6 миллиард еуродан асты. Сол жылы Түркияның жалпы тауар экспортының 42,7%-ы ЕО нарығына шығарылды. ЕО-ның Түркияның сыртқы саудасындағы айрықша салмағы ЕО-ның көміртегі шығарындыларын реттеу шараларының Түркия өнеркәсібінің бәсекеге қабілеттілігі үшін маңызын арттырып отыр. Түркия Республикасы Орталық банкінің (2026) деректеріне сәйкес, шекарада көміртекті реттеу механизмі қамтитын өнім топтары 2025 жылдың қаңтар–қараша айларында Түркияның ЕО-ға бағытталған тауар экспортының 10,1%-ын құрады. Осы деректер жиынтығы бойынша 2021–2025 жылдар аралығында аталған өнімдердің орташа үлесі 11,1% болды. Бұл деректер аталған реттеу шарасы тікелей қамтитын

kullanılması, karbon maliyetlerinin daha geniş üretim ve tedarik zincirlerine de yansımasına neden olabilecektir.

AB'nin 1 Ocak 2026'da kesin uygulamaya geçirdiği Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), ticarette fiyat, üretim teknolojisi ve emisyon performansı arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Bunun ekonomik etkisi yalnızca yeni bir uyum maliyetiyle sınırlı değildir: düşük emisyonlu üretim yapan işletmeler için pazar konumunu güçlendirme, diğer işletmeler içinse yatırım ve ihracat pazarlarını çeşitlendirme seçeneklerini gündeme getirmektedir. Bu makalede ortaya konulan temel sav, mevcut bütünleşmenin devam ettiği, ancak

экспорттың Түркия–ЕО саудасындағы маңызын көрсетеді. Дегенмен аталған реттеу шарасының экономикалық ықпалы тек осы өнімдермен шектелмейді. Бұл өнімдердің өнеркәсіптің басқа салаларында аралық шикізат пен материалдар ретінде пайдаланылуы көміртегі шығарындыларына байланысты шығындардың өндіріс пен жеткізу тізбектерінің кең ауқымына әсер етуі мүмкін.

ЕО 2026 жылғы 1 қаңтардан бастап толық қолданысқа енгізген Шекарада көміртекті реттеу механизмі (ШКРМ; ағылш. CBAM) саудадағы баға, өндіріс технологиясы және шығарындылар көрсеткіштері арасындағы байланысты күшейтеді. Оның

trthaber.com

rekabetin giderek üretimin karbon niteliği ve buna uyum sağlama kapasitesi üzerinden yeniden şekillendiğidir. Bu bakımdan ihracat miktarlarındaki değişimin yanı sıra üretim maliyeti, yatırımın geri dönüşü ve alternatif pazarlara erişim, çalışmanın ekonomik değerlendirme eksenini oluşturmaktadır.

Gümrük Birliği ve SKDM'nin Düzenleyici Etkileri

1996'da uygulamaya geçen Türkiye–AB Gümrük Birliği, kapsamındaki sanayi ürünlerinin serbest dolaşımını kolaylaştırarak Türkiye'nin Avrupa üretim ağlarıyla ilişkisini derinleştirmektedir (AT–Türkiye Ortaklık Konseyi, 1995). Kömür ve ilgili çelik ürünleri

экономикалық ықпалы жаңа талаптарға бейімделуге байланысты қосымша шығындармен ғана шектелмейді. Аталған механизм көміртегі шығарындылары төмен өндіріс орындары үшін нарықтағы позицияларын нығайтуға мүмкіндік берсе, өзге кәсіпорындар үшін инвестиция салу және экспорт нарықтарын әртараптандыру мәселелерін күн тәртібіне шығарады. Осы мақалада ұсынылатын негізгі тұжырымға сәйкес, Түркия мен ЕО арасындағы қалыптасқан экономикалық интеграция сақталғанымен, бәсекелестік жағдайлары өндірістің көміртегі шығарындылары бойынша көрсеткіштері мен кәсіпорындардың жаңа талаптарға бейімделу мүмкіндіктеріне байланысты біртіндеп қайта қалыптасып келеді. Осы тұрғыдан алғанда, экспорт көлеміндегі өзгерістермен қатар өндіріс шығындары, инвестициялардың өтелімділігі және балама нарықтарға шығу мүмкіндіктері зерттеудегі экономикалық талдаудың негізгі бағыттары болып табылады.

Кеден одағы мен ШКРМ-нің реттеуші ықпалы

1996 жылы күшіне енген Түркия мен ЕО арасындағы Кеден одағы өз аясына кіретін өнеркәсіп өнімдерінің еркін айналымын жеңілдетіп, Түркияның еуропалық өндірістік желілермен байланысын тереңдетуге ықпал етіп келеді (Еуропалық қоғамдастық–Түркия қауымдастық кеңесі, 1995). Ал көмір және болатқа қатысты өнімдер жеке преференциялық келісім аясында реттеледі (Еуропалық көмір және болат қауымдастығы мен Түркия арасындағы келісім, 1996). Сауда көлемінің ұлғаюы техникалық стандарттар мен өндірістік байланыстардың өзара жақындасуына ықпал етіп, Түркияның ЕО-ның реттеуші талаптарына қатысты ұстанымының маңызын арттырады. Эль-Сахли (2025) шешім қабылдау және сауда саясатын үйлестіру салаларындағы институционалдық асимметрияның экономикалық салдары барлық жағдайда бірдей бағытта көрініс таппайтынын көрсетеді. ШКРМ тұрғысынан алғанда, қазіргі кезеңдегі жаңа мәселе қалыптасқан экономикалық интеграцияны сақтаумен қатар, көміртегі шығарындылары туралы деректер мен өндірістік стандарттардың сауда шығындарына тигізетін ықпалына

ise ayrı bir tercihli anlaşmanın kapsamındadır (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu–Türkiye Anlaşması, 1996). Ticaret hacmindeki genişleme, teknik standartlar ve üretim bağlantılarında yakınlaşmayı desteklerken Türkiye'nin AB düzenlemeleri karşısındaki konumunu da önemli kılmaktadır. El-Sahli (2025), karar alma ve ticaret politikası uyumundaki kurumsal asimetrinin ekonomik sonuçlarının her koşulda aynı yönde gerçekleşmediğini göstermektedir. SKDM açısından yeni mesele, bu bütünleşmenin

байланысты. Атап айтқанда, 2025 жылы ЕО-ның Түркияға тауар экспорты 114,3 миллиард еуроны, ал Түркиядан тауар импорты 103,3 миллиард еуроны құрады. Екіжақты саудада автокөлік құралдары, машиналар мен электр жабдықтары жетекші орын алады (Еуропалық комиссия, жылы көрсетілмеген). Сауда құрылымының мұндай әртараптандырылуы көміртекті реттеу шараларының тек шикізат саудасына ғана емес, өнеркәсіптік өндірістің әртүрлі кезеңдеріне де қатысты екенін көрсетеді.

pexels.com

korunması yanında karbon verisi ve üretim standartlarının ticaret maliyetleri üzerindeki etkisidir. Nitekim 2025'te AB'nin Türkiye'ye mal ihracatı 114,3 milyar avro, Türkiye'den mal ithalatı ise 103,3 milyar avrodur; motorlu taşıtlar, makine ve elektrikli teçhizat iki yönlü ticarette öne çıkmaktadır (Avrupa Komisyonu, t.y.). Bu çeşitlilik, karbon düzenlemelerinin yalnızca hammadde ticaretini

TÜRKİYE, 2025'TE 38.1 MİLYON TON HAM ÇELİK ÜRETMİŞ; ÜRETİMİN %72.2'SİNİ ELEKTRİK ARK OCAKLARINDA GERÇEKLEŞTİRDİ

2025 ЖЫЛЫ ТҮРКИЯ 38,1 МИЛЛИОН ТОННА БАСТАПҚЫ БОЛАТ (ШИКІ БОЛАТ) ӨНДІРІП, ОНЫҢ 72,2%-ЫН ЭЛЕКТР ДОҒАЛЫ ПЕШТЕРДЕ БАЛҚЫТУ ӘДІСІМЕН ӨНДІРДІ

ШКРМ — ЕО-ның шығарындылар саудасы жүйесін (ЕО ETS) толықтыратын және көміртегі шығарындыларының басқа елдерге ығысуын (көміртегі жылыстауын) шектеуге бағытталған реттеу механизмі. Бастапқы кезеңде бұл механизм цемент, темір және болат, алюминий, тыңайтқыш, электр энергиясы және сутегі өнімдерінің белгілі бір түрлерін қамтиды. ШКРМ сертификаттары бойынша міндеттеме заң жүзінде ЕО аумағындағы уәкілетті декларация тапсырушыға жүктеледі. Алайда импорттаушы бұл шығындарды сатып алу бағасына немесе жеткізушіні таңдау туралы шешіміне ықпал ететін фактор ретінде ескерген жағдайда, түрік өндірушілерінің бәсекелестік жағдайлары да өзгереді (Еуропалық парламент және Еуропалық Одақ Кеңесі, 2023). Демек, бұл жерде шешуші фактор тек көміртегі шығарындылары үшін төлемнің болуы ғана емес, сонымен қатар өнім бірлігіне шаққандағы шығарындылар мөлшері (шығарындылар қарқындылығы), өнім бағасы, келісімшарт талаптары және балама жеткізушілердің шығындар құрылымы болып табылады. Мысалы, сипаттамалары ұқсас екі өнімнің көміртегі шығарындыларына байланысты шығындары арасында айырмашылық туындаған жағдайда, импорттаушының жеткізушіні таңдау шешімі өзгеруі мүмкін. Ал экспорттаушы бұл айырмашылықты өзінің пайдасының бір бөлігінен бас тарту есебінен өтеуді немесе өндірістік процесті жетілдіруді таңдауы ықтимал. Мұндай шешімдердің экономикалық нәтижесі кәсіпорынның қаржылық жағдайына және сатып алушымен қалыптасқан іскерлік қатынастарының тұрақтылығына байланысты болады.

2026 жылдың үшінші тоқсанына арналған ШКРМ сертификаттарының анықтамалық

değil, sanayinin farklı üretim aşamalarını da ilgilendirdiğini göstermektedir.

SKDM, AB Emisyon Ticaret Sistemi'ni (AB ETS) tamamlayan ve karbon kaçağını sınırlandırmayı amaçlayan bir düзenlemedir.

бағасы CO_2 эквивалентінің әр тоннасына 82,32 еуро болып жарияланды (Еуропалық комиссия, 2026а). Бұл көрсеткіш өнімнің бір тоннасының бағасын немесе экспортталған әрбір тонна өнім үшін төленетін тұрақты соманы білдірмейді. Түпкілікті төлем

commons.wikimedia.org

Başlangıçta belirli çimento, demir-çelik, alüminyum, gübre, elektrik ve hidrojen ürünlerini kapsamaktadır. Sertifika yükümlülüğü hukuken AB'deki yetkili beyan sahibine aittir; ancak ithalatçı bu maliyeti alım fiyatına veya tedarik kararına yansıtabildiği

мөлшеріне нақты өнімге тән кіріктірілген шығарындылардың есептелуі, ЕО-ның шығарындылар саудасы жүйесіндегі тегін бөлінетін квоталарға байланысты түзетулер, сондай-ақ өндіріс жүзеге асырылған елде көміртегі шығарындылары үшін нақты төленген және есепке алуға жарамды төлемдер әсер етеді. Сонымен қатар шығарындылар туралы тексеріліп расталған деректердің болуы әдепкі мәндерді қолдануға байланысты туындауы мүмкін қосымша шығындардың алдын алу тұрғысынан коммерциялық маңызға ие. Сондықтан кәсіпорындар үшін көміртегі шығарындыларын сенімді әрі дәл өлшеу бағалық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етудің маңызды қосымша факторына айналып отыр. Үшінші тоқсандағы бағаның екінші тоқсанда тіркелген CO_2 эквивалентінің тоннасына 75,28 еуро деңгейінен жоғарылауы да көміртегі бағасының тұрақты емес екенін және оны экономикалық жоспарлау барысында үнемі қадағалап отыруды қажет ететін өзгермелі шығын құрамдасы ретінде қарастыру керектігін көрсетеді (Еуропалық комиссия, 2026a).

ШКРМ-нің толық қолданылуы 2026 жылғы 1 қаңтарда басталғанымен, 2026 жылы импортталған тауарларға қатысты сертификаттарды сатып алу 2027 жылы басталады. Ал алғашқы жылдық декларацияны тапсыру және тиісті сертификаттарды тапсыру 2027 жылғы 30 қыркүйекке дейін жүзеге асырылуы тиіс (Еуропалық парламент және Еуропалық Одақ Кеңесі, 2025). ЕО-ның шығарындылар саудасы жүйесінде тиісті секторларға тегін бөлінетін квоталарды кезең-кезеңімен тоқтатудың қолданыстағы соңғы мерзімі 2034 жыл болып белгіленген. Еуропалық комиссияның 2026 жылғы шілдеде бұл мерзімді 2038 жылға дейін ұзартуды көздейтін ұсынысы әзірге заңнамалық тұрғыдан қабылданған жоқ (Еуропалық комиссия, 2026b). Аталған мерзімдер түрік кәсіпорындарынан қысқа мерзімді коммерциялық жоспарлар мен ұзақ мерзімді технологиялық инвестицияларды өзара байланыстыра отырып қарастыруды талап етеді.

ölçüde Türk üreticilerin rekabet koşulları da değişmektedir (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, 2023). Dolayısıyla belirleyici olan yalnızca karbon bedelinin varlığı değil, emisyon yoğunluğu, ürün fiyatı, sözleşme koşulları ve alternatif tedarikçilerin maliyet yapısıdır. Örneğin benzer nitelikteki iki ürün arasında karbon maliyeti farkı ortaya çıktığında ithalatçının tedarikçi seçimi değişebilir; ihracatçı ise aynı farkı kâr marjından karşılamayı veya üretim sürecini iyileştirmeyi tercih edebilir. Bu kararların ekonomik sonucu işletmenin mali yapısına ve alıcıyla ilişkisinin sürekliliğine bağlıdır.

2026'nın üçüncü çeyreğine ilişkin SKDM sertifika referans fiyatı 82.32 avro/ton CO_2e olarak açıklandı (Avrupa Komisyonu, 2026a). Bu değer ürünün ton fiyatı veya her ton ihracat için ödenecek sabit tutar değildir. Ürün bazında gömülü emisyonun hesaplanması, AB ETS'de ücretsiz tahsisata ilişkin düzeltme ve üretim ülkesinde gerçekten ödenmiş uygun karbon bedeli nihai yükü etkiler. Ayrıca doğrulanmış emisyon verisi, varsayılan değerlerin kullanılmasına bağlı olası ek maliyetlerden kaçınmak açısından ticari değer taşır. Bu nedenle işletmeler için güvenilir emisyon ölçümü, fiyat rekabetinin tamamlayıcı bir unsuruna dönüşmektedir. Üçüncü çeyrek fiyatının ikinci çeyrekteki 75.28 avro/ton CO_2e düzeyinden yükselmiş olması da karbon fiyatının sabit değil, planlama açısından izlenmesi gereken değişken bir girdi olduğunu göstermektedir (Avrupa Komisyonu, 2026a).

Kesin uygulama 1 Ocak 2026'da başlamış olmakla birlikte 2026 ithalatına ilişkin sertifikaların satın alınması 2027'de başlayacak, ilk yıllık beyan ve teslim 30 Eylül 2027'ye kadar yapılacaktır (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, 2025). AB ETS'de ilgili sektörlere yönelik ücretsiz tahsisatların kademeli kaldırılmasında yürürlükteki hedef 2034'tür; Avrupa Komisyonunun 2038'e uzatmayı öngören Temmuz 2026 önerisi ise henüz yasalaşmadı (Avrupa Komisyonu, 2026b). Bu zamanlama, Türk işletmelerinin kısa dönem ticari planları ile uzun vadeli teknoloji yatırımlarını birlikte ele almasını gerektirmektedir.

Темір-болат және цемент өнеркәсібінің бәсекелік әлеуеті

Темір-болат өнеркәсібі Түркияның өндірістік технологиялар мен экспорт көлемі тұрғысынан ЕО нарығымен тығыз байланысқан жетекші салаларының бірі болып табылады. Дүниежүзілік болат қауымдастығының (2026) деректеріне сәйкес, 2025 жылы Түркия 38,1 миллион тонна бастапқы болат (шикі болат) өндіріп, оның 72,2%-ын электр доғалы пештерде балқыту әдісімен өндірді. Ал ЕО-ның 27 мүше мемлекетінде осы әдістің үлесі 45,8%-ды құрады. Металл сынықтарын пайдалануға негізделген өндірістегі тікелей көміртегі шығарындыларын азайту мүмкіндігі түрік өнеркәсібі үшін бастапқы артықшылық болып саналады. Саланың сауда ауқымы да бұл артықшылықтың маңызын арттыра түседі. Болат экспорттаушылар одағының (жылы көрсетілмеген) деректеріне сәйкес, 2025 жылы Түркияның жалпы болат экспортының 40,7%-ы, яғни шамамен 7,9 миллион тоннасы ЕО елдеріне бағытталды. Еуропалық нарықтың осындай елеулі үлесі өнім бірлігінің өндірістік өзіндік құнындағы шағын өзгерістердің өзі жалпы экспорттық түсім тұрғысынан маңызды болуына алып келеді.

Алайда соңғы кезеңде өндіріс пен жалпы экспорттың артуы ЕО нарығындағы өзгерістермен қатар жүріп отыр. Түркия болат өндірушілері қауымдастығының (2026) деректеріне сәйкес, 2026 жылдың қаңтар–тамыз айларында болат өнімдерінің экспорты заттай көлемі бойынша 3,1%-ға өсіп, 10,3 миллион тоннаға, ал құндық мәнде 2,9%-ға артып, 7 миллиард АҚШ долларына жетті. Бұған қарамастан, ЕО-ға бағытталған экспорт 22%-ға төмендесе, Оңтүстік Америкаға сатылым көлемі 67%-ға өсіп, 849 мың тоннаға жетті. Осы кезеңде шикі болат өндірісі 6,8%-ға артып, өндірістік қуаттарды пайдалану деңгейі 60,6%-дан 64,7%-ға көтерілді. Бұл көрсеткіштер түрік өндірушілерінің ЕО-дан тыс нарықтарда сату көлемін ұлғайта алғанын, алайда Еуропа нарығындағы бәсекелестік жағдайларының басқаша сипат алғанын көрсетеді. Сонымен қатар осы кезеңде болат өнімдерінің импорты 3,7%-ға қысқарып, 12,2 миллион тоннаға дейін төмендеді, ал экспорттың импортты жабу коэффициенті 77%-дан 83%-ға дейін

Demir-Çelik ve Çimentoda Rekabet Gücü

Demir-çelik, Türkiye'nin AB pazarına üretim teknolojisi ve ihracat hacmi bakımından güçlü biçimde bağlı olduğu sektörlerin başında gelmektedir. Dünya Çelik Birliğine (2026) göre Türkiye, 2025'te 38.1 milyon ton ham çelik üretmiş; üretimin %72.2'sini elektrik ark ocaklarında gerçekleştirdi. AB-27'de aynı yöntemin payı %45.8'dir. Hurda temelli üretimin daha düşük doğrudan emisyon potansiyeli, Türk sanayisi için olumlu bir başlangıç noktasıdır. Sektörün ticari ölçeği de bu avantajın önemini artırmaktadır: Çelik İhracatçıları Birliğine (t.y.) göre 2025'te Türkiye'nin toplam çelik ihracatının %40.7'si, yaklaşık 7.9 milyon tonu AB ülkelerine yöneldi. Avrupa pazarının bu ağırlığı, birim üretim maliyetindeki küçük değişimlerin bile toplam ihracat gelirleri bakımından önem kazanmasına neden olmaktadır.

Ancak sektörde son dönemde dikkat çeken gelişme, üretim ve toplam ihracattaki artışla AB pazarındaki değişimin aynı anda yaşanmasıdır. Türkiye Çelik Üreticileri Derneğine (2026) göre 2026'nın Ocak–Ağustos döneminde çelik ürünleri ihracatı miktar olarak %3.1 artarak 10.3 milyon tona ve değer olarak %2.9 artarak 7 milyar dolara ulaştı. Buna karşılık AB'ye ihracat %22 gerilerken Güney Amerika'ya satışlar %67 artışla 849 bin tona yükseldi. Aynı dönemde ham çelik üretimi %6.8 artmış; kapasite kullanım oranı %60.6'dan %64.7'ye çıktı. Bu tablo, Türk üreticilerinin AB dışındaki pazarlarda satışlarını artırabildiğini, fakat Avrupa pazarındaki rekabet koşullarının farklı bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır. Aynı dönemde çelik ürünleri ithalatının %3.7 azalarak 12.2 milyon tona gerilemesi ve ihracatın ithalatı karşılama oranının %77'den %83'e çıkması, sektörün dış ticaret dengesindeki değişimin de dikkate

2026'NIN ÜÇÜNCÜ ÇEYREĞİNE İLİŞKİN SKDM SERTİFİKA REFERANS FİYATI 82.32 AVRO/TON CO_2E OLARAK AÇIKLANDI

2026 ЖЫЛДЫҢ ҮШІНШІ ТОҚСАНЫНА АРНАЛҒАН ШКРМ СЕРТИФИКАТТАРЫНЫҢ АНЫҚТАМАЛЫҚ БАҒАСЫ CO_2 ЭКВИВАЛЕНТІНІҢ ӘР ТОННАСЫНА 82,32 ЕУРО БОЛЫП ЖАРИЯЛАНДЫ

өсті. Бұл өзгерістер саланың сыртқы сауда теңгеріміндегі үрдістерді де ескеру қажеттігін көрсетеді (Түркия болат өндірушілері қауымдастығы, 2026).

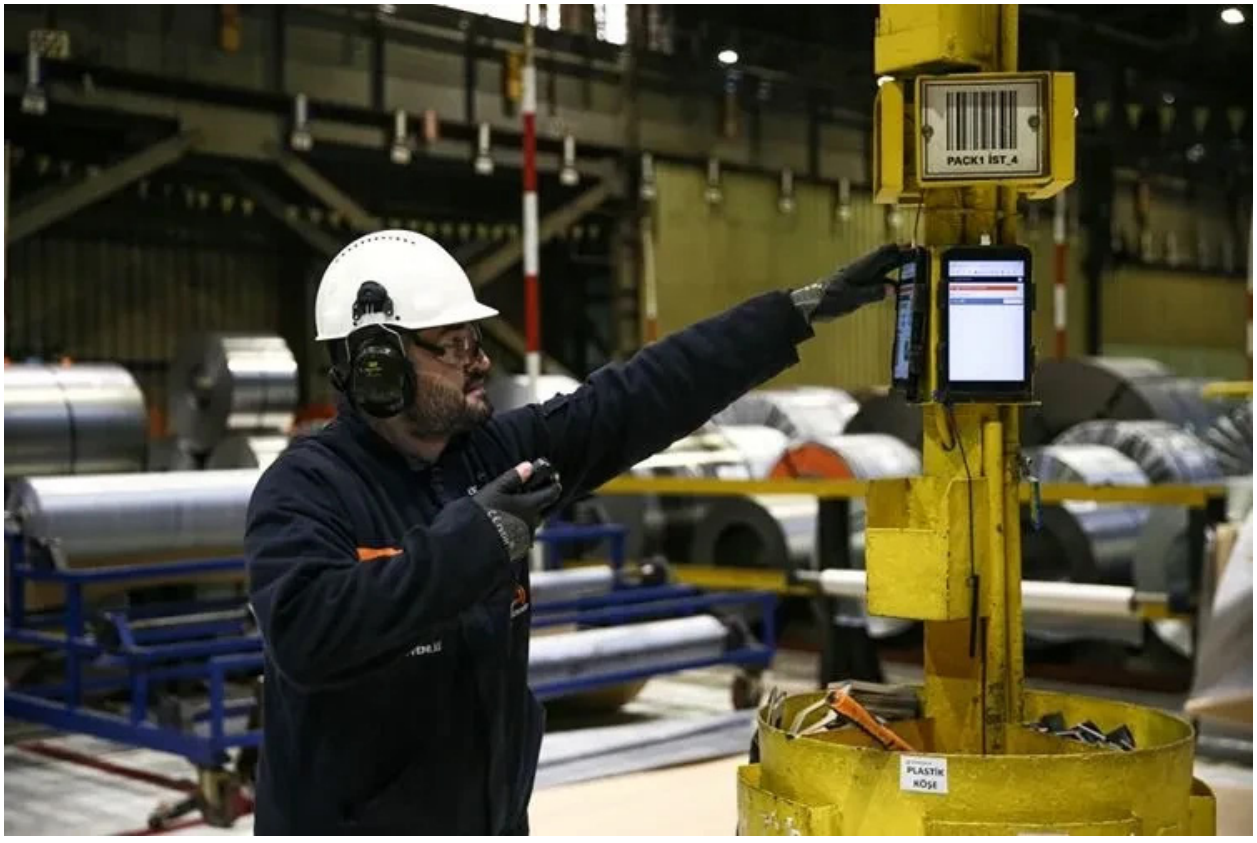
Нарықтардағы мұндай айырмашылықтарды тек ШКРМ-нің ықпалымен түсіндіруге болмайды. ЕО-ның 2026 жылғы шілдеде қолданысқа енгізген болат импортына қатысты реттеу шаралары белгілі бір өнім түрлері үшін тарифтік квоталар белгілеуді және квотадан тыс импортқа 50% мөлшерінде кедендік баж салығын қолдануды көздейді (Еуропалық парламент және Еуропалық Одақ Кеңесі, 2026). Бұған қоса, әлемдік нарықтағы артық өндірістік қуаттар, энергия мен металл сынықтарының бағасы, өнім түрлері және сатып алушылар тарапынан қалыптасатын сұраныс та халықаралық сауда ағындарына ықпал етеді. Сондықтан электр доғалы пештердің жоғары үлесі қамтамасыз ететін көміртегі шығарындылары бойынша артықшылықты жекелеген өндіріс орындарының шығарындылар көрсеткіштерімен және жалпы шығындар бойынша бәсекеге қабілеттілігімен бірлесе бағалау қажет. Ал түрік өндірушілерінің әртүрлі нарықтарға шыға алуы олардың коммерциялық икемділігінің маңызды көрсеткіші болып табылады. Әсіресе Оңтүстік Америкаға бағытталған экспорттың өсуі дәстүрлі нарықтардағы сұраныс пен реттеуші талаптардың өзгеруі жағдайында жаңа тұтынушылармен байланыс орнату мен өткізу арналарын дамытудың маңызын айқын көрсетеді. Дегенмен балама нарықтарға бет бұру барлық өнім топтары мен кәсіпорындар үшін бірдей дәрежеде оңай жүзеге асатын үдеріс емес.

Цемент өнеркәсібінің экономикалық келбеті өндіріс құрылымының өзіндік ерекшеліктерімен айқындалады. Цемент, шыны, керамика

alınması gerektiğini göstermektedir (Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, 2026).

Pazarların bu şekilde farklılaşması, yalnızca SKDM etkisi olarak açıklanmamalıdır. AB'nin Temmuz 2026'da uygulamaya koyduğu çelik ithalat düzenlemesi, belirli ürünler için tarife kotaları ve kota dışında %50 gümrük vergisi öngörmektedir (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, 2026). Bunun yanında küresel kapasite fazlası, enerji ve hurda fiyatları, ürün türleri ve alıcı talebi de ticaret akımlarını etkilemektedir. Dolayısıyla yüksek elektrik ark ocağı payının sağladığı karbon avantajı, tesis düzeyindeki emisyon performansı ve toplam maliyet rekabetçiliğiyle birlikte değerlendirilmelidir. Türk üreticilerinin farklı pazarlara erişebilmesi ise ticari esnekliğin önemli bir göstergesidir. Özellikle Güney Amerika'ya yönelik artış, geleneksel pazarlardaki talep ve düzenleme değişiklikleri karşısında yeni müşteri ilişkilerinin ve dağıtım kanallarının önemini somutlaştırmaktadır. Bununla birlikte alternatif pazarlara yönelme, her ürün grubu ve firma için aynı ölçüde kolay değildir.

және топырақтан жасалған бұйымдар экспорттаушылары одағының (жылы көрсетілмеген) деректеріне сәйкес, 2025 жылы Түркияның цемент пен клинкер экспортының жалпы көлемі 22,73 миллион тоннаға, ал экспорттық құны 1,31 миллиард АҚШ долларына жетті. Алдыңғы жылмен салыстырғанда экспорттың заттай көлемі 19,6%-ға, ал құндық көрсеткіші 19,7%-ға өсті. Бұл деректер саланың сыртқы нарықтардағы қызмет ауқымын көрсетумен қатар, бірлік бағасы төмен, салмағы ауыр өнімдердің тасымалдау және өндіріс шығындарына тәуелділігін де айқындайды. Алайда аталған жалпы көрсеткіштер тек ЕО-ға бағытталған немесе тек ШКРМ аясындағы экспорт көлемін білдірмейді. Одақтың егжей-тегжейлі статистикалық мәліметтеріне сәйкес, шамамен 7,2 миллион тонна клинкер және 15,5 миллион тонна цемент экспортталған. Экспорт құрылымындағы өнім түрлеріне байланысты мұндай айырмашылық экспорттың орташа бірлік құнын және көміртегі шығарындыларына байланысты шығындардың сатудан түсетін табысқа

aa.com.tr

Çimento sektöründe ekonomik görünüm farklı bir üretim yapısıyla birleşmektedir. Çimento, Cam, Seramik ve Toprak Ürünleri İhracatçıları Birliğinin (t.y.) verilerine göre Türkiye'nin 2025 yılı toplam çimento ve klinker ihracatı 22.73 milyon tona, ihracat değeri ise 1.31 milyar dolara ulaştı. Bir önceki yıla göre miktardaki artış %19.6 iken, değerdeki artış %19.7'dir. Bu veriler sektörün dış pazarlardaki faaliyet hacmini gösterirken, düşük birim değerli ve ağır ürünlerin taşımacılık ile üretim maliyetlerine duyarlılığını da gündeme getirmektedir. Ancak bu toplamlar yalnızca AB'ye yapılan veya yalnızca SKDM kapsamına giren ihracatı ifade etmemektedir. Birliğin ayrıntılı istatistiklerinde yaklaşık 7.2 milyon ton klinker ve 15.5 milyon ton çimento ihracatı yer almaktadır. Ürün bileşimindeki bu ayrım, ihracatın ortalama birim değeri ve karbon maliyetinin satış gelirine oranı değerlendirilirken önem taşımaktadır.

Çimentoda emisyonların önemli bölümü klinker üretimindeki kimyasal ayrışmadan kaynaklanır. Bu nedenle elektrik kullanımının karbonsuzlaştırılması yararlı olmakla birlikte, proses emisyonları için klinker oranının düşürülmesi, alternatif yakıtlar ve karbon yakalama teknolojileri de önem taşır. Küçükaydın ve Aktaş'ın (2026) senaryo çalışması, emisyon yoğunluğu ve karbon fiyatındaki farklılıkların Türk çimento ihracatının olası maliyetlerini değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Çelikte mevcut hurda temelli üretimin sağlayabildiği avantajla karşılaştırıldığında, çimentonun dönüşümünde daha farklı teknoloji ve finansman seçenekleri öne çıkmaktadır. Bu nedenle sektörel yatırımların tek tip bir destek modeliyle değil, üretim sürecine özgü ihtiyaçlarla ilişkilendirilmesi daha verimli olacaktır.

Firmaların ticari tepkileri bu karşılaştırmayı tamamlamaktadır. Aytun vd.'nin (2026) Dünya Bankası çalışma raporunda yer alan firma düzeyindeki araştırmasına göre, SKDM duyurusu öncesinde düzenlemeye daha fazla maruz kalan firmaların, duyuru sonrasında AB'ye ilgili ürün ihracatının göreli olarak %3.2 daha düşük, AB dışı pazarlara ihracatının ise %5.5 daha yüksek olduğu tahmin edilmiştir. Bu bulgular, firmaların değişen ticaret koşullarına alternatif pazarlara yönelerek

↱

арақатынасын бағалау кезінде маңызды рөл атқарады.

Цемент өндірісіндегі көміртегі шығарындыларының едәуір бөлігі клинкер өндіру барысында жүретін химиялық ыдырау процесінен туындайды. Сондықтан электр энергиясын пайдалануда көміртегі шығарындыларын азайту пайдалы болғанымен, өндірістік процестен туындайтын шығарындыларды азайту үшін цемент құрамындағы клинкер үлесін төмендету, балама отын түрлерін пайдалану және көміртегіні ұстау технологияларын енгізу де маңызды. Күүүкайдын мен Акташтың (2026) сценарийлік зерттеуі шығарындылар қарқындылығы мен көміртегі бағасындағы айырмашылықтардың Түркияның цемент экспортына байланысты ықтимал шығындарға әсер ететінін көрсетеді. Болат өнеркәсібінде металл сынықтарына негізделген қолданыстағы өндіріс технологиялары белгілі бір артықшылықтар қамтамасыз ете алса, цемент өнеркәсібін жаңғырту барысында технологиялық және қаржылық шешімдердің өзге түрлері алдыңғы қатарға шығады. Сондықтан салалық инвестицияларды біркелкі қолдау үлгісімен емес, әрбір өндірістік процестің өзіндік қажеттіліктерін ескере отырып бағыттау анағұрлым тиімді болмақ.

Кәсіпорындардың нарықтағы өзгерістерге берген коммерциялық жауабы осы салыстырмалы талдауды толықтыра түседі. Айтун және басқа авторлардың (2026) Дүниежүзілік банктің жұмыс баяндамасында ұсынылған кәсіпорындар деңгейіндегі зерттеуге сәйкес, ШКРМ туралы ресми хабарландыруға дейін аталған реттеудің ықпалына көбірек ұшыраған кәсіпорындардың хабарландырудан кейін тиісті өнімдерді ЕО нарығына экспорттау көлемі салыстырмалы түрде 3,2%-ға төмен, ал ЕО-дан тыс нарықтарға экспорттау көлемі 5,5%-ға жоғары болғаны бағаланған. Бұл нәтижелер кәсіпорындардың өзгерген сауда жағдайларына балама нарықтарға бет бұру арқылы бейімделе алатынын көрсетеді. Бағаларда осыған ұқсас өзгерістердің анықталмауы қысқа мерзімді бейімделу барысында сату көлемі мен нарықты таңдау шешімдерінің маңызды рөл атқаруы мүмкін екенін аңғартады. Түркия Республикасы Орталық банкінің (2026)

uyum sağlayabildiğini göstermektedir. Fiyatlarda benzer bir değişim saptanmaması, kısa vadeli uyumda satış miktarı ve pazar tercihinin öne çıkabildiğini düşündürmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (2026) firma görüşmeleri de ana metal, otomotiv ve beyaz eşya yan sanayileri ile makine üreticilerinin farklı tedarik ve yatırım kararları üzerinde durduğunu göstermektedir. Böylece 2026'daki pazar hareketleri, daha önce saptanmış firma düzeyindeki uyum seçeneklerinin güncel ticari bağlamını oluşturmakta; ancak tek başına nedensel bir SKDM etkisi ölçümü sunmamaktadır. Dünya Bankası çalışmasında pazar değiştirme tepkisinin büyük ve finansal açıdan daha az kısıtlı işletmelerde güçlü olması, ihracat çeşitlendirmesinin de finansman ve kurumsal kapasite gerektirdiğine işaret etmektedir.

Türkiye ETS ve Sanayinin Dönüşümü

кәсіпорындармен жүргізген сұхбаттары да негізгі металдар өндірісі, автомобиль және тұрмыстық техника өндірісіне қосалқы өнім жеткізетін кәсіпорындар, сондай-ақ машина жасау кәсіпорындары жеткізу тізбектері мен инвестицияларға қатысты әртүрлі шешімдерді қарастырып отырғанын көрсетеді. Осылайша, 2026 жылғы нарықтық өзгерістер бұрын анықталған кәсіпорындар деңгейіндегі бейімделу тәсілдерінің қазіргі сауда жағдайындағы көрінісін сипаттайды. Алайда бұл өзгерістердің өзі ШКРМ-нің себеп-салдарлық әсерін жеке-дара бағалауға жеткілікті негіз бола алмайды. Дүниежүзілік банктің зерттеуінде нарықтарды ауыстыруға бағытталған бейімделу әрекеттерінің ірі әрі қаржылық шектеулері салыстырмалы түрде аз кәсіпорындарда айқынырақ байқалуы экспорт нарықтарын әртараптандыру үшін де қаржылық ресурстар мен

pexels.com

Türkiye, 7552 sayılı İklim Kanunu ve 27 Ağustos 2026 tarihli Emisyon Ticaret Sistemi Yönetmeliği ile ulusal karbon fiyatlandırmasının kurumsal çerçevesini geliştirdi (7552 sayılı İklim Kanunu, 2025; Türkiye Emisyon Ticaret Sistemi Yönetmeliği, 2026). Pilot uygulama 2026 ve 2027 sistem yıllarını kapsamakta; ilk yıl raporlamaya, 2027 emisyonları ise tahsisat teslim yükümlülüğüne esas olmaktadır. Pilot dönemde kıyas yöntemine göre %100 ücretsiz tahsisat öngörülmesi, işletmelere uyum için aşamalı bir geçiş imkânı tanımaktadır (T.C. İklim Değişikliği Başkanlığı, 2026a, 2026b). Bununla birlikte ücretsiz tahsisatın tesisin bütün emisyonlarını karşılaması, kıyas değeri ve faaliyet düzeyine bağlıdır.

AVRUPA İMAR VE KALKINMA BANKASI DESTEKLİ YOL HARİTALARI, ÇELİK, ÇİMENTO, ALÜMİNYUM VE GÜBRE SEKTÖRLERİNİN 2053 NET SIFIR HEDEFİNE YÖNELMESİ İÇİN 70 MİLYAR ABD DOLARINI AŞAN UZUN VADELİ YATIRIM İHTİYACI HESAPLAMAKTADIR

ЕУРОПАЛЫҚ ҚАЙТА ҚҰРУ ЖӘНЕ ДАМУ БАНКІНІҢ ҚОЛДАУЫМЕН ӘЗІРЛЕНГЕН ЖОЛ КАРТАЛАРЫНА СӘЙКЕС, БОЛАТ, ЦЕМЕНТ, АЛЮМИНИЙ ЖӘНЕ ТЫҢАЙТҚЫШ ӨНДІРІСІ САЛАЛАРЫНЫҢ 2053 ЖЫЛҒА ҚАРАЙ ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒАРЫНДЫЛАРЫНЫҢ ТАЗА НӨЛДІК ДЕҢГЕЙІНЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУІ ҮШІН ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ИНВЕСТИЦИЯЛАРҒА ҚАЖЕТТІЛІК 70 МИЛЛИАРД АҚШ ДОЛЛАРЫНАН АСАДЫ

институционалдық әлеует қажет екенін көрсетеді.

Түркияның шығарындылар саудасы жүйесі және өнеркәсіптің жаңғыруы

Түркия «Климат туралы» № 7552 заң және 2026 жылғы 27 тамызда қабылданған Шығарындылар саудасы жүйесі туралы ереже арқылы көміртегі шығарындыларына ұлттық деңгейде баға қоюдың институционалдық негіздерін қалыптастырды (№ 7552 Климат туралы заң, 2025; Түркияның шығарындылар саудасы жүйесі туралы ереже, 2026). Пилоттық кезең 2026 және 2027 жылдарды қамтиды. Оның алғашқы жылында шығарындылар туралы есептілікке басымдық берілсе, 2027 жылғы шығарындылар тиісті квоталарды тапсыру міндеттемесіне негіз болады. Пилоттық кезеңде салыстырмалы көрсеткіштерге негізделген әдістеме бойынша квоталардың 100%-ын тегін бөлу көзделген. Бұл кәсіпорындарға жаңа талаптарға кезең-кезеңімен бейімделуге мүмкіндік береді (Түркия Республикасының Климаттың өзгеруі жөніндегі басқармасы, 2026a, 2026b). Дегенмен тегін бөлінетін квоталардың өндіріс орнының барлық шығарындыларын өтеуі белгіленген эталондық көрсеткіштер мен өндірістік қызмет көлеміне байланысты болады.

Ұлттық шығарындылар саудасы жүйесінің (ETS) экономикалық рөлі үш негізгі бағытта айқын көрінеді: шығарындылар туралы деректерді стандарттау, өндірістегі көміртегі шығындарының нақты көрініс табуы және тиісті шарттар орындалған жағдайда өндіріс елінде көміртегі шығарындылары үшін нақты төленген төлемдерді ЕО шекарасындағы көміртекті реттеу аясында есепке алу мүмкіндігі. Айтуғтың (2026) құқықтық талдауы, әсіресе, соңғы екі кезеңді бір-

Ulusal ETS'nin ekonomik işlevi üç alanda belirginleşmektedir: emisyon verisinin standartlaştırılması, üretimde karbon maliyetinin görünür hale gelmesi ve uygun koşullarda AB sınırında fiilen ödenmiş karbon bedelinin dikkate alınabilmesidir. Aytuğ'un (2026) hukuki değerlendirmesi, özellikle son iki aşamanın birbirinden ayrılması gerektiğini göstermektedir. Firmalar açısından bu yapı, karbon muhasebesini yatırım bütçesi, üretim maliyeti ve ihracat sözleşmeleriyle ilişkilendirme olanağı yaratmaktadır. Ürün düzeyinde güvenilir emisyon verisi sunabilmek, AB ithalatçılarıyla ilişkilerde öngörülebilirliği de artırabilir. Böyle bir veri altyapısının maliyeti, özellikle küçük tedarikçiler için önemlidir; ortak doğrulama hizmetleri ve teknik destek programları, birim uyum maliyetinin azaltılmasına yardımcı olabilir.

Dönüşümün sürdürülebilirliği ise finansmanın kapsamına ve yatırımın sağlayacağı verimlilik

бірінен ажырата қарастыру қажеттігін көрсетеді. Кәсіпорындар үшін мұндай жүйе көміртегі шығарындыларының есебін инвестициялық бюджетпен, өндіріс шығындарымен және экспорттық келісімшарттармен байланыстыруға мүмкіндік береді. Өнім деңгейінде шығарындылар туралы сенімді деректерді ұсыну ЕО импорттаушыларымен іскерлік қатынастардағы болжамдылықты да арттыруы мүмкін. Алайда мұндай деректер инфрақұрылымын қалыптастыруға жұмсалатын шығындар, әсіресе, шағын жеткізушілер үшін елеулі мәнге ие. Осы тұрғыдан алғанда, шығарындылар туралы деректерді бірлесіп тексеру және растау қызметтері мен техникалық қолдау бағдарламалары жаңа талаптарға талаптарға сәйкестенудің бірлік шығындарын азайтуға ықпал ете алады.

Өнеркәсіптік жаңғырудың орнықтылығы қаржыландыру ауқымына және инвестициялар нәтижесінде қол жеткізілетін

sanayigazetesi.com.tr

kazanımlarına bağlıdır. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası destekli yol haritaları, çelik, çimento, alüminyum ve gübre sektörlerinin 2053 net sıfır hedefine yönelmesi için 70 milyar ABD dolarını aşan uzun vadeli yatırım ihtiyacı hesaplamaktadır (Sarı, 2024a). Buna karşılık Sanayide Karbonsuzlaşma Yatırım Platformu, 2030'a kadar yaklaşık 5 milyar avroluk dönüşüm projesinin hayata geçirilmesini hedeflemektedir (Sarı, 2024b). Bu büyüklükler farklı dönem ve kapsamları ifade etmekle birlikte yatırım ihtiyacının finansman kuruluşları, sanayi işletmeleri ve kamu politikaları arasında eşgüdüm gerektirdiğini göstermektedir. Proje finansmanının ihracat rekabetine katkısı yalnızca sağlanan kredi tutarıyla değil, enerji tüketiminde ve ürün başına emisyon yoğunluğunda elde edilen iyileşmenin üretim maliyetine yansımasıyla değerlendirilebilir.

İşletme düzeyinde yatırım kararları, gelecekteki karbon fiyatının yanında elektrik

тиімділік өсіміне байланысты. Еуропалық қайта құру және даму банкінің қолдауымен әзірленген жол карталарына сәйкес, болат, цемент, алюминий және тыңайтқыш өндірісі салаларының 2053 жылға қарай парниктік газдар шығарындыларының таза нөлдік деңгейіне қол жеткізуі үшін ұзақ мерзімді инвестицияларға қажеттілік 70 миллиард АҚШ долларынан асады (Сары, 2024a). Ал Өнеркәсіпті көміртексіздендіруге инвестициялар тарту платформасы 2030 жылға дейін шамамен 5 миллиард еуро көлеміндегі өнеркәсіпті жаңғырту жобаларын іске асыруды мақсат етеді (Сары, 2024b). Бұл көрсеткіштер әртүрлі уақыт кезеңдері мен қамту ауқымдарын сипаттағанымен, инвестициялық қажеттіліктерді өтеу қаржы институттары, өнеркәсіптік кәсіпорындар және мемлекеттік саясат арасындағы үйлестіруді талап ететінін көрсетеді. Жобалық қаржыландырудың экспорттық бәсекеге қабілеттілікке қосатын үлесін тек бөлінген несие көлемімен ғана емес, энергия тұтынуды азайту және өнім бірлігіне шаққандағы шығарындылар қарқындылығын төмендету нәтижесінде қол жеткізілген тиімділік өсімінің өндіріс шығындарына тигізетін ықпалы арқылы да бағалауға болады.

Кәсіпорындар деңгейіндегі инвестициялық шешімдер болашақтағы көміртегі бағасымен қатар, электр энергиясын сатып алу шығындарына, несиелеу шарттарына және күтілетін экспорттық кірістерге байланысты қалыптасатын болады. Болат өнеркәсібінде энергия тиімділігін арттыру және көміртегі шығарындылары төмен электр энергиясын пайдалану маңызды болса, цемент өндірісінде клинкер үлесін азайту және өндірістік процестерді жаңғыртуға бағытталған ұзақ мерзімді инвестициялар өзгеше экономикалық басымдықтарды қалыптастырады. Түркия Республикасы Орталық банкінің (2026) кәсіпорындармен жүргізген сұхбаттарында қаржылық мүмкіндіктері жоғары кәсіпорындардың өндірісті жаңғыртуға бағытталған инвестицияларға көбірек көңіл бөле алатыны анықталған. Бұл қаржыландыруға қолжетімділіктің өнеркәсіптің жаңғыруындағы шешуші рөлін растай түседі. Демек, шығарындылар саудасы жүйесін (ETS) тек қосымша шығындарды реттеу

tedarik maliyeti, kredi koşulları ve beklenen ihracat gelirine göre şekillenecektir. Çelikte enerji verimliliği ve düşük karbonlu elektrik, çimentoda klinker azaltımı ve uzun vadeli proses yatırımları farklı ekonomik öncelikler oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (2026) firma görüşmelerinde finansal kapasitesi güçlü işletmelerin modernizasyon yatırımlarına daha fazla yönelebildiğinin görülmesi de finansmana erişimin sanayi dönüşümünde belirleyici olduğunu desteklemektedir. Dolayısıyla ETS, tek başına bir maliyet düzenlemesi olarak değil, verimlilik ve teknoloji yatırımlarıyla birlikte geliştirilen bir rekabetçilik aracı olarak değerlendirilebilir. Özellikle uluslararası pazarlarda uzun vadeli alım sözleşmeleri

тетігі ретінде емес, өндіріс тиімділігін арттыру және технологиялық жаңғырту инвестицияларымен ұштасатын бәсекеге қабілеттілікті арттыру құралы ретінде қарастыруға болады. Әсіресе халықаралық нарықтарда ұзақ мерзімді сатып алу келісімшарттарын жасасатын кәсіпорындар үшін инвестициялық жағдайлардың болжамдылығы көміртегі бағасының құбылмалылығына байланысты тәуекелдерді басқаруға және технологиялық жаңғыртуды жоспарлауға ықпал ететін болады.

Түркия мен ЕО арасындағы қатынастар және саясат басымдықтары

trthaber.com

yapan işletmeler için öngörülebilir yatırım koşulları, karbon fiyatındaki değişkenliğin yönetilmesine ve teknolojik yenilenmenin planlanmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye-AB İlişkileri ve Politika Öncelikleri

AB ile ticarette düşük karbonlu üretimin değer kazanması, Türkiye'nin Avrupa tedarik zincirleri içindeki konumunu güçlendirmek için yeni bir iş birliği gündemi oluşturmaktadır. Öncelikle ihracatçı işletmelerin ürün ve tesis düzeyindeki emisyon bilgilerinin karşılaştırılabilir hale getirilmesi, AB alıcılarının tedarik kararları açısından önemlidir. Bu alanda sanayi kuruluşları, doğrulayıcılar ve ilgili kamu kurumları arasında kurulacak

ЕО-мен сауда қатынастарында көміртегі шығарындылары аз өндірістің маңызының артуы Түркияның еуропалық жеткізу тізбектеріндегі орнын нығайтуға бағытталған ынтымақтастықтың жаңа бағыттарын қалыптастырады. Ең алдымен, экспорттаушы кәсіпорындардың өнімдер мен өндіріс орындары деңгейіндегі шығарындылар туралы деректерін салыстыруға болатын жүйе қалыптастыру ЕО-дағы сатып алушылардың жеткізушілерді таңдау шешімдері үшін маңызды. Бұл бағытта өнеркәсіптік кәсіпорындар, верификация жүргізетін ұйымдар және тиісті мемлекеттік мекемелер арасында орнатылатын техникалық ынтымақтастық деректерді дайындауға жұмсалатын шығындарды азайтуға және әсіресе шағын және орта кәсіпорындар қатарындағы жеткізушілердің жаңа талаптарға бейімделуіне ықпал етуі мүмкін. Автомобиль жасау, машина жасау және тұрмыстық техника өндірісі салаларындағы кәсіпорындардың ЕО-мен қалыптасқан жеткізу қатынастарында шикізаттың көміртегі шығарындылары туралы ақпаратқа қолжетімділіктің артуы жеткізушілерді таңдауды және шығындарды басқаруды жеңілдетуі мүмкін.

Сонымен қатар, ЕО нарығындағы өзгерістер мен Оңтүстік Америка сияқты балама өңірлерге бағытталған экспорттың өсуін бірлесе қарастырғанда, өнеркәсіптік стратегияның екі негізгі бағыты айқындалады: еуропалық құн тізбектеріндегі қалыптасқан байланыстарды сақтау және экспорт нарықтарын әртараптандыру. Бірінші бағыт өнімдердің көміртегі шығарындылары көрсеткіштері мен техникалық талаптарға сәйкестігіне негізделсе, екіншісі сапа, баға, логистика және жаңа сауда байланыстарын қалыптастыру мәселелерімен байланысты. Мұндай тәсіл ШКРМ талаптарына бейімделуді тек қосымша шығындарды өтеу мәселесі ретінде қарастырудан шығарып, оны экспорттың сыртқы өзгерістерге орнықтылығын арттыруға бағытталған шаралармен ұштастыруға мүмкіндік береді. Еуропалық нарықпен тығыз байланыстарды сақтау көміртегі шығарындылары төмен өнімдердің бәсекелік артықшылықтарын айқындауға ықпал етсе, балама нарықтардағы сату көлемінің өсуі кәсіпорындардың белгілі

teknik iş birliği, veri hazırlama maliyetlerinin azaltılmasına ve özellikle küçük ve orta ölçekli tedarikçilerin uyumuna katkı sağlayabilir. Otomotiv, makine ve beyaz eşya üreticilerinin AB ile kurdukları tedarik ilişkilerinde, ham maddelerin karbon bilgisine erişimin artması işletmelerin tedarikçi seçimini ve maliyet yönetimini kolaylaştırabilir.

Öte yandan AB pazarındaki gelişmeler ile Güney Amerika gibi alternatif bölgelerdeki ihracat artışı birlikte değerlendirildiğinde iki yönlü bir sanayi stratejisi öne çıkmaktadır: Avrupa değer zincirlerindeki mevcut bağlantıların korunması ve ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesi. İlk yön, ürünlerin karbon performansı ve teknik uyumuyla; ikincisi ise kalite, fiyat, lojistik ve yeni ticari bağlantılarla ilgilidir. Böyle bir yaklaşım, SKDM'ye uyumu yalnızca ilave maliyetleri karşılama meselesi olmaktan çıkarıp ihracat dayanıklılığını geliştirme çabasına bağlayabilir. Avrupa pazarıyla ilişkilerin güçlü tutulması, daha düşük emisyonlu ürünlerde farklılaşmayı desteklerken alternatif pazarlardaki satış artışları, firmaların tek bir bölgedeki koşullara bağımlılığını azaltabilir.

13 Ekim 2026 tarihli Türkiye–AB Yüksek Düzeyli Ticaret Diyaloğu'nda ticaretin kolaylaştırılması, rekabetçilik ve dayanıklı değer zincirleri üzerinde durulması, bu alanlarda kurumsal iş birliğinin geliştirilmesi için elverişli bir zemin sunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026). Sektörlere özgü finansman araçları, doğrulanabilir ürün verileri ve öngörülebilir karbon fiyatlandırması birlikte ilerlediğinde Türkiye'nin coğrafi yakınlık ve üretim kapasitesi avantajı düşük karbonlu sanayi rekabetiyle desteklenebilir.

Sonuç

AB'nin iklim politikaları, Türkiye ile ekonomik bütünleşmeyi sona erdirmekten çok bu bütünleşmenin maliyet ve rekabet koşullarını dönüştürmektedir. 2025 ticaret verileri ve SKDM kapsamındaki ürünlerin ihracattaki payı, dönüşümün ekonomik önemini göstermektedir. Çelikte 2026 yılında AB'ye satışların azalmasına karşılık Güney Amerika'ya ihracatın artması, işletmelerin değişen piyasa koşullarına pazar çeşitlendirmesiyle karşılık verebildiğini

бір өңірдегі нарықтық жағдайларға тәуелділігін азайта алады.

2026 жылғы 13 қазанда өткен Түркия мен ЕО арасындағы жоғары деңгейдегі сауда диалогы барысында сауданы жеңілдету, бәсекеге қабілеттілікті арттыру және сыртқы өзгерістерге орнықты құн тізбектерін қалыптастыру мәселелеріне басымдық берілуі аталған бағыттардағы институционалдық ынтымақтастықты дамытуға қолайлы негіз қалыптастырады (Түркия Республикасының Сауда министрлігі, 2026). Жекелеген салалардың ерекшеліктеріне бейімделген қаржыландыру құралдары, верификациялауға болатын өнім деректері және көміртегі бағасын белгілеудің болжамды жүйесі өзара үйлесімді дамыған жағдайда, Түркияның географиялық жақындығы мен өндірістік әлеуетіне негізделген артықшылықтары көміртегі шығарындылары аз өнеркәсіптік өндірістегі бәсекелік артықшылықтармен толықтырыла алады.

Қорытынды

ЕО-ның климаттық саясаты Түркиямен экономикалық интеграцияны тоқтатудан гөрі, осы интеграция аясындағы шығындар мен бәсекелестік шарттарын өзгертуде. 2025 жылғы сауда көрсеткіштері мен ШКРМ қамтитын өнімдердің экспорттағы үлесі бұл өзгерістердің экономикалық маңызын айқындайды. 2026 жылы болат өнеркәсібінің ЕО-ға бағытталған экспорты төмендегенімен, Оңтүстік Америкаға экспорт көлемінің артуы кәсіпорындардың өзгермелі нарықтық жағдайларға экспорт нарықтарын әртараптандыру арқылы бейімделе алатынын көрсетеді. Ал цемент өнеркәсібінде өндірістік процестерден туындайтын шығарындылар мен инвестициялық шығындар саланы жаңғыртудың өзгеше басымдықтарын қалыптастырады. Түркияның шығарындылар саудасы жүйесінің (ETS) инфрақұрылымы, салалық жол карталары және халықаралық қаржыландыру саласындағы ынтымақтастық тетіктері осы үдерісте өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін маңызды құралдар болып табылады. Ұзақ мерзімді экономикалық нәтижелерге қол жеткізудің негізін көміртегі шығарындылары төмен

ortaya koymaktadır. Çimentoda ise proses emisyonları ve yatırım maliyetleri farklı bir dönüşüm gündemi yaratmaktadır. Türkiye'nin ETS altyapısı, sektörel yol haritaları ve uluslararası finansman iş birlikleri, bu süreçte rekabetçiliği destekleyebilecek önemli araçlardır. Uzun vadeli kazanımların temelinde düşük karbonlu üretim, erişilebilir finansman ve Türkiye–AB arasında sürdürülebilir teknik iş birliği bulunmaktadır. Bu unsurların birlikte geliştirilmesi, düzenleyici uyumu sanayide verimlilik artışı ve daha çeşitli ihracat pazarlarıyla ilişkilendiren bir büyüme perspektifi sunmaktadır.

Kaynakça:

7552 sayılı İklim Kanunu (2025). Resmî Gazete, Sayı: 32951, 9 Temmuz 2025. Alınan yer: https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/Kanun/a0d0d465-837b-41f0-bd57-0195237fad31. Erişim tarihi: 26.10.2026.

AT–Türkiye Ortaklık Konseyi (1995). Gümrük Birliği'nin son aşamasının uygulanmasına ilişkin 22 Aralık 1995 tarihli 1/95 sayılı Karar. Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesi, L 35, 1–46. Alınan yer: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21996D0213(01). Erişim tarihi: 26.10.2026.

Avrupa Komisyonu (t.y.). Türkiye ile AB ticari ilişkileri. Alınan yer: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/turkiye_en. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Avrupa Komisyonu (2026a). SKDM sertifikalarının fiyatı. Alınan yer: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism/price-cbam-certificates_en. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Avrupa Komisyonu (2026b). Sanayi rekabetçiliği ve uygun maliyetli karbonsuzlaşmaya ilişkin direktif önerisi (COM(2026) 616 final). Alınan yer: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52026PC0616. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu–Türkiye Anlaşması (1996). AKÇT ürünlerinin ticaretine ilişkin Anlaşma. Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesi, L 227, 3–34, 7 Eylül 1996. Alınan yer: https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/1996/528/oj. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi (2023). Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasını kuran 2023/956 sayılı Tüzük. Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. Alınan yer: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi (2025). SKDM'nin sadeleştirilmesi ve güçlendirilmesine ilişkin 2025/2083 sayılı Tüzük. Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. Alınan yer: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/2083/oj. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi (2026). Çelik piyasasında küresel kapasite fazlasının ticari

өндіріс, қолжетімді қаржыландыру және Түркия мен ЕО арасындағы орнықты техникалық ынтымақтастық құрайды. Осы бағыттарды өзара үйлесімді дамыту реттеуші талаптарға сәйкестікті өнеркәсіптегі өнімділіктің артуымен және экспорт нарықтарын кеңінен әртараптандырумен байланыстыратын экономикалық өсу перспективасын қалыптастырады.

Дереккөздер:

Айтуғ Атач (2026). № 7552 Климат туралы заң қабылданғаннан кейінгі Түркиядағы көміртегі шығарындыларына баға белгілеу: Көміртекті шекаралық реттеу механизмі мен ұлттық шығарындылар саудасы жүйесін бағалау. Халықаралық сауда құқығы және саясаты журналы, 1–11. Сілтеме: https://doi.org/10.1108/JITLP-07-2026-0122. Қаралған күні: 26.10.2026.

Айтун Уғур, Берг Гунхильд, Жыласун Сейіт Мүмін және Озен Еткин (2026). Ресми хабарландырудың ықпалы: Көміртекті шекаралық реттеу механизмінің экспорттаушы кәсіпорындардың іс-әрекетіне әсері. Дүниежүзілік банктің саяси зерттеулер жөніндегі жұмыс баяндамасы, № 11366. Дүниежүзілік банк. Сілтеме: https://doi.org/10.1596/1813-9450-11366. Қаралған күні: 26.10.2026.

Болат экспорттаушылар одағы (жылы көрсетілмеген). Статистикалық мәліметтер. Сілтеме: https://www.cib.org.tr/tr/istatistikler.html. Қаралған күні: 26.10.2026.

Дүниежүзілік болат қауымдастығы (2026). Әлемдік болат өнеркәсібінің 2026 жылғы статистикалық көрсеткіштері. Сілтеме: https://worldsteel.org/data/world-steel-in-figures/world-steel-in-figures-2026/. Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық комиссия (жылы көрсетілмеген). Түркия мен Еуропалық Одақ арасындағы сауда қатынастары. Сілтеме: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/turkiye_en. Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық комиссия (2026a). Көміртекті шекаралық реттеу механизмі сертификаттарының бағасы. Сілтеме: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism/price-cbam-certificates_en. Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық комиссия (2026b). Өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігі және қолжетімді шығындармен көміртексіздендіру туралы директива ұсынысы (COM(2026) 616 final). Сілтеме: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52026PC0616. Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық көмір және болат қауымдастығы мен Түркия арасындағы келісім (1996). Еуропалық көмір және болат қауымдастығы өнімдерінің саудасы туралы келісім. Еуропалық қауымдастықтардың ресми журналы, L 227, 3–34, 1996 жылғы 7 қыркүйек. Сілтеме: https://eur-lex.europa.eu/eli/

etkilerine ilişkin 2026/1384 sayılı Tüzük. Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. Alınan yer: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2026/1384/oj. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Aytuğ, Ataç (2026). 7552 sayılı İklim Kanunu sonrası Türkiye'de karbon fiyatlandırması: SKDM ve ulusal ETS değerlendirmesi. Journal of International Trade Law and Policy, 1-11. Alınan yer: https://doi.org/10.1108/JITLP-07-2026-0122. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Aytun, Uğur, Berg, Gunhild, Cilasun, Seyit Mümin ve Ozen, Etkin (2026). Duyurunun etkisi: SKDM'nin ihracatçı davranışları üzerindeki etkisi. Dünya Bankası Politika Araştırmaları Çalışma Raporu No. 11366. Dünya Bankası. Alınan yer: https://doi.org/10.1596/1813-9450-11366. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Çelik İhracatçıları Birliği (t.y.). İstatistikler. Alınan yer: https://www.cib.org.tr/tr/istatistikler.html. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Çimento, Cam, Seramik ve Toprak Ürünleri İhracatçıları Birliği (t.y.). İstatistikler: 2024–2025 Ocak–Aralık dönemi ihracat verileri. Alınan yer: https://ccst.org.tr/kurumsal/istatistikler. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Dünya Çelik Birliği (2026). 2026 Dünya çelik istatistikleri. Alınan yer: https://worldsteel.org/data/world-steel-in-figures/world-steel-in-figures-2026/. Erişim tarihi: 26.10.2026.

El-Sahli, Zouheir (2025). Asimetrik serbest ticaret anlaşmaları ve teşvik uyumsuzluğu: AB–Türkiye Gümrük Birliği'nden dersler. JCMS: Journal of Common Market Studies, 63 (4), 1099–1118. Alınan yer: https://doi.org/10.1111/jcms.13684. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Küçükaydın, Hazal ve Aktaş, Can (2026). 2030'a kadar karbon fiyatlandırma senaryolarında Türkiye'nin çimento ihracatı için sürdürülebilirlik ve SKDM maruziyetinin ölçülmesi. Sustainability, 18 (17), 8681. Alınan yer: https://doi.org/10.3390/su18178681. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Sarı, Dilara (2024a). Türkiye'nin karbonsuzlaşmasına yönelik yol haritaları. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası. Alınan yer: https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/ebrdled-roadmaps-pave-way-for-decarbonisation-in-trkiye.html. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Sarı, Dilara (2024b). Türkiye Sanayide Karbonsuzlaşma Yatırım Platformu'nu hayata geçiriyor. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası. Alınan yer: https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/trkiye-launches-industrial-decarbonisation-investment-platform.html. Erişim tarihi: 26.10.2026.

T.C. İklim Değişikliği Başkanlığı (2026a). TR ETS pilot uygulama dönemine yönelik Karbon Piyasası Kurulu toplantı kararlarına (KPK/2026/1) ilişkin duyuru (3 Eylül 2026). Alınan yer: https://iklim.gov.tr/tr-ets-pilot-uygulama-donemine-yonelik-karbon-piyasasi-kurulu-toplanti-kararlarina-kpk-2026-1-iliskin-duyuru-duyuru-45. Erişim tarihi: 26.10.2026.

T.C. İklim Değişikliği Başkanlığı (2026b). Türkiye Emisyon Ticaret Sistemi pilot uygulama dönemine ilişkin usul ve esaslar (18626 sayılı Olur, 30 Eylül 2026). Alınan yer: https://iklim.gov.tr/db/turkce/duyurular/files/agree_internation/1996/528/oj. Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық қоғамдастық пен Түркияның қауымдастық кеңесі (1995). Кеден одағының соңғы кезеңін іске асыру туралы 1995 жылғы 22 желтоқсандағы № 1/95 шешім. Еуропалық қауымдастықтардың ресми журналы, L 35, 1–46. Сілтеме: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21996D0213(01). Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық парламент және Еуропалық Одақ Кеңесі (2023). Көміртекті шекаралық реттеу механизмін құру туралы № 2023/956 регламент. Еуропалық Одақтың ресми журналы. Сілтеме: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj. Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық парламент және Еуропалық Одақ Кеңесі (2025). Көміртекті шекаралық реттеу механизмін оңайлату және нығайту туралы № 2025/2083 регламент. Еуропалық Одақтың ресми журналы. Сілтеме: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/2083/oj. Қаралған күні: 26.10.2026.

Еуропалық парламент және Еуропалық Одақ Кеңесі (2026). Болат нарығындағы әлемдік артық өндірістік қуаттардың саудаға ықпалы туралы № 2026/1384 регламент. Еуропалық Одақтың ресми журналы. Сілтеме: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2026/1384/oj. Қаралған күні: 26.10.2026.

Климат туралы заң, № 7552 (2025). Түркия Республикасының ресми газеті, № 32951, 2025 жылғы 9 шілде. Сілтеме: https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/Kanun/a0d0d465-837b-41f0-bd57-0195237fad31. Қаралған күні: 26.10.2026.

Күчүкайдын Хазал және Ақташ Жан (2026). 2030 жылға дейінгі көміртегі бағасын белгілеу сценарийлері аясында Түркияның цемент экспортының орнықтылығын және көміртекті шекаралық реттеу механизмінің ықпалына ұшырау деңгейін бағалау. Орнықтылық журналы, 18(17), 8681. Сілтеме: https://doi.org/10.3390/su18178681. Қаралған күні: 26.10.2026.

Сары Дилара (2024a). Түркияны көміртексіздендіруге бағытталған жол карталары. Еуропалық қайта құру және даму банкі. Сілтеме: https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/ebrdled-roadmaps-pave-way-for-decarbonisation-in-trkiye.html. Қаралған күні: 26.10.2026.

Сары Дилара (2024b). Түркия өнеркәсіпті көміртексіздендіруге инвестициялар тарту платформасын іске қосуда. Еуропалық қайта құру және даму банкі. Сілтеме: https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/trkiye-launches-industrial-decarbonisation-investment-platform.html. Қаралған күні: 26.10.2026.

Түркия болат өндірушілері қауымдастығы (2026). Баспасөз хабарламасы: 2026 жылғы тамыз. Сілтеме: https://celik.org.tr/en/info-center/press/basin-buelteni-agustos-2026. Қаралған күні: 26.10.2026.

Түркия Республикасы Орталық банкі (2026). Кәсіпорындармен жүргізілген сұхбаттардан алынған нәтижелер (2026 жылғы инфляция туралы бірінші есеп, 2.1-қосымша). Сілтеме: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0a468074-

Yay%C4%B1mlanan_%20TR%20ETS%20Usul%20ve%20Esaslar.pdf. Erişim tarihi: 26.10.2026.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2026). Ortak basın açıklaması: 3. Türkiye-AB Yüksek Düzeyli Ticaret Diyaloğu, Brüksel, 13 Ekim 2026 (14 Ekim 2026). Alınan yer: https://ticaret.gov.tr/haberler/ortak-basin-aciklamasi-3-turkiye-ab-yuksek-duzeyli-ticaret-diyalogu-bruksel-13-ekim-2026. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2026). Firma görüşmelerinden elde edilen bulgular (Enflasyon Raporu 2026-I, Kutu 2.1). Alınan yer: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0a468074-d284-4725-b54f-3676b00edb0f/kutu_2.1_2026_i.pdf?MOD=AJPERES. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Türkiye Çelik Üreticileri Derneği (2026). Basın bülteni: Ağustos 2026. Alınan yer: https://celik.org.tr/en/info-center/press/basin-buelteni-agustos-2026. Erişim tarihi: 26.10.2026.

Türkiye Emisyon Ticaret Sistemi Yönetmeliği (2026). Resmî Gazete, Sayı: 33353, 27 Ağustos 2026. Alınan yer: https://resmigazete.gov.tr/27.08.2026. Erişim tarihi: 26.10.2026.

d284-4725-b54f-3676b00edb0f/kutu_2.1_2026_i.pdf?MOD=AJPERES. Қаралған күні: 26.10.2026.

Түркия Республикасының Климаттың өзгеруі жөніндегі басқармасы (2026a). Түркияның шығарындылар саудасы жүйесінің пилоттық кезеңіне қатысты Көміртегі нарығы кеңесі отырысының шешімдері (KPK/2026/1) туралы хабарлама (2026 жылғы 3 қыркүйек). Сілтеме: https://iklim.gov.tr/tr-ets-pilot-uygulama-donemine-yonelik-karbon-piyasasi-kurulu-toplanti-kararlarina-kpk-2026-1-iliskin-duyuru-duyuru-45. Қаралған күні: 26.10.2026.

Түркия Республикасының Климаттың өзгеруі жөніндегі басқармасы (2026b). Түркияның шығарындылар саудасы жүйесінің пилоттық кезеңіне қатысты рәсімдер мен қағидалар (2026 жылғы 30 қыркүйектегі № 18626 бекіту шешімі). Сілтеме: https://iklim.gov.tr/db/turkce/duyurular/files/Yay%C4%B1mlanan_%20TR%20ETS%20Usul%20ve%20Esaslar.pdf. Қаралған күні: 26.10.2026.

Түркия Республикасының Сауда министрлігі (2026). Бірлескен баспасөз мәлімдемесі: Түркия мен Еуропалық Одақ арасындағы үшінші жоғары деңгейдегі сауда диалогы, Брюссель, 2026 жылғы 13 қазан (2026 жылғы 14 қазанда жарияланған). Сілтеме: https://ticaret.gov.tr/haberler/ortak-basin-aciklamasi-3-turkiye-ab-yuksek-duzeyli-ticaret-diyalogu-bruksel-13-ekim-2026. Қаралған күні: 26.10.2026.

Түркияның шығарындылар саудасы жүйесі туралы ереже (2026). Түркия Республикасының ресми газеті, № 33353, 2026 жылғы 27 тамыз. Сілтеме: https://resmigazete.gov.tr/27.08.2026. Қаралған күні: 26.10.2026.

Цемент, шыны, керамика және топырақтан жасалған бұйымдар экспорттаушылары одағы (жылы көрсетілмеген). Статистикалық мәліметтер: 2024–2025 жылдардың қаңтар–желтоқсан кезеңіндегі экспорт көрсеткіштері. Сілтеме: https://ccst.org.tr/kurumsal/istatistikler. Қаралған күні: 26.10.2026.

Эль-Сахли Зухейр (2025). Асимметриялық еркін сауда келісімдері және ынталандыру тетіктерінің үйлеспеушілігі: Еуропалық Одақ пен Түркия арасындағы Кеден одағының тәжірибесі. Ортақ нарықты зерттеу журналы, 63(4), 1099–1118. Сілтеме: https://doi.org/10.1111/jcms.13684. Қаралған күні: 26.10.2026.

AVAZA SUMMIT: OPPORTUNITIES AND IMPLICATIONS FOR CENTRAL ASIA

ANUAR SATMURZIN

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

САММИТ В АВАЗЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

The Avaza summit of 8 October 2026 offered an opportunity to connect Central Asian states' national ambitions with the regional cooperation needed to realise them. Kazakhstan's interests in reliable export routes, productive infrastructure investment and freedom in external relations depend on decisions made beyond its borders. The meeting in Turkmenistan brought five Central Asian states and Azerbaijan together in the expanded C6 format, where participants adopted a joint statement and a decision on its regulatory documents (Astana Times, 2026). For Astana, Azerbaijan's participation brings trans-Caspian cooperation into regular regional consultations. The important question is whether this broader framework can improve the economic choices available to Kazakhstan while keeping neighbouring states committed to common projects. Avaza's significance should therefore be assessed through the relationship between Kazakhstan's national interests and the reciprocal commitments required to advance them.

This relationship is central to Kazakhstan's strategy of maintaining several external partnerships. Contessi (2018) interprets its infrastructure

KAZAKHSTAN'S FREEDOM IN EXTERNAL RELATIONS DEPENDS PARTLY ON WHETHER ITS ALTERNATIVE TRADE ROUTES ARE COMMERCIALLY DEPENDABLE

СВОБОДА ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОГО МАНЁВРА КАЗАХСТАНА ОТЧАСТИ ЗАВИСИТ ОТ ТОГО, НАСКОЛЬКО НАДЁЖНЫ ЕГО АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ТОРГОВЫЕ МАРШРУТЫ С КОММЕРЧЕСКОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ

Саммит в Авазе, состоявшийся 8 октября 2026 года, открыл возможность связать национальные цели государств Центральной Азии с региональным сотрудничеством, необходимым для их реализации. Обеспечение надёжных экспортных маршрутов, отдачи от инфраструктурных инвестиций и свободы внешнеполитического манёвра зависит от решений, принимаемых за пределами национальных границ. Встреча в Туркменистане объединила пять центральноазиатских государств и Азербайджан в расширенном формате С6. По её итогам были приняты совместное заявление и решение о документах, регулирующих его деятельность (Астана Таймс, 2026). Для Астаны участие Азербайджана позволяет включить сотрудничество по обе стороны Каспия в повестку регулярных региональных консультаций. Главный вопрос заключается в том, сможет ли этот более широкий формат расширить экономические возможности Казахстана и одновременно сохранить заинтересованность соседних государств в совместных проектах. Поэтому значение Авазы, как платформы, следует оценивать через соотношение национальных интересов Казахстана и взаимных обязательств, необходимых для их продвижения.

diplomacy through diversification and simultaneous engagement with multiple major powers. The expanded Avaza framework offers a regional mechanism through which Astana could make these connections more dependable. Tokayev's support for the Middle Corridor alongside the North-South route involving Russia illustrates the continued relevance of this approach (Akorda, 2026). Cooperation with Azerbaijan can strengthen Kazakhstan's westward options while existing routes retain their commercial importance. Yet alternative connections can provide meaningful alternatives only when businesses can use them on competitive terms. Kazakhstan's freedom in external relations depends partly on whether its alternative trade routes are commercially dependable. A route that remains too costly or unpredictable offers limited protection against disruption elsewhere. Regional agreements therefore have strategic value when they make diversification economically usable, allowing Astana to sustain several relationships

Эта взаимосвязь лежит в основе стратегии Казахстана, направленной на поддержание отношений с несколькими внешними партнёрами. Контесси (2018) объясняет инфраструктурную дипломатию страны стремлением к диверсификации и одновременному взаимодействию с несколькими крупными державами. Расширенный формат Авазы предлагает региональный механизм, который мог бы сделать эти связи более надёжными для Астаны. Поддержка Токаевым Среднего коридора наряду с маршрутом «Север — Юг», в котором участвует Россия, показывает, что этот подход сохраняет актуальность (Акорда, 2026). Сотрудничество с Азербайджаном может расширить возможности Казахстана на западном направлении, при этом существующие маршруты сохраняют коммерческое значение. Однако альтернативные связи могут обеспечить реальный выбор, когда бизнес способен использовать их на конкурентных условиях. Свобода внешнеполитического манёвра Казахстана отчасти зависит

eurasianstar.com

without concentrating vulnerability in a single direction.

The return on Kazakhstan's own transport investment makes this argument particularly concrete. Before Avaza, the World Bank approved support for the Mointy-Kyzylzhar railway and reforms at Kazakhstan Temir Zholy, combining infrastructure development with measures intended to strengthen railway operations and financial sustainability (World Bank, 2026b). Such investments can improve domestic performance, but their international value also depends on connections through neighbouring countries. The World Bank's Middle Corridor assessment identifies coordinated digitalisation, logistics and maritime operations as essential to overall

от того, насколько надёжны его альтернативные торговые маршруты с коммерческой точки зрения. Слишком дорогой или непредсказуемый маршрут лишь в ограниченной степени защищает от сбоев на других направлениях. Таким образом, региональные договорённости приобретают стратегическую ценность, путем того, что делают диверсификацию экономически оправданной, позволяя Астане поддерживать несколько партнёрств и не сосредоточивать уязвимости на одном направлении.

Особенно наглядно эта логика проявляется в отдаче от собственных транспортных инвестиций Казахстана. Ещё до саммита в Авазе Всемирный банк одобрил поддержку строительства железной дороги Мойынты-Кызылжар и реформ в компании

terra-news.ru

reliability (World Bank, 2023). A Kazakhstani producer gains little from faster domestic rail transport if an uncertain Caspian crossing still prevents a dependable delivery date. Uncertainty can force businesses to hold larger inventories and discourage contracts with overseas buyers. Regional coordination can therefore protect the economic return on Kazakhstan's existing infrastructure investments. This gives Astana a reason to pursue common operating arrangements through the Avaza framework, since the weakest connection can otherwise absorb efficiency gains achieved within Kazakhstan.

REGIONAL COORDINATION CAN THEREFORE PROTECT THE ECONOMIC RETURN ON KAZAKHSTAN'S EXISTING INFRASTRUCTURE INVESTMENTS

ПОЭТОМУ РЕГИОНАЛЬНАЯ КООРДИНАЦИЯ МОЖЕТ СОХРАНИТЬ ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ОТДАЧУ ОТ УЖЕ ОСУЩЕСТВЛЁННЫХ ИНФРАСТРУКТУРНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ КАЗАХСТАНА

«Казахстан Темир Жолы», сочетая развитие инфраструктуры с мерами по повышению эффективности железнодорожных перевозок и укреплению финансовой устойчивости (Всемирный банк, 2026б). Такие инвестиции способны повысить эффективность перевозок внутри страны, однако их международное значение также зависит от связей через соседние государства. В оценке Среднего коридора Всемирный банк относит согласованную цифровизацию, логистику и организацию морских перевозок к необходимым условиям общей надёжности маршрута (Всемирный банк, 2023). Казахстанский производитель мало выигрывает от ускорения железнодорожных перевозок внутри страны, если непредсказуемость переправы через Каспий по-прежнему не позволяет гарантировать срок доставки. Неопределённость может вынуждать предприятия увеличивать запасы и сдерживать заключение контрактов с зарубежными покупателями. Поэтому региональная координация может сохранить экономическую отдачу от уже осуществлённых инфраструктурных инвестиций Казахстана. Это даёт Астане основание добиваться согласованных правил работы в рамках формата Авазы, поскольку в противном случае потенциальные уязвимости могут свести на нет повышение эффективности, достигнутое внутри Казахстана.

Выгоды были бы шире, если бы эти улучшения поддерживали не только транзит, но и производство в Казахстане. Заинтересованность Токаева в объединении приграничных логистических и промышленных центров указывает на стремление к экономическим связям, создающим добавленную стоимость в регионе (Акорда, 2026). Предложение Узбекистана о производственной кооперации шести стран дополняет этот подход (Президент Республики Узбекистан, 2026). Казахстан мог бы выиграть

The benefits would be broader if these improvements supported Kazakhstani production alongside transit. Tokayev's interest in connecting border logistics and industrial centres points towards economic relationships that generate value within the region (Akorda, 2026). Uzbekistan's proposal for shared production across the six economies offers a complementary direction (President of the Republic of Uzbekistan, 2026). Kazakhstan could gain from more reliable suppliers, larger accessible markets and joint processing or distribution ventures. Closer ties with Uzbekistan, in particular, could allow both countries to combine complementary activities, although competition to attract investment would persist. The task for Astana is to ensure that incentives offered to firms support shared production without encouraging costly competition for the same investors through subsidies. However, partners must also find participation worthwhile. Kyrgyzstan's President Japarov's emphasis on benefits for every country underlines this condition (Kabar, 2026). High transit charges might raise revenue for one operator while making the route less attractive to neighbouring producers. For Kazakhstan, this creates a tension between extracting immediate income from its location and developing lasting commercial relationships. Cooperation becomes more sustainable when Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan can identify gains of their own, giving them stronger reasons to support the networks on which Kazakhstan's ambitions depend.

Water cooperation reveals why Kazakhstan also needs reciprocal agreements in areas where its negotiating position is different. The World Bank describes substantial runoff originating in the Kyrgyz and Tajik highlands, while irrigation

KAZAKHSTAN'S REGIONAL INFLUENCE WILL BE STRONGER IF ITS PARTNERS ALSO BENEFIT FROM THE RULES AND PROJECTS THAT IT SUPPORTS

РЕГИОНАЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ КАЗАХСТАНА УСИЛИТСЯ, ЕСЛИ ЕГО ПАРТНЁРЫ ТАКЖЕ БУДУТ ПОЛУЧАТЬ ВЫГОДУ ОТ ПОДДЕРЖИВАЕМЫХ ИМ ПРАВИЛ И ПРОЕКТОВ

от более надёжных поставщиков, доступа к более крупным рынкам и совместных предприятий в сфере переработки или сбыта. В частности, сближение с Узбекистаном могло бы позволить двум странам объединить взаимодополняющие производственные процессы, хотя конкуренция за привлечение инвестиций сохранилась бы. Задача Астаны состоит в том, чтобы предлагаемые компаниям стимулы поддерживали совместное производство, не провоцируя дорогостоящую гонку субсидий за одних и тех же инвесторов. При этом участие должно быть выгодным и партнёрам. Акцент президента Кыргызстана Жапарова на выгодах для каждой страны подчёркивает это условие (Кабар, 2026). Высокие транзитные тарифы могут увеличить доходы одного оператора, одновременно делая маршрут менее привлекательным для производителей из соседних стран. Для Казахстана это создаёт противоречие между извлечением немедленного дохода из своего географического положения и развитием долгосрочных коммерческих связей. Сотрудничество становится устойчивее, когда Кыргызстан, Таджикистан и Узбекистан видят собственные выгоды, что усиливает их заинтересованность в поддержании связей, от которых зависит реализация целей Казахстана.

Сотрудничество в сфере водных ресурсов показывает, почему Казахстану также нужны взаимные договорённости там, где его переговорная позиция иная. По данным Всемирного банка, значительная часть речного стока формируется в высокогорьях Кыргызстана и Таджикистана, тогда как забор воды для орошения сосредоточен ниже по течению, в том числе на юге Казахстана (Всемирный банк, 2026а). Возможность Астаны предлагать транзитные маршруты не устраняет её зависимости от решений об общих водных ресурсах.

withdrawals are concentrated downstream, including in southern Kazakhstan (World Bank, 2026a). Astana's ability to offer transit connections does not remove its dependence on decisions about shared water resources. Reservoir operations affect upstream electricity generation and downstream agriculture, so changes that benefit one country can impose costs on another. Kazakhstan's interest in predictable water supplies therefore requires attention to the energy needs and incentives of upstream states. Tokayev's proposed framework convention on water use, whose draft remained under consideration, could support more reliable arrangements (Akorda, 2026). Monitoring would improve knowledge of available supplies, while trusted compensation mechanisms would address the distribution of costs. Avaza provides an opportunity to connect these practical negotiations with political dialogue, making regional cooperation relevant to Kazakhstan's domestic economic security.

The durability of Kazakhstan's westward connections also depends on the Caspian environment. Court et al. (2025) show that declining water levels threaten

Режим работы водохранилищ влияет на производство электроэнергии в верховьях и сельское хозяйство ниже по течению, поэтому изменения, выгодные одной стране, могут оборачиваться издержками для другой. Заинтересованность Казахстана в предсказуемом водоснабжении требует учитывать энергетические потребности и стимулы государств верхнего течения. Предложенная Токаевым рамочная конвенция по водопользованию, проект которой оставался на рассмотрении, могла бы способствовать более надёжным договорённостям (Акорда, 2026). Мониторинг позволил бы точнее оценивать доступные запасы воды, а пользующиеся доверием компенсационные механизмы помогли бы урегулировать распределение издержек. Аваза даёт возможность связать эти практические переговоры с политическим диалогом, тем самым придавая региональному сотрудничеству значение для экономической безопасности страны.

Устойчивость связей Казахстана на западном направлении зависит и от экологического состояния Каспия. Корт и др. (2025) показывают, что снижение уровня воды угрожает прибрежной

jamestown.substack.com

coastal infrastructure and ecosystems. For Kazakhstan, this risk concerns the future usefulness of assets intended to strengthen its position in Eurasian trade. Port development and shipping plans need to account for changing access conditions and maintenance requirements; otherwise, investments designed to reduce geopolitical vulnerability could acquire additional environmental risks. Cooperation with Azerbaijan is valuable because commercial reliability requires functioning connections on both shores. However, the wider environmental problem also involves Russia and Iran, demonstrating that the C6 framework cannot address every shared concern internally. Kazakhstan could use Avaza to coordinate priorities with regional partners while pursuing broader Caspian cooperation. This would make environmental adaptation part of its connectivity strategy, helping preserve the economic value of diversification over time. Such cooperation would give Astana a reason to maintain working relationships with other Caspian states, reinforcing the value of its diversified diplomatic approach.

инфраструктуре и экосистемам. Для Казахстана этот риск связан с тем, насколько полезными в будущем останутся активы, призванные укрепить его позиции в евразийской торговле. При развитии портов и планировании судоходства необходимо учитывать изменение условий доступа и потребностей в обслуживании; иначе инвестиции, направленные на снижение геополитической уязвимости, могут оказаться подвержены дополнительным экологическим рискам. Сотрудничество с Азербайджаном важно, поскольку коммерческая надёжность маршрута зависит от работы транспортной инфраструктуры на обоих берегах. Однако более широкая экологическая проблема затрагивает также Россию и Иран, что показывает: формат С6 не может решить все общие вопросы исключительно силами своих участников. Казахстан мог бы использовать Авазу для согласования приоритетов с региональными партнёрами, одновременно развивая более широкое сотрудничество на Каспии. Это позволило бы включить адаптацию к экологическим изменениям в стратегию развития транспортной связанности,

worldbank.org

These dependencies also shape what Kazakhstan should expect from regional leadership. Its ability to influence common decisions will depend partly on whether other governments regard cooperation as compatible with their own priorities. A flexible framework can accommodate Turkmenistan's neutrality and the different external partnerships of other members, making participation politically easier. Yet flexibility can also allow national agencies to delay agreed actions when domestic interests intervene. For Astana, the useful distinction is between voluntary participation in a project and reliable implementation once responsibilities have been accepted. Kazakhstan's regional influence will be stronger if its partners also benefit from the rules and projects that it supports. This makes transparent project selection and predictable access conditions relevant to diplomacy as well as commerce. Neighbours that see cooperation as serving their own development have greater reason to sustain it, strengthening the regional relationships through which Kazakhstan seeks broader international influence.

Tokayev's acknowledgement that only a small proportion of earlier initiatives had been implemented gives this issue particular importance (Akorda, 2026). For Kazakhstan, another declaration has limited value if it leaves the operating conditions facing exporters and investors unchanged. Uzbekistan's proposals for an infrastructure-development council and an investment-support platform could complement Astana's interest in practical follow-through (President of the Republic of Uzbekistan, 2026). Their contribution would depend on whether they clarify responsibilities, prepare commercially credible projects and connect financing with implementation.

KAZAKHSTAN'S PRINCIPAL OPPORTUNITY AT AVAZA IS THEREFORE TO TURN STRONGER REGIONAL COOPERATION INTO MORE DEPENDABLE NATIONAL ECONOMIC CHOICES

ТАКИМ ОБРАЗОМ, АВАЗА ДАЁТ КАЗАХСТАНУ ПРЕЖДЕ ВСЕГО ВОЗМОЖНОСТЬ ПРЕВРАТИТЬ УКРЕПЛЕНИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В БОЛЕЕ НАДЁЖНУЮ ОСНОВУ ДЛЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВЫБОРА СТРАНЫ

помогая сохранять экономическую ценность диверсификации в долгосрочной перспективе. Такое сотрудничество дало бы Астане основания поддерживать рабочие отношения с другими прикаспийскими государствами, повышая ценность её многовекторной дипломатии.

Эти зависимости определяют и то, чего Казахстану следует ожидать от регионального лидерства. Его способность влиять на общие решения будет отчасти зависеть от того, считают ли другие правительства сотрудничество совместимым со своими приоритетами. Гибкий формат позволяет учитывать обособленность Туркменистана и различия во внешних партнёрствах других участников, облегчая участие с политической точки зрения. Однако та же гибкость может позволять национальным ведомствам откладывать согласованные действия, когда в дело вступают внутренние интересы. Для Астаны важно различать добровольность участия в проекте и надёжное исполнение обязательств после их принятия. Региональное влияние Казахстана усилится, если его партнёры также будут получать выгоду от поддерживаемых им правил и проектов. Поэтому прозрачный отбор проектов и предсказуемые условия доступа важны как для дипломатии, так и для коммерции. Соседи, которые видят в сотрудничестве средство собственного развития, имеют больше оснований поддерживать его, укрепляя тем самым региональные связи, через которые Казахстан стремится расширить своё международное влияние.

Признание Токаевым того, что была реализована лишь небольшая часть прежних инициатив, придаёт этому вопросу особую важность (Акорда, 2026). Для Казахстана очередная декларация имеет ограниченную ценность, если условия работы экспортёров и инвесторов остаются прежними.

Kazakhstan would benefit from knowing which neighbouring investments its own projects require, who will deliver them and how delays will be addressed. Regular reviews could also identify initiatives whose political appeal exceeds their likely economic return. Progress could be judged through fewer disruptions to freight movements and dependable seasonal water agreements, making implementation visible to businesses and farmers and harder to substitute with further diplomatic declarations. Such arrangements would preserve national discretion while making accepted commitments more predictable, improving the conditions under which Kazakhstan and its partners allocate resources.

Kazakhstan's principal opportunity at Avaza is therefore to turn stronger regional cooperation into more dependable national economic choices. The summit can support this outcome by connecting transport coordination with production, reciprocal water arrangements and institutions capable of sustaining agreed commitments. Its wider regional implications follow from the same logic: Kazakhstan's gains become more durable when neighbouring states also have reasons to maintain cooperation. Astana's success should consequently be assessed through the reliability of these relationships and their contribution to domestic development. A smaller programme that delivers practical improvements could strengthen Kazakhstan's position more effectively than an expanding agenda whose commitments remain uncertain.

References:

Akorda (2026). President takes part in the 8th Consultative Meeting of the Heads of State of Central Asia and Azerbaijan. Retrieved from https://akorda.kz/en/president-takes-part-in-the-8th-consultative-meeting-of-the-heads-of-state-of-central-asia-and-azerbaijan-895445. Accessed on 23.10.2026.

Astana Times (2026). Avaza and Kazakhstan's Eurasian Framework of Access. How Astana uses multilateral formats to manage connectivity. Retrieved from https://astanatimes.com/2026/10/avaza-and-kazakhstans-eurasian-framework-of-access-how-astana-uses-multilateral-formats-to-manage-connectivity/. Accessed on 25.10.2026.

Contessi, Nicola P. (2018). Foreign policy diversification and intercontinental transport corridors: The case of

Предложения Узбекистана о создании совета по развитию инфраструктуры и платформы поддержки инвестиций могли бы поддержать стремление Астаны к практической реализации договорённостей (Президент Республики Узбекистан, 2026). Их вклад зависел бы от того, помогут ли они чётко распределить ответственность, подготовить коммерчески обоснованные проекты и увязать финансирование с исполнением. Казахстану было бы полезно понимать, от каких инвестиций в соседних странах зависят его собственные проекты, кто обеспечит их осуществление и как будут устраняться задержки. Регулярные обзоры также могли бы выявлять инициативы, политическая привлекательность которых превышает их вероятную экономическую отдачу. О прогрессе можно было бы судить по сокращению сбоев в грузоперевозках и надёжным сезонным соглашениям по воде: это сделало бы реализацию договорённостей ощутимой для бизнеса и фермеров, затруднив её подмену очередными дипломатическими декларациями. Такие механизмы сохраняли бы свободу решений на национальном уровне, одновременно повышая предсказуемость выполнения принятых обязательств и улучшая условия распределения ресурсов Казахстаном и его партнёрами.

Таким образом, Авазадаёт Казахстану прежде всего возможность превратить укрепление регионального сотрудничества в более надёжную основу для экономического выбора страны. Саммит может способствовать этому, связав транспортную координацию с производством, взаимными договорённостями по воде и институтами, способными обеспечивать соблюдение согласованных обязательств. Более широкие последствия для региона следуют той же логике: выгоды Казахстана становятся устойчивее, когда соседние государства также заинтересованы в сохранении сотрудничества. Поэтому успех Астаны следует оценивать по надёжности этих отношений и их вкладу во внутреннее развитие. Более скромная программа, обеспечивающая практические улучшения, могла бы укрепить позиции Казахстана эффективнее, чем постоянно расширяющаяся повестка с неопределёнными перспективами выполнения обязательств.

Kazakhstan's railways diplomacy. Europe-Asia Studies, 70 (5), 759-790. https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1473342.

Court, R., Lattuada, M., Shumeyko, N., Baimukanov, M., Eybatov, T., Kaidarova, A., Mamedov, E. V., Rustamov, E., Tasmagambetova, A., Prange, M., Wilke, T., Hassall, C., and Goodman, S. J. (2025). Rapid decline of Caspian Sea level threatens ecosystem integrity, biodiversity protection, and human infrastructure. Communications Earth & Environment, 6, article 261. https://doi.org/10.1038/s43247-025-02212-5.

Kabar (2026). Sadyr Japarov addressed the Eighth Consultative Meeting of the Heads of State of Central Asia and Azerbaijan. Retrieved from https://ru.kabar.kg/news/sadyr-zhaparov-vystupil-na-vosmoj-konsultativnoj-vstreche-glav-gosudarstv-ca-i-azerbajdzhana/. Accessed on 24.10.2026.

President of the Republic of Uzbekistan (2026). Address by the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at the Eighth Consultative Meeting of the Heads of State of Central Asia and Azerbaijan. Retrieved from https://president.uz/en/lists/view/9696. Accessed on 24.10.2026.

World Bank (2023). The Middle Trade and Transport Corridor: Policies and investments to triple freight volumes and halve travel time by 2030. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/middle-trade-and-transport-corridor. Accessed on 23.10.2026.

World Bank (2026a). Central Asia Water & Energy Program. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/brief/2026/08/20/cawep. Accessed on 25.10.2026.

World Bank (2026b). World Bank support to enhance rail connectivity and logistics in Kazakhstan. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/02/19/world-bank-support-to-enhance-rail-connectivity-and-logistics-in-kazakhstan. Accessed on 26.10.2026.

Источники:

Акорда (2026). Президент принял участие в 8-й консультативной встрече глав государств Центральной Азии и Азербайджана. Доступно по адресу: https://akorda.kz/en/president-takes-part-in-the-8th-consultative-meeting-of-the-heads-of-state-of-central-asia-and-azerbaijan-895445. Дата обращения: 23.10.2026.

Астана Таймс (2026). Аваза и евразийская система доступа Казахстана. Как Астана использует многосторонние форматы для управления связанностью. Доступно по адресу: https://astanatimes.com/2026/10/avaza-and-kazakhstans-eurasian-framework-of-access-how-astana-uses-multilateral-formats-to-manage-connectivity/. Дата обращения: 25.10.2026.

Всемирный банк (2023). Средний торгово-транспортный коридор: меры политики и инвестиции для утроения объёма грузоперевозок и сокращения времени в пути вдвое к 2030 году. Доступно по адресу: https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/middle-trade-and-transport-corridor. Дата обращения: 23.10.2026.

Всемирный банк (2026a). Программа по развитию водно-энергетических ресурсов Центральной Азии. Доступно по адресу: https://www.worldbank.org/en/brief/2026/08/20/cawep. Дата обращения: 25.10.2026.

Всемирный банк (20266). Поддержка Всемирного банка для развития железнодорожного сообщения и логистики в Казахстане. Доступно по адресу: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/02/19/world-bank-support-to-enhance-rail-connectivity-and-logistics-in-kazakhstan. Дата обращения: 26.10.2026.

Кабар (2026). Садыр Жапаров выступил на Восьмой консультативной встрече глав государств Центральной Азии и Азербайджана. Доступно по адресу: https://ru.kabar.kg/news/sadyr-zhaparov-vystupil-na-vosmoj-konsultativnoj-vstreche-glav-gosudarstv-ca-i-azerbajdzhana/. Дата обращения: 24.10.2026.

Контесси, Никола П. (2018). Диверсификация внешней политики и межконтинентальные транспортные коридоры: на примере железнодорожной дипломатии Казахстана. Исследования Европы и Азии, 70 (5), 759–790. https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1473342.

Корт, Р., Латтуада, М., Шумейко, Н., Баймуканов, М., Эйбатов, Т., Кайдарова, А., Мамедов, Э. В., Рустамов, Э., Тасмагамбетова, А., Пранге, М., Вилке, Т., Хассалл, К., и Гудман, С. Дж. (2025). Быстрое снижение уровня Каспийского моря угрожает целостности экосистем, сохранению биоразнообразия и хозяйственной инфраструктуре. Научные сообщения о Земле и окружающей среде, 6, статья 261. https://doi.org/10.1038/s43247-025-02212-5.

Президент Республики Узбекистан (2026). Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на Восьмой консультативной встрече глав государств Центральной Азии и Азербайджана. Доступно по адресу: https://president.uz/en/lists/view/9696. Дата обращения: 24.10.2026.

ASTANA-BERLİN HATTINDA YENİ DİNAMİKLER: TOKAYEV'İN ALMANYA ZİYARETİ

OMIRBEK HANAYI

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ,
АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

АСТАНА-БЕРЛИН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДА ЖАҢА СЕРПІН: ТОҚАЕВТЫҢ ГЕРМАНИЯҒА САПАРЫ

Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev'in 29–30 Eylül 2026 tarihlerinde Almanya'ya gerçekleştirdiği resmî ziyaret, Astana-Berlin ilişkilerinin son yıllarda geçirdiği dönüşümün önemli göstergelerinden biridir. Ziyaret kapsamında yürütülen üst düzey siyasi temaslar, kabul edilen ortak bildiri, 2026–2028 dönemine ilişkin sanayi, teknoloji ve hammadde iş birliği yol haritası ile yaklaşık 2 milyar dolar tutarında olduğu açıklanan ticari belgeler, iki ülke arasındaki ortaklığın daha kapsamlı ve kurumsal bir zemine taşınmasının hedeflendiğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, Kazakistan ile Almanya arasındaki ilişkilerin yalnızca enerji ve hammadde ticareti üzerinden değil, sanayi üretimi, teknolojik dönüşüm, ulaştırma bağlantısallığı ve bilimsel iş birliği gibi alanlarda da yeniden şekillendiğine işaret etmektedir [Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2026a; Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 2026; Kazinform, 2026].

Ziyaretin stratejik önemini değerlendirmek için ikili ilişkileri daha geniş Avrupa ve Avrasya bağlamına yerleştirmek gerekmektedir. Rusya-Ukrayna savaşının Avrupa güvenlik mimarisi üzerindeki etkileri, küresel tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılması, kritik hammaddelere yönelik uluslararası rekabet ve

BAITEREK HOLDİNG, ALMAN ORTAKLARLA YAKLAŞIK 870 MİLYON DOLAR TUTARINDA BEŞ ANLAŞMA İMZALANDIĞINI AÇIKLAMIŞTIR

«БӘЙТЕРЕК» ХОЛДИНГІ НЕМІС СЕРІКТЕСТЕРІМЕН ЖАЛПЫ ҚҰНЫ ШАМАМЕН 870 МИЛЛИОН ДОЛЛАР БОЛАТЫН БЕС КЕЛІСІМГЕ ҚОЛ ҚОЙЫЛҒАНЫН ХАБАРЛАДЫ

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2026 жылы 29–30 қыркүйекте Германияға жасаған ресми сапары Астана мен Берлин арасындағы қарым-қатынастың соңғы жылдары елеулі өзгерістерге ұшырағанын айғақтайды. Сапар аясында өткен жоғары деңгейдегі саяси келіссөздер, қабылданған бірлескен мәлімдеме, 2026–2028 жылдарға арналған өнеркәсіп, технология және шикізат салаларындағы ынтымақтастықтың жол картасы, сондай-ақ жалпы құны шамамен 2 миллиард долларды құрайтыны жарияланған коммерциялық келісімдер екі елдің серіктестігін кеңейтіп, институционалдық тұрғыдан нығайтуға ұмтылысын көрсетеді. Бұл өзгерістер Қазақстан мен Германия арасындағы байланыстардың энергетика және шикізат саудасымен ғана шектелмей, өнеркәсіптік өндіріс, технологиялық жаңғыру, көлік қатынастарын дамыту және ғылыми ынтымақтастық бағыттарында да жаңа сипат алып келе жатқанын аңғартады [Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, 2026а; Қазақстан Республикасы СІМ, 2026; ҚазАқпарат, 2026].

Аталған сапардың стратегиялық маңызын бағалау үшін екіжақты

alternatif ulaştırma güzergâhlarının artan önemi, Almanya'nın Orta Asya'ya yönelik yaklaşımını dönüştürmektedir. Kazakistan ise bu gelişmeleri ekonomik çeşitlendirme, sanayileşme ve çok vektörlü dış politika çerçevesinde değerlendirmektedir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı Tokayev'in Almanya ziyareti, yalnızca ikili diplomatik ilişkilerin gelişimi açısından değil, değişen uluslararası sistemde Kazakistan'ın stratejik konumlanması bakımından da önem arz etmektedir.

Almanya'nın Orta Asya'ya yönelik politikası, son yıllarda daha sistematik ve kurumsallaşmış bir nitelik kazanmıştır. Berlin açısından bölge, enerji ve hammadde tedariğinin çeşitlendirilmesinin yanı sıra Avrupa ile Asya arasındaki ulaştırma bağlantılarının geliştirilmesi, ekonomik güvenliğin güçlendirilmesi ve uluslararası ortaklıkların genişletilmesi bakımından önem taşımaktadır. Özellikle Avrupa'nın Rus enerji kaynaklarına bağımlılığını azaltma çabaları, Alman dış

қарым-қатынасты Еуропа мен Еуразиядағы ауқымды геосаяси және геоэкономикалық үдерістер аясында қарастыру қажет. Ресей мен Украина арасындағы соғыстың Еуропаның қауіпсіздік архитектурасына ықпалы, жаһандық жеткізу тізбектерінің қайта құрылуы, стратегиялық маңызы бар шикізат ресурстары үшін халықаралық бәсекенің күшеюі және балама көлік бағыттарының өзектілігі Германияның Орталық Азияға қатысты ұстанымын өзгертіп отыр. Қазақстан болса, бұл өзгерістерді экономиканы әртараптандыру, индустрияландыру және көпвекторлы сыртқы саясат тұрғысынан қарастырады. Сондықтан Президент Тоқаевтың Германияға сапары екіжақты дипломатиялық қатынастарды дамыту тұрғысынан ғана емес, өзгеріс үдерісіндегі халықаралық жүйедегі Қазақстанның стратегиялық орнын айқындау жағынан да маңызды.

gov.kz

politikasında Orta Asya'nın jeoekonomik değerini artırmıştır.

Bu yaklaşımın kurumsal temellerinden biri, Eylül 2023'te Berlin'de gerçekleştirilen ilk Orta Asya-Almanya Zirvesi'nde oluşturulan Stratejik Bölgesel Ortaklık (Strategische Regionalpartnerschaft) çerçevesidir. Söz konusu süreç, Eylül 2024'te Astana'da düzenlenen ikinci zirveyle devam etmiş ve dönemin Federal Şansölyesi Olaf Scholz, Almanya'nın bölge ülkeleriyle siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirme iradesini yeniden ortaya koymuştur. Böylece Berlin, Orta Asya'ya yönelik politikasını yalnızca ikili ilişkiler üzerinden değil, bölgesel diyalog mekanizmaları aracılığıyla da ilerletmeye

Соңғы жылдары Германияның Орталық Азияға қатысты саясаты жүйелі әрі институционалдық сипат ала бастады. Берлин үшін Орталық Азия аймағы энергия көздері мен шикізат жеткізілімдерін әртараптандырумен қатар, Еуропа мен Азия арасындағы көлік байланыстарын дамыту, экономикалық қауіпсіздікті нығайту және халықаралық серіктестік аясын кеңейту тұрғысынан маңызды. Әсіресе Еуропаның Ресейдің энергетикалық ресурстарына тәуелділігін азайтуға бағытталған әрекеттері Германияның сыртқы саясатындағы Орталық Азияның геоэкономикалық маңызын арттыра түсті.

invest.gov.kz

başlamıştır [Almanya Federal Hükûmeti, 2024].

Orta Asya-Almanya iş birliğinin kurumsallaşması, 2026 yılında Berlin'de gerçekleştirilen dışişleri bakanları toplantısıyla yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Almanya Federal Dışişleri Bakanlığının açıklamaları ve toplantı sonunda kabul edilen Berlin Bildirisi, enerji güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, ekonomik iş birliği ve ulaştırma bağlantısallığının ortak gündemde önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Tokayev'in Eylül 2026 ziyareti, Almanya'nın Orta Asya politikasının sürekliliği çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kazakistan'ın bölgesel ekonomik ağırlığı, doğal kaynakları ve Avrasya

Бұл ұстанымның институционалдық негіздерінің бірі 2023 жылғы қыркүйекте Берлинде өткен алғашқы «Орталық Азия – Германия» саммитінде қалыптасқан Стратегиялық өңірлік серіктестік (Strategische Regionalpartnerschaft) тетігімен тығыз байланысты. Аталған үдеріс 2024 жылғы қыркүйекте Астанада ұйымдастырылған екінші саммитте жалғасын тапты. Сол кездегі Германияның Федералдық канцлері Олаф Шольц елінің өңір мемлекеттерімен саяси және экономикалық байланыстарды дамытуға мүдделі екенін тағы да растады. Осылайша Берлин Орталық Азияға қатысты саясатын екіжақты қатынастармен шектемей, өңірлік диалог тетіктері арқылы да ілгерілете бастады [Германия Федералдық үкіметі, 2024].

Орталық Азия мен Германия арасындағы ынтымақтастықтың институционалдық тұрғыдан нығаюы 2026 жылы Берлинде өткен сыртқы істер министрлерінің кездесуінде жаңа кезеңге көтерілді. Германия Федералдық сыртқы істер министрлігінің мәлімдемелері мен кездесу қорытындысында қабылданған Берлин декларациясы энергетикалық қауіпсіздік, орнықты даму, экономикалық ынтымақтастық және көлік байланыстарын жетілдіру мәселелерінің ортақ күн тәртібінде маңызды орын алғанын көрсетеді. Осы тұрғыдан Президент Тоқаевтың 2026 жылы қыркүйектегі сапарын Германияның Орталық Азияға қатысты саясатының сабақтастығы аясында қарастырған орынды. Қазақстанның өңір экономикасындағы салмағы, табиғи ресурстары және Еуразияның көлік дәліздеріндегі географиялық орны Берлиннің Астанамен байланыстарға ерекше мән беруінің негізгі себептерін түсіндіреді [Германия СІМ, 2026a; 2026b].

Президент Тоқаевтың Германия Президенті Франк-Вальтер Штайнмайермен және Федералдық канцлер Фридрих Мерцпен кездесулері екіжақты қатынастардың саяси, экономикалық және қауіпсіздік мәселелері өзара байланыста талқыланғанын көрсетті. Германия Федералдық үкіметінің Мерц пен Тоқаевтың бірлескен баспасөз мәслихатына қатысты хабарламаларында,

ulaştırma güzergâhlarındaki konumu, Berlin'in Astana ile ilişkilerine özel önem vermesini açıklayan başlıca unsurlardır [Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı, 2026a; 2026b].

Cumhurbaşkanı Tokayev'in Almanya Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier ve Federal Şansölye Friedrich Merz ile gerçekleştirdiği görüşmeler, ikili ilişkilerin siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutlarının birlikte ele alındığını göstermektedir. Almanya Federal Hükûmetinin Merz-Tokayev basın toplantısına ilişkin açıklamaları ile Kazakistan Cumhurbaşkanlığının görüşme duyurularında enerji ortaklığı, yatırım ilişkileri ve uluslararası gelişmelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu temaslar, Berlin'in Kazakistan'ı yalnızca ekonomik bir ortak olarak değil, Orta Asya'daki diplomatik diyaloğun önemli aktörlerinden biri olarak değerlendirdiğine işaret etmektedir [Almanya Federal Hükûmeti, 2026; Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2026b; 2026c].

Ziyaret kapsamında Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev ile Almanya Cumhurbaşkanı Steinmeier tarafından kabul edilen ortak bildiri, ilişkilerin siyasi çerçevesini güçlendiren temel belgelerden biridir. Bildiride uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilkelerine yapılan vurgu, iki ülkenin ekonomik ortaklığının uluslararası güvenlik ortamından bağımsız düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte söz konusu belgenin iki ülke cumhurbaşkanları arasında kabul edildiği hususu önemlidir; Federal Şansölye Merz ile gerçekleştirilen görüşmeler, ayrı bir diplomatik temas olarak değerlendirilmelidir [Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2026a].

Kazakistan'ın Almanya ile ilişkilerini derinleştirmesi, ülkenin çok vektörlü dış politika anlayışından uzaklaştığı

İMZALANMIŞ OLAN YOL HARİTASI, ÖNERİ AŞAMASINDAKİ DİĞER GİRİŞİMLERDEN AYRI DEĞERLENDİRİLMELİDİR

ҚОЛ ҚОЙЫЛҒАН ЖОЛ КАРТАСЫН ӘЗІРГЕ ҰСЫНЫС ДЕҢГЕЙІНДЕ ҚАЛҒАН ӨЗГЕ БАСТАМАЛАРДАН АЖЫРАТА ҚАРАСТЫРҒАН ЖӨН

сондай-ақ Қазақстан Президентінің ресми ақпараттарында энергетикалық серіктестік, инвестициялық байланыстар және халықаралық ахуал мәселелері алдыңғы қатарға шықты. Бұл кездесулер Берлиннің Қазақстанды экономикалық серіктес қана емес, Орталық Азиядағы дипломатиялық диалогтың маңызды қатысушыларының бірі ретінде де қарастыратынын аңғартады [Германия Федералдық үкіметі, 2026; Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, 2026b; 2026c].

Сапар барысында Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев пен Германия Президенті Франк-Вальтер Штайнмайер қабылдаған бірлескен мәлімдеме екіжақты қатынастардың саяси негізін нығайтатын маңызды құжаттардың бірі саналады. Мәлімдемеде халықаралық құқық пен Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысының қағидаттарына ерекше мән берілуі екі елдің экономикалық серіктестігін халықаралық қауіпсіздік ахуалынан бөліп қарастыруға болмайтынын көрсетеді. Бұл ретте құжаттың екі мемлекет президенттері арасында қабылданғанын ескеру қажет. Ал Федералдық канцлер Фридрих Мерцпен өткізілген келіссөздер жеке дипломатиялық кездесу ретінде қарастырылуы тиіс [Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, 2026a].

Қазақстанның Германиямен байланыстарын тереңдетуі елдің көпвекторлы сыртқы саясаттан бас тартқанын білдірмейді. Ресеймен ұзақ құрлықтық шекарасы бар, Қытаймен ауқымды экономикалық байланыстар орнатқан және Еуропалық Одақпен серіктестігін нығайтып отырған Қазақстан түрлі ықпал орталықтарымен қатынастарын қатар дамытуға ұмтылады. Астананың негізгі мақсаты бір халықаралық

anlamına gelmemektedir. Rusya ile uzun bir kara sınırını paylaşan, Çin ile kapsamlı ekonomik ilişkiler geliştiren ve Avrupa Birliği ile ortaklığını güçlendiren Kazakistan, farklı güç merkezleriyle ilişkilerini eş zamanlı sürdürmeye çalışmaktadır. Astana açısından temel amaç, bir uluslararası aktörün etkisini başka bir aktörle ikame etmekten ziyade, ekonomik ve diplomatik seçenekleri genişleterek dış politika hareket alanını korumaktır. Almanya ile yakınlaşma da bu stratejinin Avrupa boyutunu güçlendiren pragmatik bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Enerji sektörü, Kazakistan-Almanya ekonomik ilişkilerinin temel alanlarından biri olmaya devam etmektedir. Kazakistan'ın sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynakları, ülkenin ihracat kapasitesi ve uluslararası enerji piyasalarındaki konumu açısından stratejik önem taşımaktadır. Almanya açısından ise Kazakistan, enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi ve tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi bakımından önemli bir ortak olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Federal Şansölye Friedrich Merz'in Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev ile düzenlediği ortak basın toplantısında enerji iş birliğine verilen önem, Berlin'in Kazakistan ile bu alandaki ilişkilerini sürdürme ve derinleştirme iradesini ortaya koymaktadır [Almanya Federal Hükûmeti, 2026].

Almanya Federal İstatistik Dairesinin 2026 yılının Ocak-Ağustos dönemine ilişkin ham petrol ithalatı verileri, enerji arz güvenliğinin Alman ekonomisi açısından önemini göstermektedir. Bununla birlikte Almanya'nın toplam ham petrol ithalatına ilişkin verilerin doğrudan Kazakistan'dan yapılan ithalatın büyüklüğünü gösterdiği şeklinde yorumlanmaması gerekir. Bu ayrım, ikili enerji ilişkilerinin ekonomik ağırlığını değerlendirirken istatistiksel tutarlılığın korunması açısından önemlidir [Destatis, 2026].

Ziyaretin uzun vadeli ekonomik önemi, enerji ticaretinin ötesinde sanayi ve kritik hammaddeler alanında oluşturulmak istenen ortaklıkta yatmaktadır. Kazakistan Dışişleri Bakanlığının açıklamasına göre taraflar, 2026–2028 dönemini kapsayan sanayi, teknoloji ve hammadde iş birliğine yönelik ortak yol haritasını imzalamıştır. Bu belge, kritik

ойыншының ықпалын екіншісімен алмастыру емес, экономикалық және дипломатиялық мүмкіндіктерін кеңейту арқылы сыртқы саясаттағы дербес әрекет ету кеңістігін сақтау. Германиямен жақындасуды да осы стратегияның еуропалық бағытын күшейтетін прагматикалық қадам ретінде бағалауға болады.

Энергетика саласы Қазақстан мен Германия арасындағы экономикалық қатынастардың негізгі бағыттарының бірі болып қала береді. Қазақстанның мол көмірсутек қоры елдің экспорттық әлеуеті мен халықаралық энергетикалық нарықтардағы орны тұрғысынан стратегиялық маңызға ие. Германия үшін Қазақстан энергиямен қамтамасыз ету қауіпсіздігін нығайту және жеткізу көздерін әртараптандыру бағытындағы маңызды серіктестердің бірі. Федералдық канцлер Фридрих Мерц пен Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың бірлескен баспасөз мәслихатында энергетикалық ынтымақтастыққа ерекше назар аударылуы Берлиннің Қазақстанмен осы саладағы байланыстарын сақтап, одан әрі тереңдетуге ниетті екенін көрсетті [Германия Федералдық үкіметі, 2026].

Германия Федералдық статистика басқармасының 2026 жылғы қаңтар–тамыз аралығындағы шикі мұнай импорты жөніндегі деректері энергиямен қамтамасыз ету қауіпсіздігінің неміс экономикасы үшін қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Алайда Германияның жалпы шикі мұнай импортына қатысты статистиканы Қазақстаннан жеткізілген мұнай көлемінің тікелей көрсеткіші ретінде түсіндіруге болмайды. Екі елдің энергетикалық байланыстарының экономикалық салмағын бағалағанда осы айырмашылықты ескеру статистикалық деректерді дұрыс талдау үшін маңызды [Destatis, 2026].

Сапардың ұзақ мерзімді экономикалық маңызы энергетикалық саудамен ғана шектелмейді. Оның басты мәні өнеркәсіп пен стратегиялық маңызы бар шикізат ресурстары салаларында жаңа серіктестік орнатуға ұмтылыстан көрінеді. Қазақстан Сыртқы істер министрлігінің мәліметінше,

hammaddelerin çıkarılması ve işlenmesi, sanayi üretiminin geliştirilmesi ve daha dayanıklı tedarik zincirlerinin oluşturulması bakımından önemli bir kurumsal çerçeve sunmaktadır. İmzalanmış olan yol haritası, öneri aşamasındaki diğer girişimlerden ayrı değerlendirilmelidir [Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2026a; Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 2026].

Bu gelişmeler, Avrupa Birliği ile Kazakistan arasında Kasım 2022'de kurulan sürdürülebilir hammaddeler, bataryalar ve yenilenebilir hidrojen değer zincirlerine yönelik stratejik ortaklıkla da örtüşmektedir. Ancak Kazakistan açısından temel mesele, doğal kaynak ihracatının artırılmasından ziyade, bu

тараптар 2026–2028 жылдарды қамтитын өнеркәсіп, технология және шикізат салаларындағы ынтымақтастықтың бірлескен жол картасына қол қойды. Бұл құжат стратегиялық маңызы бар шикізатты өндіру және өңдеу, өнеркәсіптік өндірісті дамыту, сондай-ақ сыртқы өзгерістерге төзімді жеткізу тізбектерін қалыптастыру үшін маңызды институционалдық негіз қалайды. Қол қойылған жол картасын әзірге ұсыныс деңгейінде қалған өзге бастамалардан ажырата қарастырған жөн [Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, 2026a; Қазақстан Республикасы СІМ, 2026].

gov.kz

kaynakların ülke içinde işlenerek yüksek katma değerli sanayi ürünlerine dönüştürülmesidir. Almanya'nın makine imalatı, kimya, otomasyon ve hassas mühendislik alanlarındaki birikimi, Kazakistan'ın ekonomik çeşitlendirme hedeflerine katkı sağlayabilecek niteliktedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütünün (OECD) Orta Asya'daki kritik hammaddelerin yönetişimine ilişkin değerlendirmeleri de bu alandaki iş birliğinin şeffaflık, kurumsal kapasite ve sorumlu kaynak yönetimiyle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir [Avrupa Komisyonu, 2022; OECD, 2026].

Cumhurbaşkanı Tokayev'in Almanya ziyaretinin ekonomik sonuçları, siyasi diyaloğun somut ticari belgelerle

Бұл өзгерістер Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасында 2022 жылғы қарашада орнықты шикізат ресурстары, аккумуляторлар және жаңартылатын сутегі өндірісінің құн тізбектерін дамыту мақсатында құрылған стратегиялық серіктестікпен де үндеседі. Алайда Қазақстан үшін басты мәселе табиғи ресурстар экспортын ұлғайту ғана емес, оларды ел ішінде өңдеп, жоғары қосылған құны бар өнеркәсіп өнімдеріне айналдыру. Германияның машина жасау, химия өнеркәсібі, автоматтандыру және дәлдік инженериясы салаларында жинақтаған тәжірибесі Қазақстанның экономиканы әртараптандыру мақсаттарына елеулі үлес қоса алады. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) Орталық Азиядағы стратегиялық маңызы бар шикізат ресурстарын басқаруға қатысты зерттеулері де бұл саладағы ынтымақтастықты ашықтық қағидаттарымен, институционалдық әлеуетті арттырумен және ресурстарды жауапкершілікпен басқару тәсілдерімен ұштастыру қажеттігін көрсетеді [Еуропалық комиссия, 2022; ЭЫДҰ, 2026].

Президент Тоқаевтың Германияға сапарының экономикалық нәтижелері саяси диалогтың нақты коммерциялық келісімдермен бекітілуі тұрғысынан назар аударады. Қазақстан Сыртқы істер министрлігінің мәліметінше, сапар барысында жалпы құны шамамен 2 миллиард долларға жететін 30-дан астам коммерциялық құжатқа қол қойылды. Дегенмен бұл соманың барлығын нақты жүзеге асырылған тікелей инвестиция ретінде бағалау дұрыс емес. Жарияланған құжаттардың қатарында инвестициялық келісімдер, несие шарттары, қаржыландыру жөніндегі негіздемелік келісімдер және өзара түсіністік туралы меморандумдар бар. Олардың нақты экономикалық әсері жобалардың іске асырылуына және көзделген қаржының іс жүзінде игерілуіне байланысты [Қазақстан Республикасы СІМ, 2026; ҚазАқпарат, 2026].

«Бәйтерек» холдингі неміс серіктестерімен жалпы құны шамамен 870 миллион доллар болатын бес келісімге қол қойылғанын хабарлады. Бұл келісімдер калий

desteklenmesi bakımından dikkat çekicidir. Kazakistan Dışişleri Bakanlığının açıklamalarına göre ziyaret kapsamında toplam değeri yaklaşık 2 milyar dolara ulaşan 30'dan fazla ticari belge imzalanmıştır. Bununla birlikte söz konusu tutarın tamamını gerçekleşmiş doğrudan yatırım olarak değerlendirmek doğru değildir. Açıklanan belgeler arasında yatırım anlaşmaları, kredi sözleşmeleri, finansman çerçeveleri ve mutabakat zabıtları bulunmaktadır; bunların ekonomik etkileri, projelerin uygulama aşamasına geçmesine ve öngörülen finansmanın fiilen kullanılmasına bağlıdır [Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 2026; Kazinform, 2026].

Baiterek Holding, Alman ortaklarla yaklaşık 870 milyon dolar tutarında beş anlaşma imzalandığını açıklamıştır. Bu anlaşmalar, potasyum madenciliği ve gübre üretimi, yenilenebilir enerji, Pavlodar'daki sanayi tesislerinin modernizasyonu, kimya sanayisi ve endüstriyel finansman gibi farklı alanları kapsamaktadır. Özellikle potasyum üretimi, rüzgâr enerjisi ve sanayi modernizasyonuna ilişkin projeler, Kazakistan'ın üretim kapasitesini çeşitlendirme hedefleri bakımından önem taşımaktadır. Ancak finansman çerçevesi niteliğindeki belgeler ile nihai yatırım kararları birbirinden ayrılmalı; açıklanan proje tutarları gerçekleşmiş sermaye girişi olarak sunulmamalıdır [Baiterek Holding, 2026].

Kazakh Invest tarafından açıklanan projeler arasında Linde ile Qarmet arasındaki yaklaşık 300 milyon avroluk endüstriyel gaz yatırımı, Siemens ile yürütülen endüstriyel dijitalleşme ve yapay zekâ alanındaki iş birliği ve Aurubis ile Tau-Ken Samruk arasındaki ikincil bakır hammaddelerinin işlenmesine yönelik fizibilite çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu projeler, Kazakistan-Almanya ekonomik ilişkilerinin hammadde ticaretinden üretim teknolojileri ve sanayi altyapısına doğru genişleme potansiyelini göstermektedir. Bununla birlikte Siemens ile yürütülen iş birliğinin mutabakat niteliği ve Aurubis projesinin fizibilite aşamasında bulunması, bunların kesinleşmiş büyük ölçekli yatırım projeleriyle aynı kategoride değerlendirilmemesini gerektirmektedir [Kazakh Invest, 2026].

шикізатын өндіру мен тыңайтқыш шығару, жаңартылатын энергетика, Павлодардағы өнеркәсіп нысандарын жаңғырту, химия өнеркәсібі және өнеркәсіптік жобаларды қаржыландыру сияқты түрлі бағыттарды қамтиды. Әсіресе калий өндірісі, жел энергетикасы және өнеркәсіпті жаңғырту жобалары Қазақстанның өндірістік әлеуетін әртараптандыру мақсаттары үшін маңызды. Алайда қаржыландырудың жалпы шарттарын белгілейтін құжаттар мен түпкілікті инвестициялық шешімдерді бір-бірінен ажырату қажет. Жарияланған жобалардың қаржылық құнын елге нақты тартылған капитал көлемі ретінде көрсетуге болмайды [«Бәйтерек» холдингі, 2026].

Kazakh Invest жариялаған жобалардың ішінде Linde мен Qarmet арасындағы құны шамамен 300 миллион еуро болатын өнеркәсіптік газ өндірісіне бағытталған инвестициялық жоба, Siemens компаниясымен өнеркәсіпті цифрландыру және жасанды интеллект салаларындағы ынтымақтастық, сондай-ақ Aurubis пен «Тау-Кен Самұрық» арасындағы қайталама мыс шикізатын өңдеу жобасының техникалық-экономикалық негіздемесін әзірлеу жұмыстары ерекше назар аударады. Бұл жобалар Қазақстан мен Германия арасындағы экономикалық байланыстардың шикізат саудасынан өндірістік технологиялар мен өнеркәсіптік инфрақұрылымды дамытуға қарай кеңею мүмкіндігін көрсетеді. Дегенмен Siemens компаниясымен ынтымақтастықтың әзірге өзара түсіністік деңгейінде қалуы және Aurubis жобасының техникалық-экономикалық негіздеме әзірлеу сатысында болуы оларды түпкілікті бекітілген ірі инвестициялық жобалармен бір санатта қарастыруға мүмкіндік бермейді [Kazakh Invest, 2026].

Инвестиция көлеміне қатысты көрсеткіштерді түсіндіруде де мұқият болған жөн. «Бәйтерек» холдингі жариялаған шамамен 870 миллион долларлық келісімдер жиынтығы мен Linde–Qarmet жобасының шамамен 300 миллион еуролық құнын сапар барысында жарияланған коммерциялық құжаттардың жалпы пакетінен толықтай бөлек қаржылық

Yatırım tutarlarının yorumlanmasında da dikkatli olunmalıdır. Baiterek Holding tarafından açıklanan yaklaşık 870 milyon dolarlık anlaşma portföyü ile Linde-Qarmet projesinin yaklaşık 300 milyon avroluk değeri, ziyaret kapsamında açıklanan genel ticari belge paketinden tamamen bağımsız kalemler olarak kabul edilmemelidir. Aynı projelerin farklı kurumların açıklamalarında yer alması, mükerrer hesaplama riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle ziyaretin ekonomik sonuçlarını değerlendirirken toplam tutarlardan çok, anlaşmaların hukuki niteliğine, finansman koşullarına ve uygulanma takvimine odaklanmak daha sağlıklı olacaktır.

Cumhurbaşkanı Tokayev'in Münih'te düzenlenen Kazakistan-Bavyera Teknoloji Forumu'na katılması, ziyaretin sanayi ve teknoloji boyutunu güçlendiren gelişmelerden biridir. Almanya'nın önde gelen sanayi merkezlerinden biri olan Bavyera, otomotiv, makine üretimi, elektronik, otomasyon ve ileri teknoloji alanlarında önemli bir birikime sahiptir. Forum kapsamında mikroelektronik, robotik ve ileri üretim teknolojileri gibi alanların gündeme gelmesi, Kazakistan'ın Alman sanayi ekosistemiyle daha yakın ilişkiler geliştirme isteğini ortaya koymaktadır [Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2026e].

Bu çerçevede Bavarian Chips Alliance ile özel bir ortaklık programı geliştirilmesi önerisi dikkat çekmektedir. Bununla birlikte söz konusu önerinin imzalanmış ve uygulamaya alınmış bir anlaşma olarak sunulmaması gerekir. Benzer biçimde Kazakistan-Almanya Yatırım ve Sanayi Girişimi'nin oluşturulmasına yönelik açıklamalar da gelecekteki kurumsal iş birliği açısından önem taşımakla birlikte, mevcut yatırım anlaşmalarından ayrı değerlendirilmelidir. Bu ayrım, diplomatik girişimlerin gerçek

ALMANYA İLE YAKINLAŞMA DA BU STRATEJİNİN AVRUPA BOYUTUNU GÜÇLENDİREN PRAGMATİK BİR GİRİŞİM OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLİR

ГЕРМАНИЯМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ТЕРЕҢДЕУІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨПВЕКТОРЛЫ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНЫҢ БАСЫМДЫҚТАРЫМЕН СӘЙКЕС КЕЛЕДІ

көрсеткіштер ретінде есептеуге болмайды. Бір жобаның бірнеше мекеменің хабарламасында қатар көрсетілуі қаржы көлемін қайталап есептеу қаупін туғызады. Сондықтан сапардың экономикалық нәтижелерін бағалағанда келісімдердің жалпы сомасынан гөрі олардың құқықтық мәртебесіне, қаржыландыру шарттарына және іске асыру мерзімдеріне назар аударған дұрыс.

Президент Тоқаевтың Мюнхенде өткен Қазақстан – Бавария технологиялық форумына қатысуы сапардың өнеркәсіптік және технологиялық бағытын күшейткен маңызды оқиғалардың бірі болды. Германияның жетекші өнеркәсіптік орталықтарының бірі саналатын Бавария автомобиль жасау, машина жасау, электроника, автоматтандыру және озық технологиялар салаларында мол тәжірибе жинақтаған. Форумда микроэлектроника, роботтехника және озық өндірістік технологиялар мәселелерінің талқылануы Қазақстанның Германияның өнеркәсіптік экожүйесімен байланыстарын тереңдетуге мүдделі екенін көрсетті [Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, 2026e].

Осы орайда Bavarian Chips Alliance бірлестігімен арнайы серіктестік бағдарламасын әзірлеу жөніндегі ұсыныс назар аударады. Алайда бұл ұсыныстың қол қойылып, іске асырыла бастаған келісім ретінде көрсетуге болмайды. Сол сияқты Қазақстан – Германия инвестициялық және өнеркәсіптік бастамасын құру туралы мәлімдемелер де болашақ институционалдық ынтымақтастық үшін маңызды болғанымен, оларды қолданыстағы инвестициялық келісімдерден бөлек қарастырған дұрыс. Мұндай айырмашылық дипломатиялық бастамалардың

ekonomik sonuçlarını ölçebilmek açısından gereklidir [Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2026d; 2026e].

Ziyaret sırasında Alman üniversitelerinin rektörleri ve bilimsel araştırma kurumlarının yöneticileriyle gerçekleştirilen görüşmeler, ikili ilişkilerin akademik boyutunu da güçlendirmiştir. Almanya'nın uygulamalı bilimler, mühendislik eğitimi ve üniversite-sanayi iş birliği alanlarındaki deneyimi, Kazakistan'ın teknolojik dönüşüm hedeflerine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte akademik iş birliğinin başarısı, yalnızca üniversiteler arasında imzalanan protokollerin sayısıyla ölçülmemelidir. Ortak araştırma laboratuvarlarının kurulması, mühendislik programlarının geliştirilmesi, araştırmacı hareketliliğinin artırılması ve üniversitelerle sanayi kuruluşları arasında kalıcı bağlantılar oluşturulması daha belirleyici olacaktır [Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2026f].

Cumhurbaşkanı Tokayev'in Almanya ziyaretini Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikalarından bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. 4 Nisan 2025'te Semerkant'ta gerçekleştirilen ilk AB-Orta Asya Zirvesi, taraflar arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık düzeyine taşınması bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zirve kapsamında ekonomik iş birliği, enerji, kritik hammaddeler, sürdürülebilir kalkınma ve ulaştırma bağlantısallığı gibi alanların öne çıkması, Almanya'nın Kazakistan ile geliştirdiği ikili ilişkilerin daha geniş Avrupa politikalarıyla örtüştüğünü göstermektedir [Avrupa Birliği Konseyi, 2025].

Bu noktada Trans-Hazar Uluslararası Ulaşım Güzergâhı, diğer adıyla Orta Koridor, özel önem taşımaktadır. Çin ve Orta Asya'yı Hazar Denizi, Güney Kafkasya ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlayan güzergâh, Avrasya ticaretinde alternatif ulaştırma bağlantılarının geliştirilmesi açısından jeoekonomik

BUNUNLA BİRLİKTE SÖZ KONUSU TUTARIN TAMAMINI GERÇEKLEŞMİŞ DOĞRUDAN YATIRIM OLARAK DEĞERLENDİRMEK DOĞRU DEĞİLDİR

ДЕГЕНМЕН БҰЛ СОМАНЫҢ БАРЛЫҒЫН НАҚТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛҒАН ТІКЕЛЕЙ ИНВЕСТИЦИЯ РЕТІНДЕ БАҒАЛАУ ДҰРЫС ЕМЕС

нақты экономикалық нәтижелерін дұрыс бағалау үшін қажет [Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, 2026d; 2026e].

Сапар кезінде Германияның жетекші университеттерінің ректорларымен және ғылыми-зерттеу мекемелерінің басшыларымен өткен кездесулер екіжақты қатынастардың академиялық бағытын да нығайтты. Германияның қолданбалы ғылымдар, инженерлік білім беру және университеттер мен өнеркәсіп арасындағы ынтымақтастық салаларындағы тәжірибесі Қазақстанның технологиялық жаңғыру мақсаттарына үлес қоса алады. Дегенмен академиялық ынтымақтастықтың табыстылығын университеттер арасында қол қойылған хаттамалардың санымен ғана өлшеу жеткіліксіз. Бұл тұрғыда бірлескен ғылыми-зерттеу зертханаларын құру, инженерлік білім беру бағдарламаларын дамыту, зерттеушілердің академиялық ұтқырлығын арттыру және жоғары оқу орындары мен өнеркәсіп кәсіпорындары арасында тұрақты байланыстар орнату әлдеқайда маңызды [Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, 2026f].

Президент Тоқаевтың Германияға сапарын Еуропалық Одақтың Орталық Азияға қатысты саясатынан бөліп қарастыру мүмкін емес. 2025 жылғы 4 сәуірде Самарқандта өткен алғашқы «Еуропалық Одақ – Орталық Азия» саммиті тараптар арасындағы қатынастарды стратегиялық серіктестік деңгейіне көтеру жолындағы маңызды бетбұрыс болды. Саммитте экономикалық ынтымақтастық, энергетика, стратегиялық маңызы бар шикізат ресурстары, орнықты даму және көлік байланыстарын жетілдіру мәселелерінің алдыңғы қатарға шығуы Германияның Қазақстанмен дамытып отырған екіжақты қатынастары Еуропаның кең ауқымды өңірлік саясатымен

değer taşımaktadır. Dünya Bankasının 2023 tarihli değerlendirmesine göre gerekli altyapı yatırımları ve sınır geçiş reformlarının gerçekleştirilmesi hâlinde Orta Koridor'daki ticaret hacminin 2030'a kadar üç katına çıkması ve taşıma sürelerinin önemli ölçüde azaltılması mümkündür. Bununla birlikte bu öngörüler, belirli reform ve yatırım koşullarının gerçekleşmesine bağlı projeksiyonlar olarak değerlendirilmelidir [Dünya Bankası, 2023].

Dünya Bankasının Eylül 2026 tarihli açıklaması, Trans-Hazar ulaştırma koridoruna yapılacak yatırımların Avrupa ve Orta Asya genelinde ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde önemli etkiler yaratabileceğine işaret etmektedir. Kurumun ulaştırma lojistiğine ilişkin diğer çalışması ise fiziksel altyapı yatırımlarının sınır geçişlerinin kolaylaştırılması, dijitalleşme ve kurumsal koordinasyonla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle Orta Koridor'un geliştirilmesi yalnızca yeni demiryolu hatlarının veya liman tesislerinin inşasıyla sınırlı değildir; gümrük süreçlerinin uyumlaştırılması, taşıma sürelerinin öngörülebilir hâle getirilmesi ve güzergâh üzerindeki ülkeler arasında etkin koordinasyon sağlanması da gerekmektedir [Dünya Bankası, 2026a; 2026b].

Kazakistan açısından Orta Koridor'un stratejik değeri, transit taşımacılıktan elde edilecek gelirlerin ötesine geçmektedir. Güzergâh boyunca lojistik merkezlerinin, sanayi kümelerinin, işleme tesislerinin ve dijital altyapının geliştirilmesi, ülkenin Avrasya ticaretindeki rolünü daha yüksek katma değerli faaliyetlerle güçlendirebilir. Alman şirketlerinin demiryolu teknolojileri, lojistik yönetimi ve endüstriyel altyapı alanlarındaki deneyimi bu bakımdan önemlidir. Ancak söz konusu potansiyelin gerçekleşmesi, yatırımların uzun vadeli ve eş güdümlü biçimde uygulanmasına bağlı olacaktır.

Özetle, Cumhurbaşkanı Tokayev'in Eylül 2026 Almanya ziyareti, Astana-Berlin ilişkilerinde ekonomik ve teknolojik ortaklığın derinleştirilmesine yönelik önemli bir aşamayı temsil etmektedir. 2023 yılında oluşturulan Orta Asya-Almanya Stratejik Bölgesel Ortaklığı siyasi çerçeveyi hazırlamış; 2026 ziyareti ise bu çerçevenin sanayi, enerji, kritik hammaddeler, ulaştırma ve bilimsel iş birliği

үйлесетінін көрсетті [Еуропалық Одақ Кеңесі, 2025].

Бұл тұрғыда Транскаспий халықаралық көлік дәлізі, яғни Орта дәліз ерекше маңызға ие. Қытай мен Орталық Азияны Каспий теңізі, Оңтүстік Кавказ және Түркия арқылы Еуропамен байланыстыратын бұл бағыт Еуразия саудасында балама көлік байланыстарын дамыту тұрғысынан зор геоэкономикалық әлеуетке ие. Дүниежүзілік банктің 2023 жылғы бағалауына сәйкес, қажетті инфрақұрылымдық инвестициялар жүзеге асырылып, шекарадан өту рәсімдеріне қатысты реформалар жүргізілген жағдайда, Орта дәліз арқылы өтетін сауда көлемі 2030 жылға қарай үш есеге артып, жүк тасымалдау мерзімі едәуір қысқаруы мүмкін. Алайда бұл болжамдардың орындалуы нақты реформалар мен инвестициялық міндеттемелердің жүзеге асырылуына байланысты [Дүниежүзілік банк, 2023].

Дүниежүзілік банктің 2026 жылғы қыркүйектегі мәлімдемесінде Транскаспий көлік дәлізіне салынатын инвестициялар Еуропа мен Орталық Азия елдеріндегі экономикалық өсім мен жұмыспен қамту деңгейіне айтарлықтай ықпал етуі мүмкін екені атап көрсетілген. Ұйымның көлік логистикасына арналған тағы бір зерттеуінде инфрақұрылымдық инвестициялар шекарадан өту рәсімдерін жеңілдету, цифрландыру және институционалдық үйлестіру шараларымен қатар жүргізілуі қажеттігіне назар аударылады. Сондықтан Орта дәлізді дамыту жаңа теміржол желілерін немесе порт нысандарын салумен ғана шектелмейді. Кедендік рәсімдерді үйлестіру, жүк тасымалдау мерзімдерінің болжамдылығын арттыру және бағыт бойындағы мемлекеттер арасында тиімді өзара іс-қимыл орнату да қажет [Дүниежүзілік банк, 2026a; 2026b].

Қазақстан үшін Орта дәліздің стратегиялық маңызы транзиттік тасымалдан түсетін табыспен ғана шектелмейді. Бағыт бойында логистикалық орталықтарды, өнеркәсіптік кластерлерді, өңдеу кәсіпорындарын және цифрлық инфрақұрылымды дамыту елдің Еуразия

alanlarında somutlaştırılmasına katkıda bulunmuştur. İmzalanan 2026–2028 Ortak Yol Haritası ve açıklanan ticari belgeler, iki ülkenin ilişkilerini daha uzun vadeli bir ekonomik ortaklık temelinde geliştirme iradesini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte ziyaretin gerçek ekonomik sonuçları, açıklanan yatırım tutarlarından ziyade projelerin uygulanma kapasitesiyle ölçülecektir. Kazakistan açısından öncelik, Alman yatırımlarını teknoloji transferi, yerel üretim, nitelikli iş gücü yetiştirilmesi ve ihracata yönelik sanayileşme hedefleriyle ilişkilendirmek olmalıdır. Almanya açısından ise Kazakistan'ın yalnızca enerji ve hammadde tedarikçisi olarak değil, ortak üretim ve

саудасындағы орнын жоғары қосылған құн қалыптастыратын экономикалық қызмет түрлері арқылы нығайта алады. Бұл тұрғыда неміс компанияларының теміржол технологиялары, логистиканы басқару және өнеркәсіптік инфрақұрылым салаларындағы тәжірибесі маңызды. Алайда аталған әлеуетті толық пайдалану инвестициялық жобалардың ұзақ мерзімді әрі өзара үйлестірілген негізде жүзеге асырылуына байланысты.

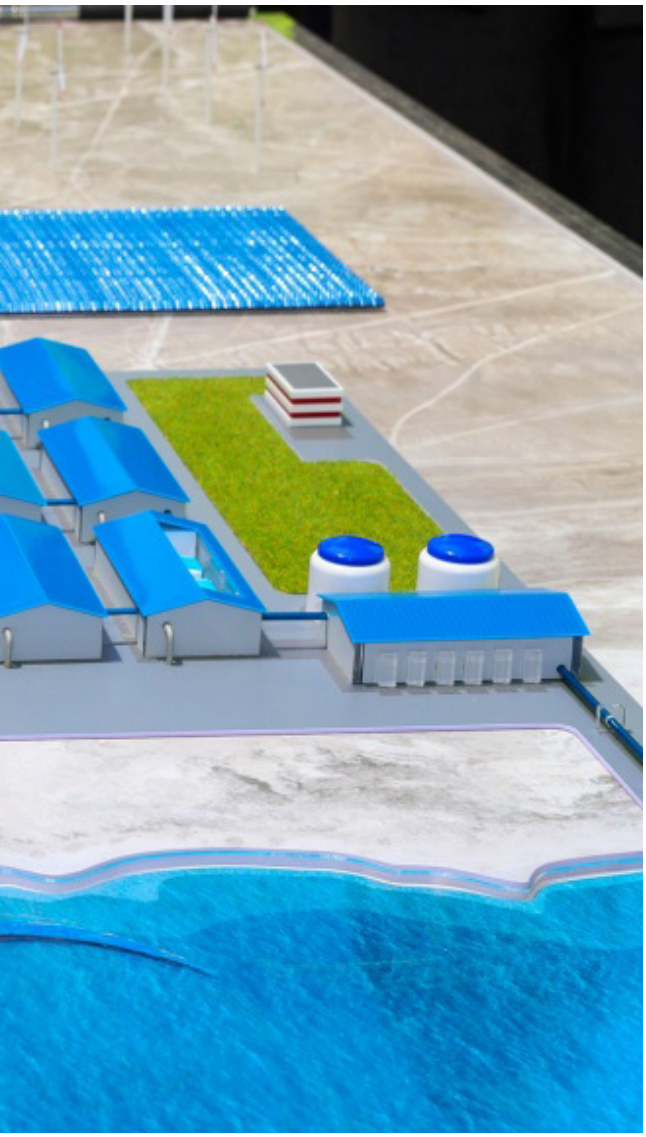
Қорыта айтқанда, Президент Тоқаевтың 2026 жылғы қыркүйекте Германияға жасаған сапары Астана мен Берлин арасындағы экономикалық және технологиялық серіктестікті тереңдетудің

invest.gov.kz

teknolojik geliştirme kapasitesine sahip bir ekonomik ortak olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle yatırım projelerinin uygulama durumunu izleyen kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesi ve akademik iş birliğinin sanayi politikalarıyla bütünleştirilmesi gerekmektedir.

Özellikle Almanya ile ilişkilerin derinleşmesi, Kazakistan'ın çok vektörlü dış politikasından uzaklaşması anlamına gelmemektedir. Aksine bu gelişme, Astana'nın farklı güç merkezleriyle ilişkilerini çeşitlendirerek ekonomik modernizasyonunu ve stratejik özerkliğini güçlendirme çabasının bir parçasıdır. Dolayısıyla Tokayev'in Almanya ziyaretinin tarihsel önemi, yalnızca imzalanan belgelerin

маңызды кезеңін айқындады. 2023 жылы құрылған Орталық Азия – Германия стратегиялық өңірлік серіктестігі саяси негіз қалыптастырса, 2026 жылғы сапар осы ынтымақтастықты өнеркәсіп, энергетика, стратегиялық маңызы бар шикізат ресурстары, көлік және ғылым салаларында нақты мазмұнмен толықтыруға ықпал етті. Қол қойылған 2026–2028 жылдарға арналған бірлескен жол картасы мен жарияланған коммерциялық келісімдер екі елдің қатынастарын ұзақ мерзімді экономикалық серіктестік негізінде дамытуға ұмтылысын көрсетті.

Сонымен бірге сапардың нақты экономикалық нәтижелері жарияланған инвестиция көлемімен емес, жобалардың іс жүзінде қаншалықты табысты жүзеге асырылатынымен өлшенеді. Қазақстан үшін басты басымдық неміс инвестицияларын технологиялар трансферімен, отандық өндірісті дамытумен, білікті мамандар даярлаумен және экспортқа бағдарланған индустрияландыру мақсаттарымен ұштастыру болуы тиіс. Ал Германия үшін Қазақстанды энергия мен шикізат жеткізуші ел ретінде ғана емес, бірлескен өндіріс пен технологиялық әзірлемелерді дамытуға қабілетті экономикалық серіктес ретінде қарастыру маңызды. Сондықтан инвестициялық жобалардың орындалуын қадағалайтын институционалдық тетіктерді нығайтып, академиялық ынтымақтастықты өнеркәсіптік саясатпен өзара байланыстыру қажет.

Германиямен қарым-қатынастың тереңдеуі Қазақстанның көпвекторлы сыртқы саясатының басымдықтарымен сәйкес келеді. Бұл Астананың түрлі ықпал орталықтарымен байланыстарын әртараптандыру арқылы экономиканы жаңғыртуға және стратегиялық дербестігін нығайтуға бағытталған саясатының бір бөлігі. Сондықтан Президент Тоқаевтың Германияға сапарының тарихи маңызын қол қойылған құжаттардың саны немесе жарияланған инвестиция көлемімен ғана бағалау жеткіліксіз. Оның басты мәні Қазақстан мен Германия арасындағы қатынастарды шикізат саудасынан өнеркәсіп, технология және институционалдық серіктестік деңгейіне

sayısında veya açıklanan yatırım tutarlarında değil, Kazakistan-Almanya ilişkilerinin hammadde ticaretinden sanayi, teknoloji ve kurumsal ortaklık eksenine taşınma potansiyelinde aranmalıdır. Bu potansiyelin ne ölçüde hayata geçirileceği ise önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak somut ekonomik ve kurumsal sonuçlarla anlaşılacaktır.

Kaynakça:

Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı (2026a). Orta Asya Ülkelerinin Dışişleri Bakanlarıyla Berlin'de gerçekleştirilen toplantı: Almanya, Orta Asya ile ortaklığını güçlendiriyor. Alınan yer: https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/regionaleschwerpunkte/asien/2755764-2755764. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı (2026b). Orta Asya Ülkeleri ve Almanya Dışişleri Bakanlarının Berlin bildirisi. Alınan yer: https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/2755728-2755728. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Almanya Federal Hükûmeti (2024). Federal Şansölye Olaf Scholz'un Astana'da Orta Asya Devlet Başkanlarıyla gerçekleştirilen toplantıdaki konuşması. Alınan yer: https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/newsletter-und-abos/bulletin/rede-von-bundeskanzler-olaf-scholz-2310064. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Almanya Federal Hükûmeti (2026). Federal Şansölye Friedrich Merz ile Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev'in ortak basın toplantısı. Alınan yer: https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pk-merz-tokajew-2454698. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Avrupa Birliği Konseyi (2025). Birinci Avrupa Birliği-Orta Asya Zirvesi, 4 Nisan 2025. Alınan yer: https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2025/04/04/. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Avrupa Komisyonu (2022). Avrupa Birliği ile Kazakistan arasında sürdürülebilir hammaddeler, bataryalar ve yenilenebilir hidrojen değer zincirleri alanında stratejik ortaklık. Alınan yer: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/strategic-partnership-between-european-union-and-kazakhstan-sustainable-raw-materials-batteries-and-2022-11-08_en. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Baiterek Holding (2026). Baiterek Holding, Almanya ile 870 milyon dolar değerinde anlaşmalar imzaladı. Alınan yer: https://baiterek.gov.kz/en/pr/news/baiterek-holding-signs-agreements-worth-usd-870-million-with-germany. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Destatis (2026). Ocak-Ağustos 2026 döneminde 30,0 milyar avro değerinde ham petrol ithal edildi. Alınan yer: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2026/10/PD26_372_51.html. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Dünya Bankası (2023). Orta Asya ve Kafkasya üzerinden geçen Orta Koridor, ticareti, ulaştırma bağlantısallığını ve tedarik zincirlerinin dayanıklılığını güçlendirebilir. Alınan yer: https://www.worldbank.org/en/news/

көтеру мүмкіндігінде жатыр. Ал бұл әлеуеттің қаншалықты жүзеге асатынын алдағы жылдардағы нақты экономикалық және институционалдық нәтижелер көрсетеді.

Дереккөз:

Бәйтерек холдингі (2026). «Бәйтерек» холдингі Германиямен серіктестікті 870 млн долларға жуық келісімдермен нығайтуда. Сілтеме: https://www.akorda.kz/kz/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-men-germaniya-federativtik-respublikasy-prezidentinin-birlesken-deklaraciyasy-2982251. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Германия СІМ (2026a). Берлинде Орталық Азия елдерінің сыртқы істер министрлерімен өткен кездесу: Германия Орталық Азиямен серіктестігін нығайтуда. Сілтеме: https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/regionaleschwerpunkte/asien/2755764-2755764. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Германия СІМ (2026b). Орталық Азия елдері мен Германия сыртқы істер министрлерінің Берлин декларациясы. Сілтеме: https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/2755728-2755728. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Германия Федералдық үкіметі (2024). Федералдық канцлер Олаф Шольцтің Астанада Орталық Азия мемлекеттерінің басшыларымен өткен кездесуде сөйлеген сөзі. Сілтеме: https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/newsletter-und-abos/bulletin/rede-von-bundeskanzler-olaf-scholz-2310064. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Германия Федералдық үкіметі (2026). Федералдық канцлер Фридрих Мерц пен Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың бірлескен баспасөз мәслихаты. Сілтеме: https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pk-merz-tokajew-2454698. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Destatis (2026). 2026 жылғы қаңтар–тамыз аралығында 30,0 миллиард еуроға шикі мұнай импортталды. Сілтеме: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2026/10/PD26_372_51.html. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Дүниежүзілік банк (2023). Орталық Азия мен Кавказ арқылы өтетін Орта дәліз сауданы, көлік байланыстарын және жеткізу тізбектерінің орнықтылығын нығайта алады. Сілтеме: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/11/27/middle-corridor-through-central-asia-caucasus-can-boost-trade-connectivity-and-supply-chain-resilience. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Дүниежүзілік банк (2026a). Транскаспий көлік дәлізіне салынатын инвестициялар Еуропа мен Орталық Азиядағы экономикалық өсімді жеделдетіп, миллиондаған жұмыс орнын ашуға мүмкіндік береді. Сілтеме: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/09/28/trans-caspian-transport-corridor-investments-spur-growth-and-create-millions-jobs. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

press-release/2023/11/27/middle-corridor-through-central-asia-caucasus-can-boost-trade-connectivity-and-supply-chain-resilience. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Dünya Bankası (2026a). Trans-Hazar Ulaştırma Koridoruna yapılacak yatırımlar, Avrupa ve Orta Asya genelinde ekonomik büyümeyi hızlandırabilir ve milyonlarca istihdam olanağı yaratabilir. Alınan yer: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/09/28/trans-caspian-transport-corridor-investments-spur-growth-and-create-millions-jobs. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Dünya Bankası (2026b). Entegrasyon: Trans-Hazar Ulaştırma Koridoru boyunca dünya standartlarında ticaret lojistiği. Alınan yer: https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/world-class-trade-logistics-along-trans-caspian-transport-corridor. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazakh Invest (2026). Kazakistan ve Almanya sanayi ortaklığını genişletiyor: Cumhurbaşkanının ziyaretinin başlıca sonuçları. Alınan yer: https://invest.gov.kz/media-center/press-releases/kazakhstan-i-germaniya-rasshiryayut-promyshlennoe-partnerstvo-/. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazakistan Cumhurbaşkanlığı (2026a). Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının ortak bildirisi. Alınan yer: https://www.akorda.kz/en/joint-declaration-by-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-and-the-president-of-the-federal-republic-of-germany-2982551. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazakistan Cumhurbaşkanlığı (2026b). Kasım Comart Tokayev ve Friedrich Merz basın mensuplarına ortak açıklamada bulundu. Alınan yer: https://www.president.kz/en/kassym-jomart-tokayev-and-friedrich-merz-hold-briefing-for-media-2984628. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazakistan Cumhurbaşkanlığı (2026c). Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Federal Şansölye Friedrich Merz ile görüşmeler gerçekleştirdi. Alınan yer: https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-holds-talks-with-federal-chancellor-friedrich-merz-2983232. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazakistan Cumhurbaşkanlığı (2026d). Kazakistan ve Almanya Cumhurbaşkanları, Kazakistan-Almanya İş Forumu'na katıldı. Alınan yer: https://www.akorda.kz/en/the-presidents-of-kazakhstan-and-germany-takes-part-in-the-kazakhstan-germany-business-forum-2981320. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazakistan Cumhurbaşkanlığı (2026e). Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Kazakistan-Bavyera Teknoloji Forumu'nda konuşma yaptı. Alınan yer: https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-addresses-kazakhstan-bavaria-technology-forum-3085416. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazakistan Cumhurbaşkanlığı (2026f). Devlet Başkanı, Almanya'nın önde gelen üniversitelerinin rektörleri ve bilimsel araştırma kurumlarının yöneticileriyle görüştü. Alınan yer: https://www.akorda.kz/en/head-of-state-meets-with-rectors-of-leading-german-universities-and-heads-of-scientific-institutions-3083640. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Дүниежүзілік банк (2026b). Интеграция: Транскаспий көлік дәлізі бойында әлемдік деңгейдегі сауда логистикасын қалыптастыру. Сілтеме: https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/world-class-trade-logistics-along-trans-caspian-transport-corridor. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Еуропалық Одақ Кеңесі (2025). Алғашқы «Еуропалық Одақ – Орталық Азия» саммиті, 2025 жылғы 4 сәуір. Сілтеме: https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2025/04/04/. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Еуропалық комиссия (2022). Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы орнықты шикізат ресурстары, аккумуляторлар және жаңартылатын сутегі өндірісінің құн тізбектері саласындағы стратегиялық серіктестік. Сілтеме: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/strategic-partnership-between-european-union-and-kazakhstan-sustainable-raw-materials-batteries-and-2022-11-08_en. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Kazakh Invest (2026). Қазақстан мен Германия өнеркәсіптік әріптестікті кеңейтуде: Президент сапарының қорытындылары. Сілтеме: https://invest.gov.kz/kz/media-center/press-releases/kazakhstan-i-germaniya-rasshiryayut-promyshlennoe-partnerstvo-/. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі (2026a). Қазақстан Республикасының Президенті мен Германия Федеративтік Республикасы Президентінің бірлескен Декларациясы. https://www.akorda.kz/kz/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-men-germaniya-federativtik-respublikasy-prezidentinin-birlesken-deklaraciyasy-2982251. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі (2026b). Қасым-Жомарт Тоқаев пен Фридрих Мерц БАҚ өкілдеріне бірлескен мәлімдеме жасады. Сілтеме: https://www.akorda.kz/kz/kasym-zhomart-tokaev-pen-fridrih-merc-bak-okilderine-birlesken-malimdeme-zhasady-2984241. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі (2026c). Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Федералдық канцлер Фридрих Мерцпен келіссөздер жүргізді. Сілтеме: https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-holds-talks-with-federal-chancellor-friedrich-merz-2983232. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі (2026d). Қазақстан мен Германия президенттері Қазақстан – Германия бизнес форумына қатысты. Сілтеме: https://www.akorda.kz/en/the-presidents-of-kazakhstan-and-germany-takes-part-in-the-kazakhstan-germany-business-forum-2981320. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі (2026e). Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан – Баварияя технологиялық форумында сөз сөйледі. Сілтеме: https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-addresses-kazakhstan-bavaria-technology-forum-3085416. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Kazakistan Dışişleri Bakanlığı (2026). Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev'in Almanya Federal Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği resmî ziyaretin başlıca sonuçları. Alınan yer: https://www.gov.kz/org/mfa-bratislava/press/news/details/1304037?lang=en. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kazinform (2026). Kazakistan ve Almanya, 2 Milyar dolar değerinde 30'dan fazla ticari anlaşma imzaladı. Alınan yer: https://qazinform.com/news/kazakhstan-and-germany-sign-over-30-commercial-agreements-worth-2b-9c3022. Erişim tarihi: 30.10.2026.

OECD (2026). Orta Asya'da kritik hammaddelerin yönetişiminde güvenliğin ve şeffaflığın geliştirilmesi. Alınan yer: https://doi.org/10.1787/42a74a65-en. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі (2026f). Мемлекет басшысы Германияның жетекші университеттерінің ректорларымен және ғылыми-зерттеу мекемелерінің басшыларымен кездесті. Сілтеме: https://www.akorda.kz/en/head-of-state-meets-with-rectors-of-leading-german-universities-and-heads-of-scientific-institutions-3083640. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Қазақстан Республикасы СІМ (2026). Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Германия Федеративтік Республикасына ресми сапарының негізгі нәтижелері. Сілтеме: https://www.gov.kz/org/mfa-bratislava/press/news/details/1304037?lang=en. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

ҚазАқпарат (2026). Қазақстан мен Германия жалпы құны 2 миллиард доллар болатын 30-дан астам коммерциялық келісімге қол қойды. Сілтеме: https://qazinform.com/news/kazakhstan-and-germany-sign-over-30-commercial-agreements-worth-2b-9c3022. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) (2026). Орталық Азиядағы стратегиялық маңызы бар шикізат ресурстарын басқару саласында қауіпсіздік пен ашықтықты арттыру. Сілтеме: https://doi.org/10.1787/42a74a65-en. Қаралған уақыты: 30.10.2026.

FROM DIPLOMATIC INITIATIVES TO PRACTICAL COOPERATION: THE POTENTIAL OF CICA IN ADVANCING WATER DIPLOMACY IN CENTRAL ASIA

FATIMA KHAMZAYEVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ОТ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ К ПРАКТИЧЕСКОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ: ПОТЕНЦИАЛ СВМДА В РАЗВИТИИ ВОДНОЙ ДИПЛОМАТИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Water security has become an increasingly important issue for Central Asian states because the region's shared rivers connect countries with different geographical conditions, economic priorities, and development needs. The Amu Darya and Syr Darya river systems support agriculture, energy production, industrial activity, and livelihoods across national borders. Managing these issues requires cooperation among countries with interdependent water systems and differing priorities even though their interests may differ. Upstream countries place considerable importance on hydropower generation and energy security, whereas downstream countries depend heavily on predictable water supplies for irrigation and agricultural production. These differences create recurring challenges concerning the timing of water releases, reservoir management, infrastructure development, and the distribution of costs and benefits. The central problem is therefore not simply the physical availability of water, but the capacity of regional institutions to reconcile competing priorities and translate political commitments into practical cooperation.

CICA'S ADDED VALUE LIES IN STRENGTHENING POLITICAL DIALOGUE AND CONFIDENCE-BUILDING WHILE COMPLEMENTING EXISTING WATER-GOVERNANCE INSTITUTIONS

ДОПОЛНИТЕЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ СВМДА ЗАКЛЮЧАЕТСЯ В УКРЕПЛЕНИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИАЛОГА И ДОВЕРИЯ ПРИ ОДНОВРЕМЕННОМ ДОПОЛНЕНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУЩЕСТВУЮЩИХ ИНСТИТУТОВ УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ

Водная безопасность приобретает всё более важное значение для государств Центральной Азии, поскольку общие речные системы связывают страны, различающиеся географическими условиями, экономическими приоритетами и потребностями развития. Бассейны Амударьи и Сырдарьи обеспечивают водой сельское хозяйство, производство энергии, промышленную деятельность и средства к существованию населения по обе стороны государственных границ. Управление этими ресурсами требует взаимодействия государств, поскольку они взаимозависимы, несмотря на различия в их интересах. Для стран верхнего течения существенное значение имеют выработка гидроэлектроэнергии и энергетическая безопасность, тогда как государства нижнего течения в значительной степени зависят от предсказуемого водоснабжения для орошения и сельскохозяйственного производства. Эти различия порождают повторяющиеся сложности, связанные со сроками сбросов воды, управлением водохранилищами, развитием инфраструктуры, а также распределением затрат и выгод. Следовательно, центральная проблема заключается не только в физической доступности водных ресурсов, но и в

Water governance in Central Asia cannot, however, be understood exclusively through the assumption that water scarcity inevitably produces interstate conflict. Research has shown that cooperation has often prevailed over conflict at the transboundary level, even though tensions and governance weaknesses remain significant (Sehring, 2020). This distinction matters because it changes the analytical question. Rather than asking whether regional states can cooperate, it is more useful to examine why existing cooperation does not always produce sufficiently coordinated, predictable, and sustainable outcomes. The region already has institutions and diplomatic processes addressing water-related challenges. The potential contribution of a new initiative must therefore be evaluated against this institutional background. In particular, the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA) should not be assumed to offer an effective solution merely because it provides another platform for dialogue. Its value depends on whether it can address identifiable gaps between political

способности региональных институтов согласовывать конкурирующие приоритеты и преобразовывать политические обязательства в практическое сотрудничество.

Вместе с тем водное управление в Центральной Азии нельзя рассматривать исключительно через призму предположения о том, что дефицит воды неизбежно приводит к межгосударственным конфликтам. Исследования показывают, что на трансграничном уровне сотрудничество зачастую преобладало над конфликтом, хотя напряжённость и недостатки управления по-прежнему остаются существенными (Sehring, 2020). Это различие имеет принципиальное значение, поскольку меняет сам аналитический вопрос. Вместо того чтобы выяснять, способны ли государства региона сотрудничать, целесообразнее определить, почему существующие формы взаимодействия не всегда обеспечивают достаточно скоординированные, предсказуемые и устойчивые результаты. В регионе уже действуют институты и дипломатические механизмы, направленные на решение

akorda.kz

discussion, technical knowledge, institutional coordination, and implementation.

The regional governance system developed after the dissolution of the Soviet Union, when previously integrated water and energy arrangements became divided among independent states. The Interstate Commission for Water Coordination (ICWC) and the International Fund for Saving the Aral Sea (IFAS) became important components of the regional institutional response. The ICWC provides a framework for coordinating water management, while IFAS supports broader cooperation to address environmental degradation and challenges associated with the Aral Sea basin. These mechanisms demonstrate that Central Asian states have recognised the need for collective action. Nevertheless, the existence of regional institutions does not guarantee that national policies, technical decisions, and political priorities will be consistently aligned. Differences in economic structures, institutional capacity, and national development strategies continue to affect the implementation of cooperative arrangements (Sehring, 2020).

A further challenge concerns the relationship between water and energy. Reservoirs and hydropower facilities can support energy security, but their operation may not always coincide with the timing of downstream irrigation requirements. These competing priorities are connected to wider questions concerning the distribution of benefits and the allocation of adjustment costs. A state may be willing to cooperate in principle while remaining reluctant to accept arrangements that appear to disadvantage its domestic economy. Consequently, water diplomacy requires more than technical agreements on river flows.

EFFECTIVE WATER DIPLOMACY IN CENTRAL ASIA REQUIRES TRANSLATING POLITICAL COMMITMENTS INTO COORDINATED, EVIDENCE-BASED, AND PRACTICAL COOPERATION

ЭФФЕКТИВНАЯ ВОДНАЯ ДИПЛОМАТИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ТРЕБУЕТ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В СКООРДИНИРОВАННОЕ, ОСНОВАННОЕ НА ФАКТИЧЕСКИХ ДАННЫХ И ПРАКТИЧЕСКИ ОРИЕНТИРОВАННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО

проблем, связанных с водными ресурсами. Поэтому потенциальный вклад новой инициативы необходимо оценивать с учётом сложившейся институциональной системы. В частности, не следует считать СВМДА эффективным решением лишь на том основании, что оно предоставляет ещё одну площадку для диалога. Его ценность будет зависеть от способности устранять конкретные разрывы между политическим обсуждением, техническими знаниями, институциональной координацией и практической реализацией.

Региональная система управления сформировалась после распада Советского Союза, когда ранее интегрированные механизмы водно-энергетического взаимодействия оказались разделены между независимыми государствами. Межгосударственная координационная водохозяйственная комиссия (МКВК) и Международный фонд спасения Арала (МФСА) стали важными элементами регионального институционального реагирования. МКВК обеспечивает основу для координации управления водными ресурсами, тогда как МФСА содействует более широкому сотрудничеству в целях решения проблем деградации окружающей среды и экологических вызовов, связанных с бассейном Аральского моря. Эти механизмы свидетельствуют о признании государствами Центральной Азии необходимости коллективных действий. Однако наличие региональных институтов само по себе не гарантирует последовательного согласования национальной политики, технических решений и политических приоритетов. Различия в экономических структурах, институциональном потенциале и национальных стратегиях развития продолжают влиять на реализацию механизмов сотрудничества (Sehring, 2020).

It also involves negotiation over interests, the development of incentives for cooperation, and the establishment of procedures through which disagreements can be managed. The United Nations Regional Centre for Preventive Diplomacy for Central Asia (UNRCCA) identifies transboundary water management as an important area for regional dialogue and capacity-building, reflecting the connection between water governance, environmental challenges, and regional stability (UNRCCA, n.d.). This institutional context suggests that effective water diplomacy must combine technical competence with sustained political engagement.

Evidence-based cooperation is particularly important in this regard. Water-related

Ещё одна проблема связана с соотношением водных и энергетических интересов. Водохранилища и гидроэнергетические объекты могут способствовать укреплению энергетической безопасности, однако режим их эксплуатации не всегда совпадает с периодами, когда страны нижнего течения нуждаются в воде для орошения. Эти конкурирующие приоритеты связаны с более широкими вопросами распределения выгод и компенсации издержек адаптации. Государство может выражать принципиальную готовность к сотрудничеству, но при этом не желать принимать договорённости, которые воспринимаются как неблагоприятные для его национальной экономики. Следовательно, водная дипломатия

s-cica.org

negotiations can be complicated by differences in data availability, national monitoring systems, and interpretations of scientific findings. When governments do not have access to sufficiently comparable information, uncertainty may increase and disagreements can become more difficult to resolve. However, scientific information alone cannot eliminate political differences. States may interpret the same evidence differently because their economic priorities and perceptions of risk are not identical. Ziganshina and de Schutter (2022) demonstrate that scientific cooperation under the ICWC framework has supported evidence-based dialogue, regional knowledge exchange, and improved access to available information.

предполагает не только заключение технических соглашений о речном стоке. Она также включает согласование интересов, разработку стимулов к сотрудничеству и создание процедур урегулирования разногласий. Региональный центр ООН по превентивной дипломатии для Центральной Азии (РЦПДЦА) рассматривает управление трансграничными водными ресурсами как одно из важных направлений регионального диалога и укрепления потенциала, отражая взаимосвязь водного управления, экологических проблем и региональной стабильности (UNRCCA, б. д.). Данный институциональный контекст свидетельствует о том, что эффективная водная дипломатия должна сочетать техническую компетентность с устойчивым политическим взаимодействием.

В этой связи особое значение приобретает сотрудничество, основанное на фактических данных. Переговоры по вопросам водных ресурсов могут осложняться различиями в доступности данных, национальных системах мониторинга и интерпретации научных выводов. Если правительства не располагают достаточно сопоставимой информацией, уровень неопределённости может возрастать, а урегулирование разногласий — усложняться. Вместе с тем одни лишь научные данные не способны устранить политические противоречия. Государства могут по-разному интерпретировать одни и те же доказательства, поскольку их экономические приоритеты и восприятие рисков не совпадают. Зиганшина и де Шуттер (2022) показывают, что научное сотрудничество в рамках МКВК содействовало диалогу, основанному на фактических данных, региональному обмену знаниями и улучшению доступа к имеющейся информации. Авторы также подчёркивают важность устойчивого финансирования исследований, совместного установления фактов и укрепления связей между учёными, специалистами-практиками, водопользователями и местным населением. Это означает, что научное сотрудничество наиболее эффективно тогда, когда оно становится частью непрерывного политического процесса, а не существует отдельно от принятия политических решений.

They also emphasise the importance of sustained research investment, collaborative fact-finding, and stronger links between scientists, practitioners, water users, and local populations. The implication is that scientific cooperation is most valuable when it becomes part of a continuing policy process rather than remaining separate from political decision-making.

This distinction provides a starting point for assessing CICA's potential. CICA was established as a multilateral forum intended to promote confidence-building, dialogue, and cooperation among Asian states. Its institutional character differs from that of specialised water-management bodies. It does not possess the same technical focus as the ICWC, nor should it be expected to replace basin-level arrangements or national water authorities. Its potential contribution lies instead in its diplomatic reach and ability to connect water-related questions with broader political, economic, environmental, and security concerns. Water issues frequently extend beyond the responsibilities of individual technical agencies. Decisions about infrastructure, energy, climate adaptation, and regional investment can have implications for several policy areas simultaneously. A broader diplomatic platform may help governments discuss these interconnections, provided that it remains closely connected to institutions responsible for technical assessment and implementation.

Kazakhstan's proposal to establish a CICA Water Partnership gives this potential a more concrete political basis. At the seventh CICA Summit in Baku on 15 October 2026, President Kassym-Jomart Tokayev proposed the partnership to promote technological exchange, joint research, and the deployment

THE PROPOSED CICA WATER PARTNERSHIP COULD CONNECT JOINT RESEARCH, TECHNOLOGICAL EXCHANGE, AND WATER-SAVING INITIATIVES WITH REGIONAL POLICY PRIORITIES

ПРЕДЛАГАЕМОЕ ВОДНОЕ ПАРТНЁРСТВО СВМДА МОЖЕТ СВЯЗАТЬ СОВМЕСТНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ОБМЕН И ИНИЦИАТИВЫ ПО ВОДОСБЕРЕЖЕНИЮ С РЕГИОНАЛЬНЫМИ ПОЛИТИЧЕСКИМИ ПРИОРИТЕТАМИ

Данное разграничение служит отправной точкой для оценки потенциала СВМДА. СВМДА было создано как многосторонний форум, призванный содействовать укреплению доверия, диалогу и сотрудничеству между государствами Азии. Его институциональная природа отличается от характера специализированных органов управления водными ресурсами. СВМДА не обладает той же технической специализацией, что и МКВК, и не должно рассматриваться в качестве замены бассейновым механизмам или национальным водохозяйственным органам. Его потенциальный вклад заключается прежде всего в дипломатическом охвате и способности связывать вопросы водных ресурсов с более широкими политическими, экономическими, экологическими и безопасностными аспектами. Водная проблематика нередко выходит за пределы компетенции отдельных технических ведомств. Решения в области инфраструктуры, энергетики, адаптации к изменению климата и региональных инвестиций могут одновременно затрагивать несколько направлений государственной политики. Более широкая дипломатическая площадка способна содействовать обсуждению этих взаимосвязей при условии тесного взаимодействия с институтами, отвечающими за техническую оценку и практическую реализацию.

Предложение Казахстана о создании Водного партнёрства СВМДА придаёт этому потенциалу более конкретную политическую основу. На седьмом Саммите СВМДА в Баку 15 октября 2026 года Президент Касым-Жомарт Токаев предложил создать такое партнёрство для содействия технологическому обмену, совместным исследованиям и внедрению водосберегающих решений (Akorda, 2026). Данное предложение имеет значение, поскольку обозначает конкретные

of water-saving solutions (Akorda, 2026). The proposal is relevant because it identifies practical areas of cooperation rather than limiting the water agenda to general diplomatic statements. It also provides an opportunity to connect CICA's confidence-building role with the practical challenges facing water governance in Central Asia. Nevertheless, an announced proposal should not be confused with a fully operational institution. The announcement establishes political intent, but the partnership's detailed mandate, governance arrangements, financing, membership, and implementation procedures must be established and verified before its effectiveness can be assessed.

The central analytical question is therefore whether the proposed partnership can perform functions that complement existing institutions. If it simply convenes meetings on water issues already discussed elsewhere, its additional value may be limited. If it establishes sustained cooperation between policymakers, technical institutions, research organisations, and participating states, it could help connect political dialogue with practical action. This distinction is particularly important because regional water governance already includes multiple actors and initiatives. For example, the second phase of Blue Peace Central Asia, implemented from 2025 to 2029, aims to strengthen trust and sustainable development through transboundary water cooperation, political dialogue based on scientific evidence, pilot projects, professional capacity-building, and knowledge exchange (Interstate Commission for Water Coordination, n.d.). This initiative illustrates that several of the activities proposed for CICA are already being pursued within the regional water-diplomacy landscape. CICA's contribution should therefore be designed around coordination and complementarity rather than the assumption that these activities are absent.

A practical division of responsibilities would allow CICA to focus on political dialogue and confidence-building while existing water institutions retain their specialised functions. The ICWC and relevant basin mechanisms would continue to address technical water coordination. IFAS would retain its role

направления сотрудничества, не ограничиваясь общими дипломатическими заявлениями. Кроме того, оно открывает возможность связать функцию СВМДА по укреплению доверия с практическими задачами водного управления в Центральной Азии. Вместе с тем объявление о предложении не следует отождествлять с созданием полноценно функционирующего института. Заявление свидетельствует о наличии политического намерения, однако подробный мандат партнёрства, механизмы управления, источники финансирования, состав участников и процедуры реализации должны быть определены и подтверждены до оценки его эффективности.

Таким образом, центральный аналитический вопрос заключается в том, сможет ли предлагаемое партнёрство выполнять функции, дополняющие деятельность существующих институтов. Если оно будет лишь проводить встречи по вопросам водных ресурсов, уже обсуждаемым на других площадках, его дополнительная ценность может оказаться ограниченной. Если же оно обеспечит устойчивое взаимодействие между политиками, техническими учреждениями, исследовательскими организациями и государствами-участниками, то сможет содействовать преобразованию политического диалога в практические действия. Это различие особенно важно, поскольку региональное управление водными ресурсами уже включает множество участников и инициатив. Например, второй этап программы Blue Peace Central Asia, реализуемый в 2025–2029 годах, направлен на укрепление доверия и устойчивое развитие посредством трансграничного водного сотрудничества, политического диалога на основе научных данных, пилотных проектов, наращивания профессионального потенциала и обмена знаниями (Межгосударственная координационная водохозяйственная комиссия, б. д.). Эта инициатива показывает, что ряд мероприятий, предлагаемых для СВМДА, уже осуществляется в рамках региональной системы водной дипломатии. Поэтому вклад СВМДА следует выстраивать на основе координации и взаимодополняемости, а не исходить из предположения об отсутствии подобных мероприятий.

in regional environmental cooperation. National water authorities would remain responsible for domestic implementation and the management of national infrastructure. Research institutions would contribute scientific evidence and technical assessment. CICA could connect these actors through a broader diplomatic process, encourage sustained high-level attention to shared challenges, and support dialogue on issues that cross institutional boundaries. Such an arrangement would reduce the risk of duplicating responsibilities and would make the partnership more useful to governments already engaged in water cooperation.

Confidence-building should be understood as a practical process rather than an outcome automatically produced by diplomatic meetings. Dialogue can help clarify concerns, improve communication, and establish opportunities for states to identify shared

Практическое разграничение полномочий позволило бы СВМДА сосредоточиться на политическом диалоге и укреплении доверия, сохранив за действующими водохозяйственными институтами их специализированные функции. МКВК и соответствующие бассейновые механизмы продолжили бы заниматься технической координацией водопользования. МФСА сохранил бы свою роль в региональном экологическом сотрудничестве. Национальные водохозяйственные органы по-прежнему отвечали бы за внутреннюю реализацию решений и управление национальной инфраструктурой. Исследовательские учреждения обеспечивали бы научную доказательную базу и техническую экспертизу. СВМДА могло бы объединять этих участников в рамках более широкого дипломатического процесса, поддерживать постоянное внимание на высоком политическом уровне к общим проблемам и содействовать

dknews.kz

interests. However, its effects depend on whether participants continue engaging after formal meetings and whether discussions lead to agreed activities. CICA could support regular exchanges on water–energy relations, infrastructure development, climate-related risks, and regional environmental challenges. These exchanges should include the institutions responsible for implementing any resulting decisions. Otherwise, political dialogue may remain disconnected from the technical and administrative processes through which water-management decisions are made. CICA should therefore evaluate confidence-building through observable indicators, such as sustained participation, the establishment of joint working arrangements, the completion of follow-up activities, and the continuation of dialogue when disagreements arise.

диалогу по вопросам, выходящим за рамки компетенции отдельных институтов. Такая модель снизила бы риск дублирования полномочий и повысила практическую полезность партнёрства для правительств, уже участвующих в водном сотрудничестве.

Укрепление доверия следует рассматривать как практический процесс, а не как результат, автоматически возникающий вследствие проведения дипломатических встреч. Диалог может способствовать прояснению обеспокоенности сторон, улучшению коммуникации и созданию условий для выявления общих интересов. Однако его результативность зависит от того, продолжают ли участники взаимодействие после официальных встреч и приводят ли обсуждения к согласованным мероприятиям. СВМДА могло бы поддерживать регулярный обмен мнениями по вопросам взаимосвязи водных и энергетических ресурсов, развития инфраструктуры, климатических рисков и региональных экологических вызовов. В таком обмене должны участвовать учреждения, отвечающие за реализацию решений. В противном случае политический диалог может остаться оторванным от технических и административных процессов, в рамках которых принимаются решения по управлению водными ресурсами. Поэтому СВМДА следует оценивать результаты укрепления доверия с помощью наблюдаемых показателей, таких как устойчивое участие государств, создание совместных рабочих механизмов, выполнение последующих мероприятий и продолжение диалога даже при возникновении разногласий.

Предлагаемое партнёрство также могло бы содействовать совместным исследованиям и обмену знаниями. Целесообразный подход предполагает определение исследовательских приоритетов на основе консультаций с государствами-участниками, действующими региональными водохозяйственными институтами и исследовательскими организациями. К таким приоритетам могут относиться эффективность орошения, мониторинг водных ресурсов, климатические риски, взаимосвязь водного и энергетического секторов, а также экологические последствия развития инфраструктуры. Целью не должно быть создание нового научного органа

The proposed partnership could also support joint research and knowledge exchange. A suitable approach would be to identify research priorities through consultation with participating states, existing regional water institutions, and research organisations. Priorities might include irrigation efficiency, water monitoring, climate-related risks, the relationship between water and energy, and the environmental implications of infrastructure development. The aim should not be to establish a new scientific authority or duplicate existing research programmes. Instead, CICA could help ensure that relevant findings reach policymakers and are considered in regional discussions. This would build on the evidence that collaborative research can facilitate dialogue and improve the availability of information (Ziganshina & de Schutter, 2022). It would also create opportunities to connect scientific findings with policy decisions, although the extent to which this produces better outcomes would need to be assessed through implementation.

Technology cooperation offers another practical opportunity, but it requires careful design. Water-saving technologies may improve efficiency in some settings, yet their suitability depends on local infrastructure, financing, agricultural practices, maintenance capacity, and institutional conditions. Technology transfer should therefore not be treated as a simple process in which an innovation developed in one country can automatically be applied elsewhere. CICA could support the exchange of experience and help participating states identify common needs, while technical institutions and national authorities assess the feasibility of specific solutions. Pilot projects could focus on areas such as irrigation efficiency, water monitoring, or improved information systems. Each project should have a defined objective, a responsible implementing institution, a funding arrangement, and criteria for evaluating its results. Successful projects could then be considered for adaptation elsewhere, subject to local conditions. This staged approach would allow the partnership to demonstrate practical value before expanding its activities.

или дублирование уже существующих исследовательских программ. Вместо этого СВМДА могло бы содействовать доведению соответствующих результатов исследований до сведения лиц, принимающих решения, и их учёту в региональных дискуссиях. Такой подход опирался бы на вывод о том, что совместные исследования способны облегчать диалог и повышать доступность информации (Ziganshina & de Schutter, 2022). Он также создал бы возможности для увязки научных выводов с политическими решениями, хотя влияние такой увязки на конечные результаты необходимо будет оценивать в процессе реализации.

Сотрудничество в технологической сфере представляет ещё одну практическую возможность, однако требует тщательной проработки. Водосберегающие технологии могут повышать эффективность в определённых условиях, но их применимость зависит от состояния местной инфраструктуры, доступности финансирования, сельскохозяйственных практик, возможностей технического обслуживания и институциональных условий. Поэтому передачу технологий не следует рассматривать как простой процесс, при котором инновация, разработанная в одной стране, автоматически применима в другой. СВМДА могло бы содействовать обмену опытом и помогать государствам-участникам выявлять общие потребности, тогда как технические учреждения и национальные органы власти должны оценивать реализуемость конкретных решений. Пилотные проекты могли бы быть ориентированы на повышение эффективности орошения, мониторинг водных ресурсов или совершенствование информационных систем. Каждый проект должен иметь чётко определённую цель, ответственное учреждение-исполнителя, механизм финансирования и критерии оценки результатов. Успешные проекты впоследствии могли бы быть адаптированы для применения в других странах с учётом местных условий. Поэтапный подход позволил бы партнёрству продемонстрировать практическую ценность до расширения масштабов своей деятельности.

Необходимость реалистичного подхода к реализации подтверждается более

The importance of realistic implementation is reinforced by the wider investment and institutional challenges affecting regional water management. In July 2026, the World Bank announced support for a project intended to strengthen water management and conservation across Central Asia, identifying deteriorating infrastructure, weak regional water and energy cooperation, and limited data sharing as continuing challenges (World Bank, 2026). This assessment supports the argument that water diplomacy cannot succeed through political dialogue alone. Infrastructure investment, technical capacity, data exchange, and institutional coordination remain necessary. CICA should therefore avoid presenting diplomatic initiatives as substitutes for financial and technical support. Its role would be to complement these efforts by helping maintain political engagement and encouraging cooperation among relevant institutions.

A further consideration is the relationship between regional initiatives and national governance. Sehring (2020) argues that research on Central Asian water governance has focused substantially on transboundary and local processes, while national governance and political dynamics have received comparatively less attention. This observation warns against assuming that regional agreements automatically translate into domestic implementation. National institutions, political priorities, and administrative capacity influence how regional commitments are interpreted and carried out. CICA's initiatives should therefore include national agencies and relevant practitioners rather than relying exclusively on diplomatic representatives. Where appropriate, research institutions, local water users, and other stakeholders should also contribute to the identification of

CICA'S SUCCESS SHOULD BE MEASURED NOT BY THE NUMBER OF DIPLOMATIC DECLARATIONS, BUT BY ITS CONTRIBUTION TO TANGIBLE AND SUSTAINABLE WATER COOPERATION

УСПЕХ СВМДА СЛЕДУЕТ ОЦЕНИВАТЬ НЕ ПО КОЛИЧЕСТВУ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ДЕКЛАРАЦИЙ, А ПО ЕГО ВКЛАДУ В ДОСТИЖЕНИЕ КОНКРЕТНЫХ И УСТОЙЧИВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ВОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

широкими инвестиционными и институциональными проблемами, влияющими на управление водными ресурсами региона. В июле 2026 года Всемирный банк объявил о поддержке проекта, направленного на укрепление управления водными ресурсами и их сохранение в Центральной Азии. В числе сохраняющихся проблем были отмечены ухудшение состояния инфраструктуры, недостаточная региональная координация в водно-энергетической сфере и ограниченный обмен данными (World Bank, 2026). Эта оценка подтверждает тезис о том, что водная дипломатия не может быть успешной исключительно за счёт политического диалога. Необходимыми условиями остаются инвестиции в инфраструктуру, развитие технического потенциала, обмен данными и институциональная координация. Поэтому СВМДА не следует представлять дипломатические инициативы в качестве замены финансовой и технической поддержки. Его роль должна заключаться в дополнении этих усилий посредством поддержания политического взаимодействия и стимулирования сотрудничества между соответствующими институтами.

Ещё один аспект связан с соотношением региональных инициатив и национального управления. Sehring (2020) отмечает, что исследования водного управления в Центральной Азии в значительной степени сосредоточены на трансграничных и локальных процессах, тогда как национальные механизмы управления и политическая динамика получили сравнительно меньше внимания. Это наблюдение предостерегает от предположения, что региональные соглашения автоматически реализуются на национальном уровне. Национальные институты, политические приоритеты и

practical problems. Their participation could improve the relevance of proposed activities, although it would need to be organised in ways compatible with national procedures and the partnership's agreed mandate.

The proposed Water Partnership should begin with a limited and clearly defined programme. The first step should be an institutional consultation involving participating states, CICA representatives, the ICWC, IFAS, national water authorities, and relevant research organisations. This consultation

административный потенциал влияют на то, каким образом региональные обязательства интерпретируются и исполняются. Поэтому инициативы СВМДА должны предусматривать участие национальных ведомств и профильных специалистов-практиков, а не опираться исключительно на дипломатических представителей. При необходимости к определению практических проблем следует привлекать также исследовательские организации, местных водопользователей и другие заинтересованные стороны. Их участие может повысить актуальность предлагаемых

hpacenter.org

should identify the specific problems that the partnership is expected to address and establish which activities are already covered by existing mechanisms. The second step should be the adoption of a mandate defining its objectives, responsibilities, coordination arrangements, and expected outputs. The third step should be the selection of a small number of pilot activities based on demonstrated needs, participating states' willingness to cooperate, and the availability of resources. The fourth step should be an evaluation of results before the programme

мероприятий, однако должно быть организовано с учётом национальных процедур и согласованного мандата партнёрства.

Предлагаемое Водное партнёрство целесообразно начать с ограниченной и чётко определённой программы. Первым шагом должны стать институциональные консультации с участием государств-участников, представителей СВМДА, МКВК, МФСА, национальных водохозяйственных органов и соответствующих исследовательских организаций. В ходе консультаций необходимо определить конкретные проблемы, на решение которых будет ориентировано партнёрство, а также установить, какие направления деятельности уже охвачены существующими механизмами. Вторым шагом должно стать принятие мандата, определяющего цели, обязанности, механизмы координации и ожидаемые результаты деятельности. Третьим шагом станет отбор ограниченного числа пилотных мероприятий с учётом подтверждённых потребностей, готовности государств-участников к сотрудничеству и наличия необходимых ресурсов. Четвёртым шагом должна стать оценка результатов до расширения программы. Такая последовательность позволит снизить риск запуска амбициозной инициативы без достаточной институциональной поддержки.

Оценка деятельности должна разграничивать дипломатическую активность и содержательные результаты. Количество встреч или деклараций может свидетельствовать об активности процесса, однако само по себе не доказывает улучшения водного сотрудничества. Более информативными показателями могли бы стать участие профильных технических учреждений, выполнение согласованных последующих мероприятий, подготовка и обмен результатами совместных исследований, реализация пилотных проектов, а также продолжение сотрудничества после завершения первоначальных мероприятий. По возможности оценка должна также устанавливать, способствовало ли партнёрство улучшению межинституциональной координации или устранению конкретно обозначенного

is expanded. This sequence would reduce the risk of launching an ambitious initiative without adequate institutional support.

Evaluation should distinguish between diplomatic activity and substantive results. The number of meetings or declarations may indicate that a process is active, but it does not establish that water cooperation has improved. More useful indicators would include the participation of relevant technical institutions, the completion of agreed follow-up actions, the production and exchange of joint research, the implementation of pilot projects, and evidence of continued cooperation after initial activities have ended. Where possible, evaluations should also examine whether the partnership has improved coordination between institutions or helped address a clearly identified obstacle. Such assessments would need to account for external factors, including national policy changes, funding constraints, and wider regional developments. Without accounting for these factors, positive outcomes could be attributed to CICA even when they resulted from other programmes or political processes.

There are also limitations to what can be concluded at this stage. Kazakhstan's announcement demonstrates political support for the idea of a CICA Water Partnership, but it does not establish that all participating states share the same priorities or that the proposed mechanism will receive sufficient resources. Nor does the existence of CICA establish that it can resolve disagreements rooted in national economic interests. Its diplomatic role may create opportunities for dialogue, but the effectiveness of these opportunities will depend on participation, institutional coordination, and implementation. Moreover, the proposed partnership should not be judged solely by whether it produces immediate changes in water allocation. Its initial contribution may be more modest, such as improving communication, supporting joint research, or helping establish pilot projects. These are relevant outcomes, but their broader significance would require further evidence.

The analysis therefore supports a conditional rather than an unqualified assessment of

препятствия. При этом необходимо учитывать внешние факторы, включая изменения национальной политики, ограничения финансирования и более широкие региональные процессы. Без такого предостережения положительные результаты могут быть приписаны СВМДА, даже если в действительности они стали следствием других программ или политических процессов.

На данном этапе существуют также ограничения для выводов о потенциальных возможностях инициативы. Заявление Казахстана свидетельствует о политической поддержкеидеиВодногопартнёрстваСВМДА, однако не доказывает, что все государства-участники разделяют одинаковые приоритеты или что предлагаемый механизм получит достаточные ресурсы. Сам факт существования СВМДА также не означает, что организация способна урегулировать разногласия, обусловленные национальными экономическими интересами. Дипломатическая роль организации может создавать возможности для диалога, однако эффективность этих возможностей будет зависеть от участия государств, институциональной координации и практической реализации. Кроме того, предлагаемое партнёрство не следует оценивать исключительно по тому, приведёт ли оно к немедленным изменениям в распределении водных ресурсов. Его первоначальный вклад может быть более ограниченным: например, улучшение коммуникации, поддержка совместных исследований или содействие созданию пилотных проектов. Такие результаты имеют значение, однако для оценки их более широкого влияния потребуются дополнительные доказательства.

Таким образом, проведённый анализ позволяет дать условную, а не безоговорочную оценку потенциала СВМДА. Организация располагает дипломатической площадкой, которая может связать сотрудничество в водной сфере с более широкими региональными дискуссиями по вопросам безопасности, экономического развития и экологической устойчивости. Предложение Казахстана создаёт политическую возможность для развития этой роли посредством Водного партнёрства, ориентированного на обмен

CICA's potential. The organisation offers a diplomatic platform that could connect water cooperation with broader regional discussions on security, economic development, and environmental sustainability. Kazakhstan's proposal provides a political opportunity to develop that role through a Water Partnership focused on technology exchange, joint research, and water-saving solutions. Yet these objectives overlap with activities already undertaken by regional institutions and existing initiatives. CICA's added value will depend on whether it can strengthen connections between them, maintain political attention, and support practical activities without creating parallel administrative structures.

In conclusion, the principal challenge for water diplomacy in Central Asia is not the absence of regional cooperation, but the difficulty of translating existing institutional arrangements and political commitments into coordinated and sustainable outcomes. CICA could contribute by facilitating confidence-building, supporting evidence-based dialogue, and connecting political discussions with the work of specialised water institutions. The proposed Water Partnership should therefore be developed as a complementary mechanism with a clearly defined mandate, structured institutional cooperation, realistic pilot projects, and transparent evaluation criteria. Its success should be measured not by the number of declarations it produces, but by whether it helps participating states and existing institutions cooperate more effectively. CICA's most credible contribution is thus not to create another regional water-governance system, but to strengthen the political and institutional conditions under which existing systems can deliver practical cooperation.

References:

Akorda (2026). President Kassym-Jomart Tokayev addresses the 7th CICA Summit. Retrieved from https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-addresses-the-7th-cica-summit-159056. Accessed on 30.10.2026.

Interstate Commission for Water Coordination. (n.d.). Blue Peace Central Asia – Phase II. Retrieved from https://secretariat-mkvk.org/?lang=en&page_id=4341. Accessed on 01.11.2026.

технологиями, совместные исследования и внедрение водосберегающих решений. Вместе с тем указанные цели пересекаются с направлениями деятельности, уже реализуемыми региональными институтами и существующими инициативами. Дополнительная ценность СВМДА будет зависеть от его способности укреплять связи между ними, поддерживать политическое внимание к водной проблематике и содействовать практическим мероприятиям, не создавая параллельных административных структур.

В заключение следует отметить, что основная проблема водной дипломатии в Центральной Азии заключается не в отсутствии регионального сотрудничества, а в трудностях преобразования существующих институциональных механизмов и политических обязательств в скоординированные и устойчивые результаты. СВМДА могло бы внести вклад посредством содействия укреплению доверия, поддержки диалога, основанного на фактических данных, и установления связей между политическими обсуждениями и деятельностью специализированных водохозяйственных институтов. Поэтому предлагаемое Водное партнёрство следует развивать как дополняющий механизм с чётко определённым мандатом, структурированным межинституциональным взаимодействием, реалистичными пилотными проектами и прозрачными критериями оценки. Его успех следует измерять не количеством принятых деклараций, а тем, насколько оно способствует повышению эффективности сотрудничества между государствами-участниками и действующими институтами. Таким образом, наиболее обоснованный вклад СВМДА заключается не в создании ещё одной региональной системы управления водными ресурсами, а в укреплении политических и институциональных условий, необходимых для практической реализации сотрудничества в рамках уже существующих механизмов.

Источники:

Akorda (2026). Президент Касым-Жомарт Токаев выступил на 7-м саммите Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии. Доступно по адресу: https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-addresses-

Sehring, Jenniver (2020). Unequal distribution: Academic knowledge production on water governance in Central Asia. Water Security, 9, Article 100057. https://doi.org/10.1016/j.wasec.2019.100057

United Nations Regional Centre for Preventive Diplomacy for Central Asia. (n.d.). Transboundary water management. https://unrcca.unmissions.org/en/transboundary-water-management

World Bank (2026). Regional water management and conservation across Central Asia to improve with World Bank support. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/07/21/world-bank-support-improves-central-asia-water-management-and-conservation Accessed on 01.11.2026.

Ziganshina, Dinara & de Schutter, Joop L. G. (2022). Paving the way for evidence-driven transboundary water cooperation in Central Asia. Journal of the American Water Resources Association, 58 (6), 1149–1161. https://doi.org/10.1111/1752-1688.12957

the-7th-cica-summit-159056. Дата обращения: 30.10.2026.

Межгосударственная координационная водохозяйственная комиссия (б. д.). «Голубой мир» в Центральной Азии — второй этап. Доступно по адресу: https://secretariat-mkvk.org/?lang=en&page_id=4341. Дата обращения: 01.11.2026.

Серинг, Й. (2020). Неравномерное распределение: производство академических знаний об управлении водными ресурсами в Центральной Азии. Water Security, 9, статья 100057. Доступно по адресу: https://doi.org/10.1016/j.wasec.2019.100057.

Региональный центр ООН по превентивной дипломатии для Центральной Азии (б. д.). Управление трансграничными водными ресурсами. Доступно по адресу: https://unrcca.unmissions.org/en/transboundary-water-management.

Всемирный банк (2026). Управление водными ресурсами и их сохранение в Центральной Азии улучшатся при поддержке Всемирного банка. Доступно по адресу: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/07/21/world-bank-support-improves-central-asia-water-management-and-conservation. Дата обращения: 01.11.2026.

Зиганшина, Д. и де Шуттер, Ж. Л. Г. (2022). Создание условий для сотрудничества в области трансграничных водных ресурсов в Центральной Азии на основе фактических данных. Journal of the American Water Resources Association, 58(6), 1149–1161. Доступно по адресу: https://doi.org/10.1111/1752-1688.12957.

THE EVOLUTION OF POST-SOVIET BORDERS IN CENTRAL ASIA

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE, JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ, МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОСТСОВЕТСКИХ ГРАНИЦ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

On June 23, 2026, two villages in Uzbekistan's Fergana Region, Chongara and Tash-Dobo, with approximately 2,500 residents, most of whom are ethnic Kyrgyz, were transferred from Uzbekistan to Kyrgyzstan. In return, Kyrgyzstan transferred land of equivalent area to Uzbekistan (Kun.uz, 2026). This adjustment addressed part of the long-lasting problem of fragmented territorial arrangements and ethnic Kyrgyz settlements located within Uzbekistan, inherited from Soviet-era border delimitation (The Tashkent Times, 2026). Prior to that, Kyrgyzstan and Tajikistan had achieved another major breakthrough in resolving their perennial territorial disputes. On February 21, 2025, government delegations signed a final protocol in Bishkek following negotiations on the delimitation of the Kyrgyz–Tajik border. This was followed by the signing of the interstate border agreement by the presidents of the two countries on March 13, 2025. The agreement involved the exchange of several border territories and required the relocation of residents from some of the transferred settlements. According to a report on its implementation, Tajikistan received 181 residential houses, 133 vacant land plots, and several social

KYRGYZSTAN AND UZBEKISTAN AGREED TO EXCHANGE TWO LAND PARCELS OF 407 HECTARES EACH

КЫРГЫЗСТАН И УЗБЕКИСТАН ДОГОВОРИЛИСЬ ОБ ОБМЕНЕ ДВУМЯ ЗЕМЕЛЬНЫМИ УЧАСТКАМИ ПЛОЩАДЬЮ 407 ГА КАЖДЫЙ

23 июня 2026 года два села Ферганской области Узбекистана, Чонгара и Таш-Добо, с общей численностью населения около 2 500 человек, большинство из которых составляют этнические кыргызы, были переданы из состава Узбекистана Кыргызстану. Взамен Кыргызстан передал Узбекистану равнозначный по площади участок территории (Kun.uz, 2026). Данное территориальное изменение позволило частично решить давнюю проблему территориальной разобщенности и расположения населенных пунктов с преимущественно кыргызским населением на территории Узбекистана, унаследованную со времен советского национально-территориального размежевания. Ранее Кыргызстану и Таджикистану удалось добиться другого крупного прорыва в урегулировании многолетних территориальных споров. 21 февраля 2025 года по итогам переговоров по делимитации кыргызско-таджикской границы правительственные делегации двух стран подписали в Бишкеке итоговый протокол. Вслед за этим, 13 марта 2025 года, президенты двух государств подписали межгосударственный договор о государственной границе. Соглашение предусматривало обмен несколькими приграничными

facilities in the affected villages (Open.kg, 2025). In exchange, Kyrgyzstan received approximately 142.7 hectares, including parts of Somoniyon and Khojai-A'lo villages and land in Min-Bulak and Lakkon (AsiaPlus, 2025). By the end of 2025, the planned relocation of residents following the delimitation of the state border and the exchange of certain border territories had reportedly been completed, with affected residents receiving compensation for their losses and displacement (24.kg, 2026). The significance of this territorial settlement is difficult to overestimate, as it marked a major step toward resolving decades of territorial disputes that had culminated in violent clashes in 2021 and 2022.

In June 2026, Kyrgyzstan also proposed an exchange of equivalent land plots with Kazakhstan involving an 800-meter road

территориями, а также переселение жителей некоторых населенных пунктов, переходящих под юрисдикцию соседнего государства. Согласно одному из сообщений о ходе реализации соглашения, Таджикистан получил 181 жилой дом, 133 свободных земельных участка и несколько объектов социальной инфраструктуры в затронутых обменом населенных пунктах (Open.kg, 2025). В свою очередь, Кыргызстан получил около 142,7 га территории, включая части сел Сомониён и Ходжаи-Аъло, а также земельные участки в Мин-Булаке и Лакконе (Asia-Plus, 2025). К концу 2025 года, согласно сообщениям, было завершено запланированное переселение жителей, связанное с делимитацией государственной границы и обменом отдельными приграничными территориями. При этом жители, затронутые переселением, получили компенсации за понесенные потери и вынужденное перемещение (24.kg,

24.kg

section near Tokmok. If approved, the exchange would facilitate the construction of a toll highway extending approximately 150 kilometers. These territorial adjustments, negotiated or proposed within a relatively short period and largely initiated by Kyrgyzstan, indicate the country's increasing flexibility in resolving border issues. Such flexibility had not been a typical characteristic of Central Asian interstate relations, particularly given the complexity of the boundaries inherited from the Soviet period. The area where the borders of Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan meet is among the most densely populated parts of Central Asia, characterized by complex mountainous terrain and a highly fragmented ethnic distribution, with numerous communities geographically separated from the main areas of settlement of their respective ethnic groups. Ethnic composition, however, was not the only consideration in Soviet border delimitation, and its relevance varied across different periods. Economic connections, irrigation systems, agricultural land, transport accessibility, and existing administrative arrangements were also taken into account, sometimes receiving greater priority than ethnic distribution. Moreover, these boundaries were established as internal administrative divisions within a single state and were not originally intended to function as international borders when they were traced. This allowed Soviet authorities to maintain complex territorial configurations without fully considering the requirements of international border management. Following the collapse of the USSR, these inherited administrative boundaries became international borders, leaving the newly independent states to deal with territorial discontinuities and infrastructural interdependencies that had previously existed within a common political and economic system.

Territorial adjustments are not new to the region, as Central Asian countries have occasionally settled border disputes through peaceful negotiations and territorial exchanges. In September 2002, the then presidents of Kazakhstan and Uzbekistan, Nursultan Nazarbayev and Islam Karimov,

2026). Значение данного территориального урегулирования трудно переоценить, поскольку оно стало важнейшим шагом на пути к разрешению территориальных споров, продолжавшихся десятилетиями и достигших своей кульминации в виде вооруженных столкновений в 2021 и 2022 годах.

В июне 2026 года Кыргызстан также предложил Казахстану обмен равноценными земельными участками, затрагивающий 800-метровый участок автомобильной дороги вблизи Токмока. В случае одобрения данный обмен позволит осуществить строительство платной автомагистрали протяженностью около 150 км. Эти территориальные изменения, согласованные или предложенные в течение относительно короткого периода и в значительной степени по инициативе Кыргызстана, свидетельствуют о растущей гибкости страны в решении пограничных вопросов. Подобная гибкость ранее не была характерной чертой межгосударственных отношений в Центральной Азии, особенно учитывая сложность границ, унаследованных от советского периода. Территория, где сходятся границы Кыргызстана, Узбекистана и Таджикистана, относится к числу наиболее густонаселенных районов Центральной Азии и характеризуется сложным горным рельефом и крайне неоднородным этническим составом населения. Здесь расположено множество населенных пунктов, географически отделенных от основных территорий расселения соответствующих этнических групп. Однако этнический состав населения был далеко не единственным фактором, учитывавшимся при проведении границ в советский период, а его значение менялось на разных этапах территориального размежевания. Во внимание также принимались экономические связи, ирригационные системы, расположение сельскохозяйственных угодий, транспортная доступность и существовавшее административное деление. В некоторых случаях этим факторам придавалось большее значение, чем этническому составу населения. Кроме того, эти границы изначально устанавливались как внутренние административные границы в пределах единого государства и на момент их проведения не предназначались для

signed an agreement resolving several disputed sections of their common border. Under this agreement, Kazakhstan received Bagys village, the Arnasai dam, and five nearby settlements previously administered by Uzbekistan. In return, Uzbekistan received Turkestanets village, which had previously belonged to Kazakhstan, while its residents were offered the possibility of relocating to Kazakhstan (Kommersant.ru, 2002).

In September 2019, Kyrgyzstan and Uzbekistan agreed to exchange two land parcels of 407 hectares each. Kyrgyzstan transferred land near the Kerkidan reservoir in Aravan District to Uzbekistan, while receiving land that was important for the road connection between Aravan and Osh. This adjustment was primarily intended to resolve practical issues related to water infrastructure, irrigation, and transport accessibility, rather than the transfer of inhabited settlements (Trend.az, 2019).

In March 2021, Kyrgyzstan and Uzbekistan reached preliminary agreements concerning

выполнения функций международных границ. Это позволяло советским властям сохранять сложные территориальные конфигурации, не учитывая в полной мере требования, предъявляемые к управлению международными границами. После распада СССР унаследованные административные границы приобрели статус государственных, в результате чего новые независимые государства столкнулись с проблемами территориальной разобщенности и инфраструктурной взаимозависимости, которые ранее существовали в рамках единой политической и экономической системы.

Территориальные изменения не являются новым явлением для региона, поскольку страны Центральной Азии и ранее периодически прибегали к мирным переговорам и обмену территориями для урегулирования пограничных споров. В сентябре 2002 года тогдашние президенты Казахстана и Узбекистана Нурсултан Назарбаев и Ислам Каримов подписали соглашение, урегулировавшее ряд спорных участков общей государственной

asiaplus.news

disputed territories, including areas around the Kempir-Abad reservoir. These negotiations laid the groundwork for a more comprehensive border settlement reached in 2022. In November 2022 the two countries signed agreements resolving their remaining disputed border sections. Under the agreement, Uzbekistan received approximately 4,485 hectares, principally covering the territory of the Kempir-Abad (Andijan) reservoir, while Kyrgyzstan received approximately 19,699 hectares across several disputed areas, including territories around Ak-Tash, Kara-Beles, Kok-Serek, and other localities. The agreement also established arrangements for the joint management of the reservoir's water resources. Unlike the earlier exchange of inhabited settlements between Kazakhstan and Uzbekistan in 2002, these adjustments were largely driven by practical considerations related to territorial accessibility, infrastructure, and the management of shared water resources (Kun.uz, 2022). It is interesting to note that earlier border agreements between Central Asian countries were predominantly concerned with border delimitation and the consolidation of national boundaries. However, more recent agreements have increasingly addressed issues related to water resources and infrastructure. Access to water reservoirs, irrigation systems, transport connections, and the construction of new infrastructure have often become important considerations in border negotiations between countries in the region. This suggests a gradual shift from the initial delimitation and consolidation of international borders toward resolving practical issues related to their configuration and functioning.

THESE NEGOTIATIONS LAID THE GROUNDWORK FOR A MORE COMPREHENSIVE BORDER SETTLEMENT REACHED IN 2022

ЭТИ ПЕРЕГОВОРЫ ЗАЛОЖИЛИ ОСНОВУ ДЛЯ БОЛЕЕ МАСШТАБНОГО УРЕГУЛИРОВАНИЯ ПОГРАНИЧНЫХ ВОПРОСОВ, ДОСТИГНУТОГО В 2022 ГОДУ

границы. Согласно данному соглашению, Казахстан получил село Багыс, Арнасайскую плотину и пять близлежащих населенных пунктов, ранее находившихся под управлением Узбекистана. Взамен Узбекистану было передано село Туркестанец, ранее принадлежавшее Казахстану, жителям которого была предоставлена возможность переселиться на территорию Казахстана (Kommersant.ru, 2002).

В сентябре 2019 года Кыргызстан и Узбекистан договорились об обмене двумя земельными участками площадью 407 га каждый. Кыргызстан передал Узбекистану земельный участок вблизи Керкиданского водохранилища в Араванском районе, получив взамен территорию, имевшую важное значение для обеспечения автомобильного сообщения между Араваном и Ошем. Данное территориальное изменение было направлено прежде всего на решение практических вопросов, связанных с водохозяйственной инфраструктурой, ирригацией и транспортной доступностью, а не на передачу населенных пунктов (Trend.az, 2019).

В марте 2021 года Кыргызстан и Узбекистан достигли предварительных договоренностей по спорным территориям, включая участки в районе Кемпир-Абадского водохранилища. Эти переговоры заложили основу для более масштабного урегулирования пограничных вопросов, достигнутого в 2022 году. В ноябре того же года две страны подписали соглашения, урегулировавшие оставшиеся спорные участки общей государственной границы. Согласно достигнутым договоренностям, Узбекистан получил около 4 485 га территории, преимущественно в районе Кемпир-Абадского (Андижанского) водохранилища, в то время как Кыргызстану было передано около 19 699 га на нескольких спорных участках,

Although most major territorial disputes between Central Asian states have been resolved, border areas have occasionally been sites of violent confrontations since the collapse of the USSR. While the Kyrgyz–Tajik border experienced the most extensive armed clashes in 2021 and 2022, other countries in the region have also faced border-related violence. Armed incidents involving border guards, civilian casualties, and disputes over land and water resources were reported along the Kyrgyz-Uzbek, Kazakh-Uzbek, and Tajik-Uzbek borders, particularly during the 2000s and 2010s. These confrontations illustrate the difficulties of transforming inherited Soviet administrative boundaries into functioning international borders. The conflicts largely arose from the inconvenient configuration of borders, incomplete delimitation and demarcation, limited border permeability, and disputes over access to land, water, and infrastructure (Ecoi.net, 2023). Population growth, particularly in densely populated rural border areas, and the construction of new infrastructure have sometimes further increased local tensions, resulting in confrontations between border guards or between border guards and local residents. However, the progress made by Central Asian governments in border delimitation and demarcation, together with negotiated territorial exchanges and improvements in bilateral relations, has contributed to a considerable reduction in border tensions across the region in recent years.

Despite considerable progress in border delimitation and demarcation, the practical permeability of international borders in Central Asia remains a challenge. Since the collapse of the USSR, the efforts of Central Asian governments have largely concentrated on defining

THE AGREEMENT ALSO ESTABLISHED ARRANGEMENTS FOR THE JOINT MANAGEMENT OF THE RESERVOIR'S WATER RESOURCES

СОГЛАШЕНИЕ ТАКЖЕ ПРЕДУСМАТРИВАЛО МЕХАНИЗМЫ СОВМЕСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ ВОДОХРАНИЛИЩА

включая территории вблизи Ак-Таша, Кара-Белеса, Кок-Серека и других населенных пунктов. Соглашение также предусматривало механизмы совместного управления водными ресурсами водохранилища. В отличие от обмена населенными пунктами между Казахстаном и Узбекистаном в 2002 году, данные территориальные изменения были обусловлены преимущественно практическими соображениями, связанными с территориальной доступностью, инфраструктурой и управлением общими водными ресурсами (Kun.uz, 2022). Примечательно, что более ранние пограничные соглашения между странами Центральной Азии были направлены преимущественно на делимитацию и окончательное закрепление государственных границ. Однако в более поздних соглашениях все большее внимание стало уделяться вопросам водных ресурсов и инфраструктуры. Доступ к водохранилищам, ирригационным системам, транспортным коммуникациям, а также строительство новых объектов инфраструктуры все чаще становились важными факторами в пограничных переговорах между государствами региона. Это свидетельствует о постепенном переходе от первоначальной делимитации и закрепления государственных границ к решению практических вопросов, связанных с их конфигурацией и функционированием.

Несмотря на то что большинство крупных территориальных споров между государствами Центральной Азии были урегулированы, после распада СССР приграничные территории региона периодически становились местом вооруженных столкновений. Хотя наиболее масштабные вооруженные конфликты произошли на кыргызско-таджикской границе в 2021 и 2022 годах, другие страны региона также сталкивались со случаями насилия на границах. Вооруженные инциденты

international boundaries, resolving territorial disputes, and consolidating control over border territories. Border-related issues frequently appear on the agenda of high-level regional meetings involving heads of state and government delegations and have often been successfully addressed, including through trilateral agreements. One recent example is the Treaty of Khujand, signed by the presidents of Tajikistan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan on March 31, 2025, which established the junction point of their three international borders (Akn.tj, 2025). However, a common characteristic of these border-related agreements is that they predominantly address territorial issues from the standpoint of states and central authorities, while the practical needs of ordinary citizens receive comparatively less attention. For instance, despite close political and economic relations between several Central Asian countries, cross-border mobility remains highly formalized and often inconvenient. Agreements allowing citizens to cross international borders using national identification cards rather than

с участием пограничников, гибелью мирных жителей, а также конфликты из-за земельных и водных ресурсов отмечались на кыргызско-узбекской, казахстанско-узбекской и таджикско-узбекской границах, особенно в 2000-х и 2010-х годах. Эти столкновения свидетельствуют о сложностях преобразования унаследованных советских административных границ в полноценные государственные границы. Основными причинами конфликтов становились неудобная конфигурация границ, незавершенность процессов делимитации и демаркации, ограниченная проницаемость границ, а также споры по поводу доступа к земельным и водным ресурсам и объектам инфраструктуры. Рост численности населения, особенно в густонаселенных сельских приграничных районах, а также строительство новых объектов инфраструктуры в некоторых случаях дополнительно усиливали напряженность на местном уровне, приводя к столкновениям между пограничниками соседних государств либо между пограничниками и местными жителями. Тем не менее значительный прогресс, достигнутый

asiaplus.news

international passports are currently limited to Kazakhstan and Kyrgyzstan, which are both members of the Eurasian Economic Union, and Kyrgyzstan and Uzbekistan, which introduced a similar arrangement

правительствами стран Центральной Азии в вопросах делимитации и демаркации государственных границ, наряду с согласованными территориальными обменами и улучшением двусторонних

eltr.kg

through a bilateral agreement. In most other cases, international passports remain necessary for border crossing, even where visa-free travel is permitted. Turkmenistan maintains particularly restrictive entry

отношений, способствовал существенному снижению пограничной напряженности в регионе за последние годы.

Несмотря на значительный прогресс в вопросах делимитации и демаркации государственных границ, их фактическая проницаемость в Центральной Азии по-прежнему остается проблемой. После распада СССР усилия правительств центральноазиатских государств были сосредоточены преимущественно на установлении государственных границ, урегулировании территориальных споров и укреплении контроля над приграничными территориями. Пограничные вопросы регулярно включаются в повестку региональных встреч на высшем уровне с участием глав государств и правительственных делегаций и нередко успешно решаются, в том числе посредством трехсторонних соглашений. Одним из недавних примеров является Худжандский договор, подписанный президентами Таджикистана, Кыргызстана и Узбекистана 31 марта 2025 года, который установил точку стыка государственных границ трех стран. Однако общей особенностью подобных пограничных соглашений является то, что они преимущественно рассматривают территориальные вопросы с позиции государств и центральных органов власти, тогда как практическим потребностям рядовых граждан уделяется сравнительно меньше внимания. Например, несмотря на тесные политические и экономические отношения между рядом центральноазиатских государств, трансграничная мобильность населения по-прежнему остается строго формализованной и зачастую сопряжена с неудобствами. Соглашения, позволяющие гражданам пересекать государственные границы по национальным удостоверениям личности вместо заграничных паспортов, в настоящее время действуют лишь между Казахстаном и Кыргызстаном, которые являются членами Евразийского экономического союза, а также между Кыргызстаном и Узбекистаном, заключившими аналогичное двустороннее соглашение. В большинстве остальных случаев для пересечения государственных границ по-прежнему требуется заграничный паспорт, даже при наличии безвизового режима. Особенно строгие требования к въезду сохраняются в Туркменистане,

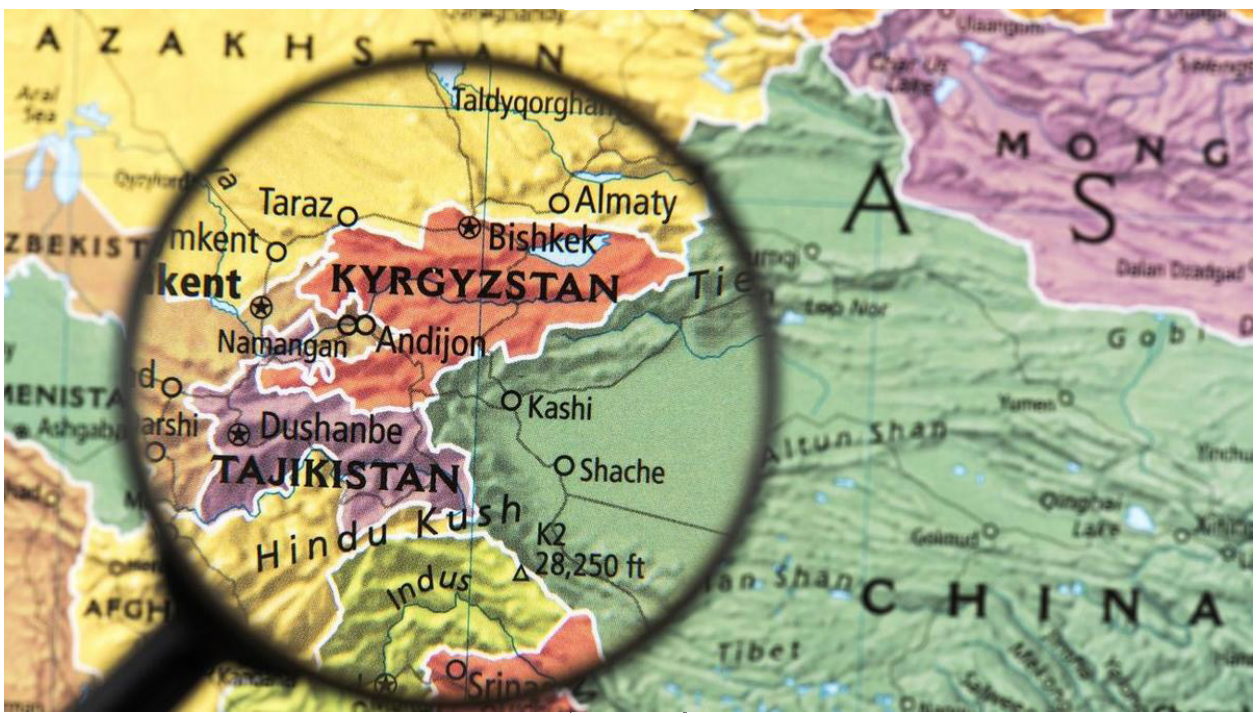
requirements, generally requiring citizens of the other Central Asian states to obtain visas. Thus, while considerable progress has been made in resolving territorial disputes and consolidating international borders, measures aimed at improving their practical permeability and facilitating everyday cross-border mobility have developed more slowly and unevenly.

Although many local border tensions between Central Asian countries have been resolved relatively quickly and peacefully by their authorities, insufficient attention to the interests of local residents remains a recurring problem. Territorial adjustments and the relocation of residents are sometimes carried out without adequate consultation with affected communities, raising concerns over property rights, compensation for material losses, and access to essential services. These shortcomings have already attracted criticism from international organizations and independent observers. For instance, an analysis published in The Diplomat (2025) argued that local border communities were largely excluded from the negotiations over the Kyrgyz–Tajik border agreement, linking this exclusion to the centralized and authoritarian character of decision-making

↱

который, как правило, требует от граждан других государств Центральной Азии получения виз. Таким образом, несмотря на значительные успехи в урегулировании территориальных споров и окончательном закреплении государственных границ, меры, направленные на повышение их фактической проницаемости и облегчение повседневного трансграничного передвижения населения, развиваются значительно медленнее и неравномерно.

К сожалению, несмотря на то что многие локальные пограничные споры между странами Центральной Азии разрешаются властями относительно быстро и мирным путем, недостаточное внимание к интересам местного населения по-прежнему остается распространенной проблемой. Территориальные изменения и переселение жителей в некоторых случаях осуществляются без надлежащих консультаций с затронутыми сообществами, что вызывает обеспокоенность по поводу соблюдения имущественных прав, компенсации материальных потерь и обеспечения доступа к основным услугам. Эти недостатки уже неоднократно становились предметом критики со стороны международных организаций и независимых наблюдателей. Так, в аналитической статье, опубликованной в The Diplomat в

cdn.nur.kz

in both countries (The Diplomat, 2025). Similarly, Human Rights Watch emphasized the importance of protecting the property and housing rights of affected residents, as well as ensuring continued access to education, water resources, and other essential services (Human Rights Watch, 2025). The European Parliament also adopted a resolution in 2025 calling on Kyrgyzstan and Tajikistan to consult local populations during the implementation of the border agreement (European Parliament, 2025). These concerns show that, despite considerable progress in resolving interstate territorial disputes, the interests of local communities have not always received sufficient attention in the process of border readjustment.

The ongoing border readjustments in Central Asia can be interpreted as part of the prolonged post-imperial transformation of Soviet national republics into sovereign nation-states. Although independence in 1991 established the formal political foundations of these states, it did not eliminate the territorial contradictions inherited from the Soviet administrative system. Despite the complexity of these inherited boundaries, Central Asian countries have largely avoided large-scale interstate conflicts over territorial claims, although some border disputes have resulted in serious armed confrontations. Most major territorial disputes have now been resolved through bilateral and trilateral agreements. Border adjustments during the earlier stages of independence were predominantly aimed at consolidating national territories and establishing state jurisdiction over inherited boundaries. However, more recent agreements have increasingly focused on practical issues related to infrastructure development, transport connectivity, and access

MOST MAJOR TERRITORIAL DISPUTES HAVE NOW BEEN RESOLVED THROUGH BILATERAL AND TRILATERAL AGREEMENTS

К НАСТОЯЩЕМУ ВРЕМЕНИ БОЛЬШИНСТВО КРУПНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СПОРОВ БЫЛИ УРЕГУЛИРОВАНЫ ПОСРЕДСТВОМ ДВУСТОРОННИХ И ТРЕХСТОРОННИХ СОГЛАШЕНИЙ

марте 2025 года, отмечалось, что местные приграничные сообщества были практически исключены из переговорного процесса по заключению кыргызско-таджикского пограничного соглашения. Авторы связывали это с централизованным и авторитарным характером принятия решений в обеих странах (The Diplomat, 2025). Аналогичным образом Human Rights Watch подчеркнула необходимость защиты имущественных и жилищных прав затронутых жителей, а также обеспечения непрерывного доступа к образованию, водным ресурсам и другим жизненно важным услугам (международная правозащитная организация, 2025). Европейский парламент также принял в 2025 году резолюцию, призывающую Кыргызстан и Таджикистан проводить консультации с местным населением в процессе реализации пограничного соглашения (Европейский парламент, 2025). Эти обстоятельства свидетельствуют о том, что, несмотря на значительный прогресс в урегулировании межгосударственных территориальных споров, интересам местных сообществ в процессе территориального переустройства далеко не всегда уделялось достаточное внимание.

Продолжающиеся территориальные изменения в Центральной Азии можно рассматривать как часть затянувшегося процесса постимперской трансформации советских национальных республик в суверенные национальные государства. Хотя обретение независимости в 1991 году заложило формальные политические основы этих государств, оно не устранило территориальных противоречий, унаследованных от советской административной системы. Несмотря на сложную конфигурацию унаследованных границ, странам Центральной Азии в целом удалось избежать масштабных межгосударственных конфликтов из-за территориальных претензий, хотя отдельные

to water resources. At the same time, border permeability and the interests of local residents appear to receive comparatively less attention in these processes. Thus, while considerable progress has been made in resolving territorial disputes and consolidating international borders, the practical functioning of these borders and their implications for local communities remain important challenges in the region.

References:

24.kg (2026). Border with Tajikistan: Relocation of residents completed in Batken region. Retrieved from https://24.kg/a/1000457. Accessed on 22.10.2026.

Akn.tj (2025). Signing ceremony of trilateral documents of Tajikistan, Kyrgyzstan and Uzbekistan. Retrieved from https://akn.tj/en/2025/03/31/signing-ceremony-of-trilateral-documents-of-tajikistan-kyrgyzstan-and-uzbekistan/. Accessed on 25.10.2026.

AsiaPlus (2025). Agreement on the state border: which areas were exchanged between Tajikistan and Kyrgyzstan? Retrieved from https://asiaplus.news/en/2025/02/28/agreement-on-the-state-border-which-areas-were-exchanged-between-tajikistan-and-kyrgyzstan/. Accessed on 25.10.2026.

Ecoi.net (2023). Precedent-Setting Accord Between Kyrgyzstan and Tajikistan may save exclaves. Retrieved from https://www.ecoi.net/en/document/2102090.html. Accessed on 24.10.2026.

European Parliament (2025). P10_TA(2025)0171 EU-Kyrgyz Republic Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (Resolution). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0171_EN.pdf. Accessed on 20.10.2026.

Human Rights Watch (2025). Kyrgyzstan, Tajikistan: Put rights at center of border deal. Retrieved from https://www.hrw.org/news/2025/03/28/kyrgyzstan-tajikistan-put-rights-center-border-deal. Accessed on 22.10.2026.

Kommersant.ru (2002). Kazakhstan and Uzbekistan have exchanged villages. Retrieved from https://www.kommersant.ru/doc/340360. Accessed on 25.10.2026.

Kun.uz (2022). Kamchybek Tashiev speaks about details of the agreement on delimitation of Kyrgyz-Uzbek border. Retrieved from https://kun.uz/en/news/2022/10/10/kamchybek-tashiev-speaks-about-details-of-the-agreement-on-delimitation-of-kyrgyz-uzbek-border. Accessed on 22.10.2026.

Kun.uz (2026) Two villages in Fergana region transferred to Kyrgyzstan under border demarcation agreement. Retrieved from https://kun.uz/en/news/2026/06/24/two-villages-in-fergana-region-transferred-to-kyrgyzstan-under-border-demarcation-agreement-df49f3. Accessed on 20.10.2026.

Open.kg (2025). In the Batken Region, the resettlement of residents from border areas has been completed. The parties exchanged property inventory acts. Retrieved from https://open.kg/en/news/exclusive/40578-v-

пограничные споры и приводили к серьезным вооруженным столкновениям. К настоящему времени большинство крупных территориальных споров были урегулированы посредством двусторонних и трехсторонних соглашений. На ранних этапах независимости территориальные изменения были направлены преимущественно на консолидацию национальных территорий и установление государственной юрисдикции в пределах унаследованных границ. Однако в более поздних соглашениях все большее внимание стало уделяться практическим вопросам, связанным с развитием инфраструктуры, обеспечением транспортной связанности и доступом к водным ресурсам. В то же время вопросам проницаемости границ и интересам местного населения в этих процессах, по-видимому, уделяется сравнительно меньше внимания. Таким образом, несмотря на значительный прогресс в урегулировании территориальных споров и окончательном закреплении государственных границ, их практическое функционирование и последствия для местных сообществ по-прежнему остаются важными проблемами для стран региона.

Источники:

24.kg (2026). Граница с Таджикистаном: в Баткенской области завершено переселение жителей. Доступно по адресу: https://24.kg/a/1000457. Дата обращения: 22.10.2026.

Akn.tj (2025). Церемония подписания трехсторонних документов Таджикистана, Кыргызстана и Узбекистана. Доступно по адресу: https://akn.tj/en/2025/03/31/signing-ceremony-of-trilateral-documents-of-tajikistan-kyrgyzstan-and-uzbekistan/. Дата обращения: 25.10.2026.

AsiaPlus (2025). Соглашение о государственной границе: какие территории обменяли Таджикистан и Кыргызстан? Доступно по адресу: https://asiaplus.news/en/2025/02/28/agreement-on-the-state-border-which-areas-were-exchanged-between-tajikistan-and-kyrgyzstan/. Дата обращения: 25.10.2026.

Ecoi.net (2023). Прецедентное соглашение между Кыргызстаном и Таджикистаном может спасти эксклавы. Доступно по адресу: https://www.ecoi.net/en/document/2102090.html. Дата обращения: 24.10.2026.

Европейский парламент (2025). P10_TA (2025) 0171 Соглашение о расширенном партнерстве и сотрудничестве между Европейским союзом и Кыргызской Республикой (Резолюция). Доступно по адресу: https://www.europarl.europa.eu/

batkenskom-rajone-zavershili-pereselenie-zhitelej-prigranichnyh-territorij-storony-obmenjalis-aktami-opisi-imuschestva.html. Accessed on 22.10.2026.

The Diplomat (2025). The authoritarian roots and implications of the Kyrgyzstan-Tajikistan border agreement. Retrieved from https://thediplomat.com/2025/03/the-authoritarian-root-and-implications-of-the-kyrgyzstan-tajikistan-border-agreement/. Accessed on 25.10.2026.

The Tashkent Times (2026). Two Fergana province villages transferred to Kyrgyzstan in mutual border demarcation swap. Retrieved from https://tashkenttimes.uz/national/18037-two-fergana-province-villages-transferred-to-kyrgyzstan-in-mutual-border-demarcation-swap. Accessed on 25.10.2026.

Trend.az (2019). Land exchange between Uzbekistan, Kyrgyzstan confirmed. Retrieved from https://www.trend.az/casia/uzbekistan/3117583.html. Accessed on 25.10.2026.

doceo/document/TA-10-2025-0171_EN.pdf. Дата обращения: 20.10.2026.

Международная правозащитная организация (2025). Кыргызстан, Таджикистан: права человека должны быть в центре соглашения о границе. Доступно по адресу: https://www.hrw.org/news/2025/03/28/kyrgyzstan-tajikistan-put-rights-center-border-deal. Дата обращения: 22.10.2026.

Kommersant.ru (2002). Казахстан и Узбекистан обменялись селами. Доступно по адресу: https://www.kommersant.ru/doc/340360. Дата обращения: 25.10.2026.

Kun.uz (2022). Камчыбек Ташиев рассказывает о деталях соглашения о делимитации кыргызско-узбекской границы. Доступно по адресу: https://kun.uz/en/news/2022/10/10/kamchybek-tashiev-speaks-about-details-of-the-agreement-on-delimitation-of-kyrgyz-uzbek-border. Дата обращения: 25.10.2026.

Kun.uz (2026) Два села в Ферганской области переданы Кыргызстану в рамках соглашения о демаркации границы. Доступно по адресу: https://kun.uz/en/news/2026/06/24/two-villages-in-fergana-region-transferred-to-kyrgyzstan-under-border-demarcation-agreement-df49f3. Дата обращения: 20.10.2026.

Open.kg (2025). В Баткенской области завершено переселение жителей из приграничных районов. Стороны обменялись актами описи имущества. Доступно по адресу: https://open.kg/en/news/exclusive/40578-v-batkenskom-rajone-zavershili-pereselenie-zhitelej-prigranichnyh-territorij-storony-obmenjalis-aktami-opisi-imuschestva.html. Дата обращения: 22.10.2026.

The Diplomat (2025). Авторитарные истоки и последствия соглашения о границе между Кыргызстаном и Таджикистаном. Доступно по адресу: https://thediplomat.com/2025/03/the-authoritarian-root-and-implications-of-the-kyrgyzstan-tajikistan-border-agreement/. Дата обращения: 25.10.2026.

The Tashkent Times (2026). Два села Ферганской области переданы Кыргызстану в рамках взаимного обмена при демаркации границы. Доступно по адресу: https://tashkenttimes.uz/national/18037-two-fergana-province-villages-transferred-to-kyrgyzstan-in-mutual-border-demarcation-swap. Дата обращения: 25.10.2026.

Trend.az (2019). Подтвержден обмен земельными участками между Узбекистаном и Кыргызстаном. Доступно по адресу: https://www.trend.az/casia/uzbekistan/3117583.html. Дата обращения: 25.10.2026.

ORTAK TÜRK ALFABESİ: GEÇMİŞTEN BUGÜNE BİR DEĞERLENDİRME

SHAKHIDA TASHBAYEVA

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ,
ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ОРТАҚ ТҮРКІ ӘЛІПБИІ: ҚАЗІРГІ ӨЗГЕРІСТЕР ТҰРҒЫСЫНАН БАҒАЛАУ

Dil, toplumların yalnızca iletişim kurmalarını sağlayan bir araç değil, aynı zamanda tarihi hafızalarını, kültürel değerlerini, düşünce dünyalarını ve toplumsal kimliklerini kuşaktan kuşağa aktaran temel unsurlardan biridir. Bu yönüyle dil, toplumsal bütünleşmenin yanı sıra farklı kültürler arasında karşılıklı anlayışın, iş birliğinin ve ortak aidiyet duygusunun gelişmesinde de belirleyici bir işleve sahiptir. Dilin yazılı biçimini oluşturan alfabe ise bilginin üretilmesi, kaydedilmesi ve aktarılması bakımından özel bir önem taşımaktadır. Ortak veya birbirine yakın yazı sistemlerinin kullanılması, toplumlar arasındaki kültürel etkileşimi kolaylaştırırken eğitimden bilimsel yayıncılığa, ticaretten diplomasiye kadar birçok alanda yeni iletişim imkanları sunmaktadır. Ortak tarihi ve dilsel köklere sahip Türk dünyası açısından ise bu durum daha özel bir anlam taşımaktadır. Tarih boyunca farklı siyasi yapılar içerisinde varlıklarını sürdüren Türk toplulukları, çeşitli yazı sistemleri ve edebi dil gelenekleri geliştirmiş olmakla birlikte ortak bir dil ve kültür mirasını paylaşmaya devam etmişlerdir. Dolayısıyla Türk dünyasında ortak alfabe arayışları, yazı sistemlerinin yakınlaştırılmasının ötesinde, tarihî ve kültürel bağların

BU BİRİKİMİN KURUMSAL DÜZEYDEKİ EN ÖNEMLİ AŞAMALARINDAN BİRİ, 26 ŞUBAT–6 MART 1926 TARİHLERİNDE DÜZENLENEN BİRİNCİ BAKÜ TÜRKOLOJİ KURULTAYI OLMUŞTUR

ОСЫ ЗИЯТКЕРЛІК МҰРАНЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ДЕҢГЕЙДЕГІ АСА МАҢЫЗДЫ КЕЗЕҢДЕРІНІҢ БІРІ 1926 ЖЫЛҒЫ 26 АҚПАН МЕН 6 НАУРЫЗ АРАЛЫҒЫНДА ӨТКЕН БІРІНШІ БАКУ ТҮРКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛТАЙЫ БОЛДЫ

Тіл – қоғамдардың өзара қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретін құрал ғана емес, сонымен қатар олардың тарихи жадын, мәдени құндылықтарын, дүниетанымы мен қоғамдық бірегейлігін ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін негізгі факторлардың бірі. Осы тұрғыдан алғанда, тіл қоғамдық тұтастықты қамтамасыз етумен қатар, әртүрлі мәдениеттер арасында өзара түсіністіктің, ынтымақтастық пен ортақ қатыстылық сезімінің қалыптасуында да айқындаушы рөл атқарады. Ал тілдің жазбаша нысанын құрайтын әліпби білімді өндіру, тіркеу және тарату тұрғысынан ерекше маңызға ие. Ортақ немесе бір-біріне жақын жазу жүйелерін қолдану қоғамдар арасындағы мәдени өзара ықпалдастықты жеңілдетіп қана қоймай, білім беру мен ғылыми баспа ісінен бастап сауда мен дипломатияға дейінгі көптеген салада жаңа коммуникациялық мүмкіндіктер ашады. Ортақ тарихи және тілдік тамыры бар түркі мемлекеттері үшін бұл мәселенің мәні айрықша. Тарих бойы әртүрлі саяси құрылымдар құрамында өмір сүрген түркі халықтары түрлі жазу жүйелері мен әдеби тіл дәстүрлерін қалыптастырғанымен, ортақ тілдік және мәдени мұраны бөлісіп келген. Сондықтан түркі

günümüz koşullarında daha işlevsel hale getirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Türk dünyasının ortak dil ve medeniyet mirası, çok daha eski dönemlere uzanmaktadır. Orhun Yazıtları ile başlayan yazılı kültür geleneği, Karahanlı, Harezm, Çağatay, Kıpçak ve Oğuz yazı dilleri üzerinden geniş bir coğrafyada gelişmiştir. Bu süreçte Kaşgarlı Mahmud'un 1072–1074 yıllarında kaleme aldığı Dîvânu Lugâti't-Türk, farklı Türk toplulukların dil özelliklerini ve kültürel birikimini bir araya getirmesi bakımından önemli bir eserdir (Kaçalin, 1994). Yusuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig'i ve Ahmed Yesevî'nin hikmet geleneği de Türkçenin düşünce, ahlak ve tasavvuf alanlarında gelişmesine katkı sağlamıştır. Sonraki yüzyıllarda özellikle Çağatay Türkçesi, Türkistan coğrafyasının geniş bir bölümünde ortak edebi iletişim zemini oluşturmuştur. Bu geleneğin en önemli temsilcilerinden Ali Şîr Nevâî, eserlerinde Türkçenin ifade imkanlarını ortaya koyarken aynı zamanda Türkçenin, güçlü bir edebiyat dili olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur (Bilgin, 2020).

19. yüzyılın sonlarından itibaren Türk dünyasında ortaya çıkan milli uyanış ve modernleşme hareketleri, ortak dil ve eğitim

әлеміндегі ортақ әліпби қалыптастыруға бағытталған ізденістер жазу жүйелерін жақындастырумен ғана шектелмей, тарихи және мәдени байланыстарды қазіргі жағдайда анағұрлым тиімді ету тұрғысынан да маңызды болып табылады.

Түркі әлемінің ортақ тілдік және өркениеттік мұрасы қазіргі ұлттық мемлекеттер пайда болған кезеңнен әлдеқайда ерте дәуірлерден бастау алады. Орхон жазба ескерткіштерінен бастау алған жазба мәдениет дәстүрі Қарахан, Хорезм, Шағатай, Қыпшақ және Оғыз жазба тілдері арқылы кең географиялық аумақта дамыды. Осы үдерісте Махмұд Қашқаридің 1072–1074 жылдары жазған «Диуани лұғат ат-түрік» еңбегі әртүрлі түркі халықтарының тілдік ерекшеліктері мен мәдени мұрасын бір арнаға тоғыстыруы тұрғысынан маңызды бетбұрыс кезеңі болды (Kaçalin, 1994). Жүсіп Баласағұнидің «Құтты білік» еңбегі мен Қожа Ахмет Ясауиге телінетін хикмет дәстүрі де түркі тілінің ой-пікір, адамгершілік және сопылық дүниетаным салаларында дамуына үлес қосты. Кейінгі ғасырларда, әсіресе шағатай тілі Орталық Азияның едәуір бөлігінде ортақ әдеби қарым-қатынас кеңістігін қалыптастырды. Осы дәстүрдің

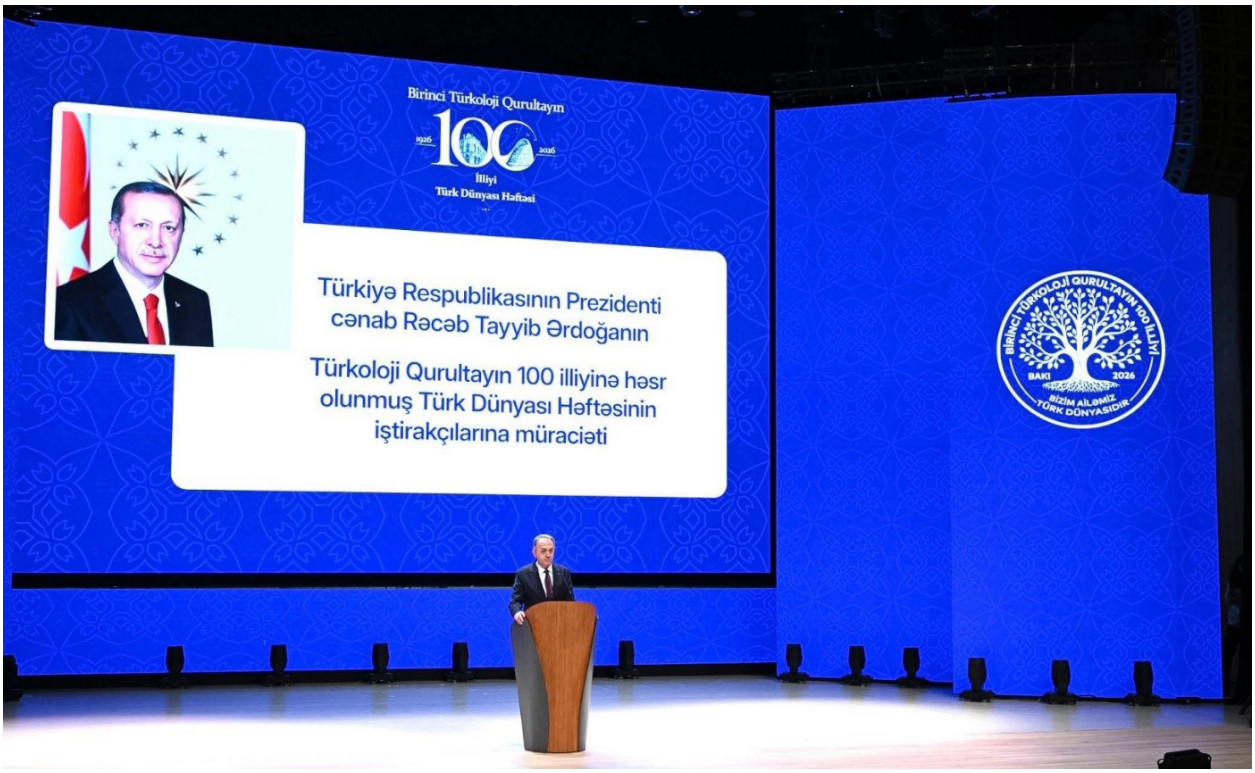

turksoy.org

konularını yeniden gündeme taşımıştır. Bu dönemin en önemli isimlerinden İsmail Gaspıralı, 1883 yılında Bahçesaray'da yayımlamaya başladığı Tercüman gazetesi ve yeni usul eğitim çalışmalarıyla farklı Türk toplulukları arasında ortak bir düşünce ve iletişim alanı oluşturmayı amaçlamıştır. Gaspıralı'nın "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" anlayışı, dilsel yakınlaşmayı eğitim, bilim ve toplumsal gelişmeyle ilişkilendiren kapsamlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır (Kırımlı, 1996). Benzer düşünceler Türkiye'de Ziya Gökalp, Azerbaycan'da Mirza Feth Ali Ahundzade, Kazakistan'da Ahmet Baytursınulı ve Özbekistan'da Mahmud Hoca Behbudî gibi çok sayıda yenilikçi aydının fikir ve çalışmalarında farklı biçimlerde karşılık bulmuştur. Bu aydınlar, dilde sadeleşme, alfabe reformu, anadilde eğitim, modern yayıncılık ve milli kültürün geliştirilmesi yönündeki çabalarıyla Türk dünyasındaki düşünsel ve toplumsal yenileşme hareketlerine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle Baytursınulı'nın Kazakçanın ses özelliklerine uygun alfabe ve imla çalışmaları, milli dilin geliştirilmesi bakımından önemli bir örnek oluşturmuştur (Koraş ve Shaikenova, 2023).

аса көрнекті өкілдерінің бірі Әлішер Науаи «Мұхакәмат әл-луғатайн» атты еңбегінде түркі тілінің ойды жеткізу мүмкіндіктерін көрсетіп, басқа шығармалары арқылы оның қуатты әдеби тіл ретінде дамуына елеулі үлес қосты (Bilgin, 2020). Науаидың әртүрлі түркі мәдени орталарындағы ықпалы ортақ жазба мұраның тарих бойы мәдени өзара ықпалдастықты қолдаған маңызды факторлардың бірі болғанын көрсетеді.

XIX ғасырдың соңынан бастап түркі әлемінде пайда болған ұлттық ояну және жаңғыру қозғалыстары ортақ тіл мен білім беру мәселелерін қайтадан күн тәртібіне шығарды. Осы кезеңнің аса көрнекті тұлғаларының бірі Исмаил Гаспыралы 1883 жылы Бақшасарайда шығара бастаған «Тәржіман» газеті мен жаңа әдіспен оқытуға бағытталған ағартушылық қызметі арқылы әртүрлі түркі халықтары арасында ортақ ой-пікір және қарым-қатынас кеңістігін қалыптастыруды мақсат етті. Гаспыралының «Тілде, пікірде, істе бірлік» ұстанымы тілдік жақындасуды білім беру, ғылым және қоғамдық дамумен байланыстыратын кешенді көзқарасты білдіреді (Кırımlı, 1996). Осыған ұқсас идеялар Түркияда Зия Гөкалп, Өмер Сейфеттин және Әли Жанип Йөнтем;

turksoy.org

Bu isimlerin farklı yaklaşımlarına rağmen dili toplumsal ilerlemenin temel araçlarından biri olarak değerlendirmeleri, sonraki ortak alfabe girişimlerinin düşünsel zeminini hazırlamıştır. Bu birikimin kurumsal düzeydeki en önemli aşamalarından biri, 26 Şubat–6 Mart 1926 tarihlerinde düzenlenen Birinci Bakü Türkoloji Kurultayı olmuştur. Dönemin Türk dünyasının önde gelen bilim insanlarının katıldığı Kurultay'da Türk dillerinin tarihi, alfabe, imla, terminoloji, eğitim ve ortak edebi dil meseleleri ele alınmıştır. Toplantıda Latin esaslı yazı sistemine geçiş yönündeki yaklaşım çoğunluk tarafından desteklenmiş; ancak ortak bir edebi dil konusunda kesin bir uzlaşmaya ulaşılamamıştır (Oral, 2024; Öner, 2026). Kurultay sonrasında Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki birçok Türk topluluğu Latin esaslı alfabelere geçmiş, ancak 1930'lu yılların sonlarından itibaren uygulanan dil ve kültür politikalarıyla Kiril yazısı ve Rusça Türkistan bölgesinde hakim dil haline gelmiştir. Türkiye'nin 1928'de Latin alfabesini kabul etmesine karşılık diğer Türk topluluklarında Kiril yazısının benimsenmesi, ilerleyen dönemlerde yazılı iletişimi güçleştiren önemli etkenlerden biri olmuştur.

Bakü Kurultayı'nın 100. yılına denk gelen 2026, bu tarihi mirasın yeniden değerlendirilmesi bakımından özel bir önem taşımaktadır. Azerbaycan'ın Ekim 2025'te Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) dönem başkanlığını devralmasının ardından, Şubat 2026'da Azerbaycan Milli İlimler Akademisinin ev sahipliğinde uluslararası bir Türkoloji konferansı düzenlenmiştir. Devamında Türk dünyasının farklı ülkelerinde dil, edebiyat, tarih, eğitim ve ortak kültürel miras konularında çok sayıda bilimsel ve kültürel etkinlikler gerçekleştirilmiştir (AMEA, 2026; TÜRKSOY, 2026). Böylece 1926 yılında Bakü'de tartışılan meselelerin yüz yıl sonra Türk devletlerinin daha güçlü kurumsal iş birliğiyle yeniden

TÜRK AKADEMİSİ VE TÜRK DİL KURUMUNUN İŞ BİRLİĞİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN TOPLANTIDA, İLK OLARAK 1991 YILINDA ÖNERİLEN MODEL ESAS ALINARAK 34 HARFLİ LATİN TEMELLİ ORTAK TÜRK ALFABESİ ÜZERİNDE UZLAŞILMIŞTIR

ТҮРКІ АКАДЕМИЯСЫ МЕН ТҮРІК ТІЛІ ҚОҒАМЫНЫҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫМЕН ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ОТЫРЫСТА АЛҒАШ РЕТ 1991 ЖЫЛЫ ҰСЫНЫЛҒАН ҮЛГІ НЕГІЗГЕ АЛЫНЫП, ЛАТЫН ГРАФИКАСЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН 34 ӘРІПТЕН ТҰРАТЫН ОРТАҚ ТҮРКІ ӘЛІПБИІ ЖӨНІНДЕ КЕЛІСІМГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗІЛДІ

Әзербайжанда Мырза Фатали Ахундзаде, Хасан бек Зардаби, Әли бек Хүсейінзаде және Ахмет Ағаоғлы; Қазақстанда Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбайұлы, Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейхан және Міржақып Дулатұлы сияқты зиялылардың еңбектерінде әртүрлі сипатта көрініс тапты. Әсіресе Байтұрсынұлының қазақ тілінің дыбыстық ерекшеліктеріне сәйкес әліпби мен емле жүйесін қалыптастыру бағытындағы еңбектері ұлттық тілді дамыту тұрғысынан маңызды үлгі болды (Koraş және Shaikenova, 2023). Өзбекстан мен Түркістан өңірінде Махмұдқожа Бехбуди, Мүнәууар Қари Абдурашидханов, Абдулла Авлони, Абдурауф Фитрат және Абдулхамид Чолпан сияқты жәдитшіл зиялылар ана тілінде білім беру, заманауи баспа ісін және ұлттық мәдениетті дамытуға жетекшілік етті. Бұл тұлғалардың көзқарастары әртүрлі болғанымен, олардың тілді қоғамдық ілгерілеудің негізгі құралдарының бірі ретінде қарастыруы кейінгі ортақ әліпби бастамаларының идеялық негізін қалады.

Осы зияткерлік мұраның институционалдық деңгейдегі аса маңызды кезеңдерінің бірі 1926 жылғы 26 ақпан мен 6 наурыз аралығында өткен Бірінші Баку түркологиялық құрылтайы болды. Фуат Көпрүлү, Әли бек Хүсейінзаде, Бәкір Чобанзаде және Александр Самойлович сияқты сол кезеңнің көрнекті ғалымдары қатысқан құрылтайда түркі тілдерінің тарихы, әліпби, емле, терминология, білім беру және ортақ әдеби тіл мәселелері қарастырылды. Жиында латын графикасына негізделген жазу жүйесіне көшу ұсынысын қатысушылардың көпшілігі қолдағанымен, ортақ әдеби тіл мәселесінде түпкілікті келісімге қол жеткізілмеді (Oral, 2024; Öner, 2026). Құрылтайдан кейін Кеңес Одағы құрамындағы көптеген түркі халықтары латын

ele alınması, ortak alfabe arayışlarının tarihi sürekliliğini ortaya koymuştur.

Bilindiği üzere bağımsızlık sonrasında Türk devletlerinin alfabe politikalarında farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Azerbaycan 1991'de Latin esaslı alfabeye dönüşü kabul ederken Özbekistan 1993'te, Türkmenistan ise aynı dönemde Latin alfabesine geçiş sürecini başlatmıştır. Kazakistan'da 2017 yılında Latin alfabesine kademeli geçiş kararı alınmış, ancak sonraki yıllarda alfabe taslakları ve imla kuralları üzerindeki çalışmalar nedeniyle uygulama takvimi yeniden değerlendirilmiştir. Kırgızistan ise Kiril esaslı yazı sistemini kullanmaya devam etmiştir. Bu farklı tecrübeler, ortak alfabe girişimlerinin ülkelerin dil özelliklerini, toplumsal şartlarını ve kurumsal kapasitelerini dikkate alan bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu çerçevede 9–11 Eylül 2024 tarihlerinde Bakü'de düzenlenen Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonunun üçüncü toplantısı önemli bir gelişme olmuştur. Türk Akademisi ve Türk Dil Kurumunun iş birliğinde gerçekleştirilen

графикасына негізделген әліпбиге көшті, алайда 1930-жылдардың соңынан бастап жүргізілген саясаттың нәтижесінде кирилл жазуы кеңінен енгізілді. Түркия 1928 жылы латын әліпбиін қабылдаса, басқа түркі халықтарының кирилл жазуына көшуі кейінгі кезеңдерде жазбаша қарым-қатынасты қиындатқан маңызды факторлардың біріне айналды.

Баку құрылтайының 100 жылдығына сәйкес келген 2026 жыл осы тарихи мұраны қайта бағамдау тұрғысынан ерекше маңызға ие. Әзербайжан 2025 жылғы қазанда Түркі мемлекеттері ұйымының (ТМҰ) кезекті төрағалығын қабылдағаннан кейін, 2026 жылғы ақпанда Әзербайжан Ұлттық ғылым академиясының ұйымдастыруымен халықаралық түркологиялық конференция өткізілді. Сонымен қатар 2026 жылғы 29 маусым мен 3 шілде аралығында Баку мен Ханкендіде өткен Түркі әлемі апталығы аясында тіл, әдебиет, тарих, білім беру және ортақ мәдени мұра мәселелеріне арналған ғылыми және мәдени іс-шаралар ұйымдастырылды (ӘҰҒА, 2026; ТҮРКСОЙ,

turksoy.org

toplantıda, ilk olarak 1991 yılında önerilen model esas alınarak 34 harfli Latin temelli Ortak Türk Alfabesi üzerinde uzlaşılmıştır. Bununla birlikte Komisyonun kararları, ülkeler açısından doğrudan bağlayıcı bir ulusal alfabe değişikliği değil, bilimsel ve teknik nitelikte öneriler olarak değerlendirilmiştir (Türk Akademisi, 2024). Sürecin devamında 15 Haziran 2026'da Astana'da düzenlenen dördüncü toplantıda ortak alfabenin kullanımına ilişkin tavsiye niteliğindeki kılavuz ilkeler ile Kazak ve Kırgız Türkçeleri için hazırlanan alfabe önerileri onaylanmıştır. Böylece çalışmalar genel ilkelerden uygulamaya yönelik modellere doğru ilerlemiştir (Türk Akademisi, 2026).

Bununla birlikte ülkelerdeki uygulamalar arasında önemli farklılıklar devam etmektedir. Türkiye'de 29, Azerbaycan'da 32 harfli Latin esaslı alfabeler kullanılırken Türkmenistan'da bazı sesler farklı

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ 30 EKİM 2026'DA ANKARA'DA "TÜRK YÜZYILI: DİLDE, FİKİRDE, İŞTE BİRLİK" TEMASIYLA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ 13. ZİRVE, ORTAK ALFABE ÇALIŞMALARININ GELECEĞİ BAKIMINDAN YENİ BİR AŞAMAYI TEMSİL ETMEKTEDİR

ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ҰЙЫМЫНЫҢ 2026 ЖЫЛҒЫ 30 ҚАЗАНДА АНКАРАДА «ТҮРКІ ҒАСЫРЫ: ТІЛДЕ, ПІКІРДЕ, ІСТЕ БІРЛІК» ТАҚЫРЫБЫМЕН ӨТКІЗГЕН XIII САММИТІ ОРТАҚ ӘЛІПБИ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ БОЛАШАҒЫ ТҰРҒЫСЫНАН ЖАҢА КЕЗЕҢДІ БІЛДІРЕДІ

2026). Осылайша, 1926 жылы Бакуде талқыланған мәселелердің жүз жылдан кейін түркі мемлекеттері арасындағы анағұрлым нығайған институционалдық ынтымақтастық аясында қайта қарастырылуы ортақ әліпби қалыптастыру жолындағы ізденістердің тарихи сабақтастығын көрсетті.

Тәуелсіздік алғаннан кейін түркі мемлекеттерінің әліпби саясаты әртүрлі бағытта дамыды. Әзербайжан 1991 жылы латын графикасына негізделген әліпбиге қайта оралу туралы шешім қабылдаса, Өзбекстан 1993 жылы, ал Түрікменстан сол кезеңде латын әліпбиіне көшу үдерісін бастады. Қазақстанда 2017 жылы латын әліпбиіне кезең-кезеңімен көшу туралы шешім қабылданғанымен, кейінгі жылдары әліпби жобалары мен емле ережелеріне қатысты жұмыстарға байланысты оны енгізу мерзімдері қайта қаралды. Қырғызстан болса, кирилл графикасына негізделген жазу жүйесін қолдануды жалғастырды. Бұл әртүрлі тәжірибелер ортақ әліпби бастамаларын жүзеге асыруда елдердің тілдік ерекшеліктерін, қоғамдық жағдайлары мен институционалдық мүмкіндіктерін ескеретін тәсілді ұстану қажеттігін көрсетеді.

Осы тұрғыда 2024 жылғы 9–11 қыркүйекте Бакуде өткен Түркі әлемінің ортақ әліпбиі жөніндегі комиссияның үшінші отырысы маңызды оқиға болды. Түркі академиясы мен Түрік тілі қоғамының ынтымақтастығымен ұйымдастырылған отырыста алғаш рет 1991 жылы ұсынылған үлгі негізге алынып, латын графикасына негізделген 34 әріптен тұратын Ортақ түркі әліпбиі жөнінде келісімге қол жеткізілді. Сонымен қатар Комиссияның шешімдері елдер үшін ұлттық әліпбиді өзгертуді тікелей міндеттейтін құжаттар емес, ғылыми-техникалық сипаттағы ұсынымдар ретінде

Latin harfleriyle gösterilmektedir. Azerbaycan Türkçesindeki Ə, X ve Q ile Türkmen Türkçesindeki Ä, Ž, Ý ve Ň gibi harfler bu farklılıkların örnekleridir. Kazakistan'da Latin alfabesi çalışmaları sürmekle birlikte bugün itibariyle kesin bir geçiş takvimi açıklanmamıştır. Benzer şekilde Kırgızistan'da da Türk Akademisi tarafından önerilen alfabeye geçiş konusunda öngörülen bir takvim bulunmamaktadır (Tengrinews, 2026; Kabar, 2026). Buna karşılık Özbekistan'da 21 Ekim 2026'da kabul edilen kanunla O', G', Sh ve Ch biçimlerinin yerine Ö, Ğ, Ş ve Ç harfleri benimsenmiş, Latin esaslı alfabe 28 harf ve bir tutuk (') işaretinden oluşacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Nisan 2027'de yürürlüğe girecek bu reform, Özbekçenin yazım sistemini geliştirmesinin yanında Türk dünyasında alfabe uyumuna da katkı sağlayabilecek önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Özbekistan Cumhuriyeti, 2026).

Bu gelişmeler, ortak alfabenin bütün Türk dillerinin tek bir yazı dili altında birleştirilmesi anlamına gelmediğini göstermektedir. Temel amaç, her dilin ses özelliklerini koruyarak aynı veya benzer seslerin mümkün olduğunca uyumlu harflerle gösterilmesini sağlamaktır. Böyle bir sistem, farklı Türk dillerindeki

қарастырылды (Түркі академиясы, 2024a; 2024b). Осы үдерістің жалғасы ретінде 2026 жылғы 15 маусымда Астанада өткен төртінші отырыста ортақ әліпбиді қолдануға қатысты ұсынымдық сипаттағы басшылық қағидаттар, сондай-ақ қазақ және қырғыз тілдеріне арнап әзірленген әліпби нұсқалары мақұлданды. Осылайша, жұмыстар жалпы қағидаттарды айқындаудан оларды іс жүзінде қолдануға бағытталған үлгілерді әзірлеуге қарай ілгеріледі (Түркі академиясы, 2026).

Сонымен бірге елдердегі қолданыстағы әліпбилер арасында елеулі айырмашылықтар сақталып отыр. Түркияда 29, Әзербайжанда 32 әріптен тұратын латын графикасына негізделген әліпбилер қолданылса, Түрікменстанда кейбір дыбыстар басқа латын әріптерімен таңбаланады. Әзербайжан тіліндегі Ə, X және Q, сондай-ақ түрікмен тіліндегі Ä, Ž, Ý және Ň әріптері осы айырмашылықтардың мысалы бола алады. Қазақстанда латын әліпбиіне қатысты жұмыстар жалғасып жатқанымен, 2026 жылғы қыркүйектегі жағдай бойынша нақты көшу мерзімі жарияланған жоқ. Ал Қырғызстанда қолданыстағы 36 әріптен тұратын кирилл әліпбиін өзгерту жөнінде

turksoy.org

kitapların, bilimsel çalışmaların, gazetelerin ve dijital içeriklerin karşılıklı okunmasını kolaylaştırabilir. Bununla birlikte alfabe benzerliği, söz varlığı ve dil bilgisi bakımından mevcut farklılıkları kendiliğinden ortadan kaldırmayacaktır. Dolayısıyla ortak alfabe çalışmalarının dil öğretimi, karşılıklı çeviri, terminoloji ve yayıncılık faaliyetleriyle desteklenmesi önem taşımaktadır. Türk Akademisinin 2025 yılında Abay Kunanbayulı'nın Kara Sözler ve Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi eserlerini ortak alfabe temelinde yayımlaması, bu yöndeki somut girişimler arasında yer almaktadır (Türk Akademisi, 2025).

Türk Devletleri Teşkilatının 30 Ekim 2026'da Ankara'da "Türk Yüzyılı: Dilde, Fikirde, İşte Birlik" temasıyla gerçekleştirdiği 13. Zirve, ortak alfabe çalışmalarının geleceği bakımından yeni bir aşamayı temsil etmektedir. Türkiye'nin dönem başkanlığını Azerbaycan'dan devraldığı Zirve sonunda kabul edilen Ankara Bildirisi'nde, ortak Türk alfabesinin yaygınlaştırılması, kullanımına ilişkin kılavuz ilkelerin geliştirilmesi ve bu alfabeyle edebi ve bilimsel eserler yayımlanması yönündeki çalışmaların desteklenmesi dikkat çekmektedir (TDT, 2026a). Bu gelişme, Gaspıralı'nın bir asırdan daha önce dile getirdiği düşüncelerin günümüzde kurumsal iş birliği politikalarına yansıması bakımından önem taşımaktadır.

Öte yandan 15 Mayıs 2026'da Türkistan'da "Yapay Zeka ve Dijital Kalkınma" temasıyla gerçekleştirilen TDT Gayriresmi Zirvesi, ortak alfabe girişiminin dijital dönüşümle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir (TDT, 2026b). Yapay zeka destekli çeviri sistemleri, otomatik metin tanıma, dijital kütüphaneler ve ortak terminoloji veri tabanları, Türk dilleri arasında iletişimi kolaylaştırabilecek önemli imkanlar sunmaktadır. Ancak bu teknolojilerin geliştirilmesi, yalnızca ortak harflerin kullanılmasına değil, her dilin söz

DOLAYISIYLA ORTAK ALFABENİN BAŞARISI, YALNIZCA HARFLER ÜZERİNDE SAĞLANAN UZLAŞIYLA DEĞİL, BU UZLAŞININ BİLİMSEL ÜRETİME, KÜLTÜREL PAYLAŞIMA VE GÜNLÜK İLETİŞİME NE ÖLÇÜDE YANSIYACAĞIYLA DEĞERLENDİRİLECEKTİR

СОНДЫҚТАН ОРТАҚ ӘЛІПБИДІҢ ТАБЫСТЫЛЫҒЫ ТЕК ӘРІПТЕР ЖӨНІНДЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗІЛГЕН КЕЛІСІММЕН ҒАНА ЕМЕС, СОЛ КЕЛІСІМНІҢ ҒЫЛЫМИ ӨНІМДЕРГЕ, МӘДЕНИ АЛМАСУҒА ЖӘНЕ КҮНДЕЛІКТІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ҚАНШАЛЫҚТЫ ДӘРЕЖЕДЕ ЫҚПАЛ ЕТЕТІНІМЕН БАҒАЛАНАТЫН БОЛАДЫ

ресми шешім қабылданбағаны хабарланды (Tengrinews.kz, 2026; Kabar, 2026). Өзбекстанда 2026 жылғы 21 қазанда қабылданған әліпби өзгерістеріне сәйкес O', G', Sh және Ch таңбаларының орнына Ö, Ğ, Ş және Ç әріптері қабылданып, латын графикасына негізделген әліпби 28 әріп пен бір дәйекше белгісінен тұратындай етіп қайта реттелді. 2027 жылғы сәуірде күшіне енетін бұл реформа өзбек тілінің жазу жүйесін жетілдірумен қатар, түркі әлеміндегі әліпбилерді үйлестіруге де үлес қоса алатын маңызды қадам ретінде бағалануда (Өзбекстан Республикасы, 2026).

Бұл өзгерістер ортақ әліпби қалыптастыру барлық түркі тілдерін біртұтас жазба тілге біріктіруді білдірмейтінін көрсетеді. Негізгі мақсат – әр тілдің дыбыстық ерекшеліктерін сақтай отырып, бірдей немесе ұқсас дыбыстарды мүмкіндігінше үйлесімді әріптермен таңбалауды қамтамасыз ету. Мұндай жүйе әртүрлі түркі тілдеріндегі кітаптарды, ғылыми еңбектерді, газеттер мен цифрлық материалдарды өзара оқуды жеңілдете алады. Дегенмен әліпбилердің ұқсастығы сөздік қор мен грамматикалық құрылымдағы айырмашылықтарды өздігінен жоя алмайды. Сондықтан ортақ әліпби бағытындағы жұмыстарды тіл үйрету, өзара аударма жасау, терминология және баспа ісі салаларындағы қызметпен ұштастыру маңызды. Түркі академиясының 2025 жылы Абай Құнанбайұлының «Қара сөздері» мен Шыңғыс Айтматовтың «Ақ кеме» шығармаларын ортақ әліпби негізінде жариялауы осы бағыттағы нақты бастамалардың қатарына жатады (Түркі академиясы, 2025).

Түркі мемлекеттері ұйымының 2026 жылғы 30 қазанда Анкарада «Түркі ғасыры: Тілде, пікірде, істе бірлік» тақырыбымен өткізген XIII саммиті ортақ әліпби жұмыстарының болашағы тұрғысынан жаңа

varlığını ve dil bilgisi özelliklerini içeren güvenilir dijital kaynakların oluşturulmasına bağlıdır. Bu nedenle ortak alfabe esaslı elektronik sözlükler, tarihî metinlerin dijitalleştirilmesi, çok dilli veri tabanları ve karşılıklı çeviri sistemleri öncelikli iş birliği alanları arasında değerlendirilebilir.

Eğitim ve kültürel iş birliği de sürecin önemli boyutlarından birini oluşturmaktadır. Türk Akademisinin hazırladığı Ortak Türk Tarihi, Ortak Türk Edebiyatı ve Türk Dünyası Coğrafyası ders kitapları, ortak eğitim içerikleri geliştirilmesine yönelik mevcut kurumsal birikimi göstermektedir (Türk Akademisi, 2023). Önümüzdeki dönemde bu çalışmaların ortak alfabe esaslı seçmeli dersler, dijital eğitim materyalleri ve karşılaştırmalı edebiyat yayınlarıyla genişletilmesi mümkündür. Benzer şekilde televizyon, haber ajansları ve dijital medya kuruluşları arasında çok dilli içeriklerin, ortak altyazı sistemlerinin ve karşılıklı yayınların geliştirilmesi, toplumsal iletişimi güçlendirebilir. Bunun yanında tarihî Türkçe yazma eserlerin ortak kataloglama ilkeleriyle dijital ortama aktarılması,

кезеңді білдіреді. Түркия Әзербайжаннан төрағалықты қабылдаған саммиттің қорытындысында бекітілген Анкара декларациясында ортақ түркі әліпбиін кеңінен тарату, оны қолдануға қатысты нұсқаулық қағидаттарды әзірлеу және осы әліпбимен әдеби әрі ғылыми еңбектер жариялау бағытындағы жұмыстарды қолдау мәселелеріне ерекше назар аударылған (ТМҰ, 2026a). Бұл оқиға Гаспыралының бір ғасырдан астам уақыт бұрын айтқан идеяларының бүгінгі институционалдық ынтымақтастық саясатына көрініс табуы тұрғысынан маңызды.

Сонымен қатар 2026 жылғы 15 мамырда Түркістан қаласында «Жасанды интеллект және цифрлық даму» тақырыбымен өткен ТМҰ-ның бейресми саммиті ортақ әліпби бастамасын цифрлық трансформациямен бірге қарастыру қажеттігін көрсетті (ТМҰ, 2026b). Жасанды интеллектке негізделген аударма жүйелері, мәтінді автоматты түрде тану технологиялары, цифрлық кітапханалар және ортақ терминологиялық дерекқорлар

trtavaz.com.tr

bilimsel neşirlerin hazırlanması ve farklı alfabeler arasında güvenilir metin dönüşüm sistemlerinin geliştirilmesi, ortak kültürel mirasın daha geniş kitlelere ulaştırılmasına katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, ortak Türk alfabesi girişimi Kaşgarlı Mahmud ve Ali Şîr Nevâî'den İsmail Gaspıralı'ya, 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı'ndan günümüzdeki TDT çalışmalarına uzanan tarihi bir birikimin yeni aşamasını oluşturmaktadır. 2024 Bakü ve 2026 Astana toplantılarında kaydedilen ilerlemeler, Özbekistan'ın güncel alfabe reformu ve Ankara Zirvesi'nde ortaya konulan ortak irade, sürecin giderek daha somut bir nitelik kazandığını göstermektedir. Bununla birlikte sürdürülebilir sonuçlar elde edilebilmesi için ulusal dil politikalarına saygı gösterilmesi, geçiş maliyetlerinin dikkate alınması ve bilimsel hazırlıkların eğitim, yayıncılık ve dijitalleşme alanlarındaki uygulamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda geliştirilecek ortak literatür, müfredat, çeviri, medya ve dijital dil teknolojileri, Türk dünyasında iletişim ve kültürel etkileşimi

түркі тілдері арасындағы қарым-қатынасты жеңілдетуге елеулі мүмкіндіктер береді. Алайда мұндай технологияларды дамыту тек ортақ әріптерді қолдануға ғана емес, әр тілдің сөздік қоры мен грамматикалық ерекшеліктерін қамтитын сенімді цифрлық ресурстарды қалыптастыруға да байланысты. Сондықтан ортақ әліпби негізіндегі электрондық сөздіктерді әзірлеу, тарихи мәтіндерді цифрландыру, көптілді дерекқорлар мен өзара аударма жүйелерін дамыту ынтымақтастықтың басым бағыттары ретінде қарастырылуы мүмкін.

Білім беру және мәдени ынтымақтастық та осы үдерістің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Түркі академиясы әзірлеген «Ортақ түркі тарихы», «Ортақ түркі әдебиеті» және «Түркі әлемінің географиясы» оқулықтары ортақ білім беру мазмұнын қалыптастыруға бағытталған институционалдық тәжірибенің бар екенін көрсетеді (Түркі академиясы, 2023). Алдағы кезеңде бұл жұмыстарды ортақ әліпби негізіндегі таңдау пәндерімен, цифрлық оқу материалдарымен және салыстырмалы әдебиет бойынша басылымдармен кеңейтуге болады. Сол сияқты телеарналар, ақпарат агенттіктері мен цифрлық медиа ұйымдары арасында көптілді контентті, ортақ субтитр жүйелерін және өзара ақпарат тарату тәжірибесін дамыту қоғамдық коммуникацияны нығайта алады. Бұған қоса, түркі тілдеріндегі тарихи қолжазбаларды ортақ каталогтау қағидаттары негізінде цифрлық форматқа көшіру, олардың ғылыми басылымдарын әзірлеу және әртүрлі әліпбилер арасындағы мәтіндерді сенімді түрде түрлендіру жүйелерін дамыту ортақ мәдени мұраны кең аудиторияға жеткізуге үлес қосады.

Қорытындылай келе, ортақ түркі әліпбиін қалыптастыру бастамасы Махмұд Қашқари мен Әлішер Науаиден Исмаил Гаспыралыға, 1926 жылғы Баку түркологиялық құрылтайынан қазіргі ТМҰ аясындағы жұмыстарға дейін жалғасқан тарихи мұраның жаңа кезеңін құрайды. 2024 жылғы Баку және 2026 жылғы Астана отырыстарында қол жеткізілген ілгерілеу, Өзбекстанның соңғы әліпби реформасы және Анкара саммитінде көрініс тапқан ортақ саяси ерік-жігер бұл үдерістің барған сайын нақты сипат алып

trthaber.com

güçlendirebilir. Dolayısıyla ortak alfabenin başarısı, yalnızca harfler üzerinde sağlanan uzlaşıyla değil, bu uzlaşının bilimsel üretime, kültürel paylaşıma ve günlük iletişime ne ölçüde yansıyacağıyla değerlendirilecektir.

Kaynakça:

Azerbaycan Millî İlimler Akademisi (AMEA). (2026). "Birinci Türkoloji Kurultayı'nın Kurucuları ve Dersleri: Tarih ve Modernite" konulu uluslararası bilimsel konferans başladı. Alınan yer: https://www.science.gov.az/en/news/open/35148. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Bilgin, Azmi (2020). Muhâkemetü'l-Lugateyn. Alınan yer: https://islamansiklopedisi.org.tr/muhakemetul-lugateyn. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kabar (2026). Orunbekov: Kırgız alfabesi değişmeden kalacak. Alınan yer: https://en.kabar.kg/news/kyrgyz-alphabet-remains-unchanged-orunbekov-says/. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kaçalin, Mustafa (1994). Dîvânü Lugāti't-Türk. Alınan yer: https://islamansiklopedisi.org.tr/divanu-lugatit-turk. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Kırımlı, Hakan (1996). Gaspıralı, İsmâil Bey. Alınan yer: https://islamansiklopedisi.org.tr/gaspirali-ismail-bey. Erişim tarihi: 30.10.2026.

келе жатқанын көрсетеді. Сонымен бірге тұрақты нәтижелерге қол жеткізу үшін ұлттық тіл саясатына құрметпен қарау, әліпбиге көшу шығындарын ескеру және ғылыми дайындық жұмыстарын білім беру, баспа ісі мен цифрландыру салаларындағы практикалық шаралармен ұштастыру қажет. Осы бағытта дамытылатын ортақ ғылыми әдебиет, оқу бағдарламалары, аударма ісі, медиа және цифрлық тіл технологиялары түркі әлеміндегі қарым-қатынас пен мәдени өзара ықпалдастықты нығайта алады. Сондықтан ортақ әліпбидің табыстылығы тек әріптер жөнінде қол жеткізілген келісіммен ғана емес, сол келісімнің ғылыми өнімдерге, мәдени алмасуға және күнделікті қарым-қатынасқа қаншалықты дәрежеде ықпал ететінімен бағаланатын болады.

Дереккөз:

Әзербайжан Ұлттық ғылым академиясы (ӘҰҒА) (2026). Бірінші түркологиялық құрылтайдың негізін қалаушылар мен тағылымдары: тарих және қазіргі заман тақырыбындағы халықаралық ғылыми конференция басталды. Сілтеме: https://www.science.gov.az/en/news/open/35148. Қаралған күні: 30.10.2026.

Білгін, Азми (2020). Мұхакәмәтүл-луғатайн. Түркия Дін істері қорының Ислам энциклопедиясы. Сілтеме: https://islamansiklopedisi.org.tr/muhakemetul-lugateyn. Қаралған күні: 30.10.2026.

Kabar (2026). Орунбеков: Қырғыз әліпбиі өзгеріссіз қалады. Сілтеме: https://en.kabar.kg/news/kyrgyz-alphabet-remains-unchanged-orunbekov-says/. Қаралған күні: 30.10.2026.

Качалин, Мұстафа (1994). Диуани лұғат ат-түрк. Түркия Дін істері қорының Ислам энциклопедиясы. Сілтеме: https://islamansiklopedisi.org.tr/divanu-lugatit-turk. Қаралған күні: 30.10.2026.

Қырымлы, Хакан (1996). Исмаил бей Гаспыралы. Түркия Дін істері қорының Ислам энциклопедиясы. Сілтеме: https://islamansiklopedisi.org.tr/gaspirali-ismail-bey. Қаралған күні: 30.10.2026.

Кораш, Хикмет және Шайкенова, Гүлшат (2023). Қазақ кирилл әліпбиінің қалыптасуына Ахмет Байтұрсынұлының ықпалы. Түркі әлемінің тілі мен әдебиеті журналы, 56, 17–32. Сілтеме: https://doi.org/10.24155/tdk.2023.223.

Орал, Мұстафа (2024). 1926 жылғы Баку түркологиялық конгресі. Түркі әлемі энциклопедиясы. Сілтеме: https://turkdunyasiansiklopedisi.gov.tr/detay/1594/1926-Bak%C3%BC-T%C3%BCrkoloji-Kongresi. Қаралған күні: 30.10.2026.

Өнер, Мұстафа (2026). 1926 жылғы Баку түркологиялық конгресіндегі Түркия делегациясы. Түркология, (1). Сілтеме: https://dergipark.anas.az/index.php/turkology/article/view/4339. Қаралған күні: 30.10.2026.

Koraş, Hikmet ve Shaikenova, Gulşat (2023). Kazak Kiril alfabesinin şekillenmesinde Ahmet Baytursınulı'nın etkisi. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 56, 17–32. https://doi.org/10.24155/tdk.2023.223

Oral, Mustafa (2024). 1926 Bakü Türkoloji Kongresi. Alınan yer: https://turkdunyasiansiklopedisi.gov.tr/detay/1594/1926-Bak%C3%BC-T%C3%BCrkoloji-Kongresi. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Öner, Mustafa (2026). 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı'ndaki Türkiye Heyeti. Turkology, (1). Alınan yer: https://dergipark.anas.az/index.php/turkology/article/view/4339. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Özbekistan Cumhuriyeti (2026). "Latin Harflerine Dayalı Özbek Alfabesinin Kullanıma Sunulması Hakkında" Özbekistan Cumhuriyeti kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun (21.10.2026 tarihli, O'RQ-1184 sayılı). Alınan yer: https://lex.uz/uz/docs/8548754. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Tengrinews (2026). Bilim Bakanlığından Kazakçanın Latin alfabesine geçişine ilişkin açıklama: "Belirlenmiş kesin bir takvim yok". Alınan yer: https://en.tengrinews.kz/kazakhstan_news/no-specific-deadlines-science-ministry-on-kazakh-languages-273436/. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Türk Akademisi. (2023). "Ortak Türk Tarihi", "Ortak Türk Edebiyatı" ve "Türk Dünyası Coğrafyası" ders kitapları. Alınan yer: https://turkicacademy.org/en/proekt/textbooks-common-turkic-history-common-turkic-literature-geography-turkic-world. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Türk Akademisi. (2024). Ortak Türk Alfabesine ilişkin duyuru. Alınan yer: https://www.turkicacademy.org/en/smi/announcement-common-turkic-alphabet. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Türk Akademisi. (2025). Ortak Türk Alfabesiyle hazırlanan ilk yayınlar Ankara'da tanıtıldı. Alınan yer: https://www.turkicacademy.org/en/smi/first-publications-common-turkic-alphabet-presented-ankara. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Türk Akademisi. (2026). Ortak Türk Alfabesi Komisyonunun Dördüncü Toplantısı Bildirisi. Alınan yer: https://turkicacademy.org/en/novost-akademii/declaration-fourth-meeting-commission-common-turkic-alphabet. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT). (2026a). Türk Devletleri Teşkilatı 13. Zirvesi Ankara Bildirisi Alınan yer: https://turkicstates.org/en/news/ankara-declaration-of-the-13th-summit-of-the-organization-of-turkic-states. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT). (2026b). Türk Devletleri Teşkilatının Gayriresmî Zirvesi Kazakistan'ın Türkistan şehrinde düzenlendi. Alınan yer: https://turkicstates.org/en/news/the-informal-summit-of-the-organization-of-turkic-states-convened-in-turkistan-kazakhstan. Erişim tarihi: 30.10.2026.

TÜRKSOY (2026). Birinci Türkoloji Kurultayı'nın 100. yıl dönümüne adanan Türk Dünyası haftası başarıyla sona erdi. Alınan yer: https://www.turksoy.org/en-US/news/the-turkic-world-week-dedicated-to-the-100th-anniversary-of-the-first-turkology-congress-has-successfully-come-to-an-end. Erişim tarihi: 30.10.2026.

Өзбекстан Республикасы (2026). Латын графикасына негізделген өзбек әліпбиіне енгізілген өзгерістер. Сілтеме: https://lex.uz/uz/docs/8548754. Қаралған күні: 30.10.2026.

Tengrinews.kz (2026). Ғылым және жоғары білім министрлігінің қазақ тілін латын әліпбиіне көшіруге қатысты мәлімдемесі: нақты белгіленген мерзім жоқ. Сілтеме: https://en.tengrinews.kz/kazakhstan_news/no-specific-deadlines-science-ministry-on-kazakh-languages-273436/. Қаралған күні: 30.10.2026.

Түркі академиясы (2023). «Ортақ түркі тарихы», «Ортақ түркі әдебиеті» және «Түркі әлемінің географиясы» оқулықтары. Сілтеме: https://turkicacademy.org/en/proekt/textbooks-common-turkic-history-common-turkic-literature-geography-turkic-world. Қаралған күні: 30.10.2026.

Түркі академиясы (2024a). Ортақ түркі әліпбиі туралы ресми хабарлама. Сілтеме: https://www.turkicacademy.org/en/smi/announcement-common-turkic-alphabet. Қаралған күні: 30.10.2026.

Түркі академиясы (2024b). Ортақ түркі әліпбиі туралы декларация. Сілтеме: https://www.turkicacademy.org/en/smi/declaration-common-turkic-alphabet. Қаралған күні: 30.10.2026.

Түркі академиясы (2025). Ортақ түркі әліпбиімен жарық көрген алғашқы басылымдар Анкарада таныстырылды. Сілтеме: https://www.turkicacademy.org/en/smi/first-publications-common-turkic-alphabet-presented-ankara. Қаралған күні: 30.10.2026.

Түркі академиясы (2026). Ортақ түркі әліпбиі жөніндегі комиссияның төртінші отырысының декларациясы. Сілтеме: https://turkicacademy.org/en/novost-akademii/declaration-fourth-meeting-commission-common-turkic-alphabet. Қаралған күні: 30.10.2026.

ТМҰ (2026a). Түркі мемлекеттері ұйымының XIII саммитінің Анкара декларациясы. Сілтеме: https://turkicstates.org/en/news/ankara-declaration-of-the-13th-summit-of-the-organization-of-turkic-states. Қаралған күні: 30.10.2026.

ТМҰ (2026b). Түркі мемлекеттері ұйымының бейресми саммиті Қазақстанның Түркістан қаласында өтті. Сілтеме: https://turkicstates.org/en/news/the-informal-summit-of-the-organization-of-turkic-states-convened-in-turkistan-kazakhstan. Қаралған күні: 30.10.2026.

ТҮРКСОЙ (2026). Бірінші түркологиялық құрылтайдың 100 жылдығына арналған Түркі әлемі апталығы табысты аяқталды. Сілтеме: https://www.turksoy.org/en-US/news/the-turkic-world-week-dedicated-to-the-100th-anniversary-of-the-first-turkology-congress-has-successfully-come-to-an-end. Қаралған күні: 30.10.2026.

SOCIAL YOUTH PROGRAMS IN CENTRAL ASIA: POLICY PRIORITIES, IMPLEMENTATION AND REGIONAL CHALLENGES

PROF. DR. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

СОЦИАЛЬНЫЕ МОЛОДЁЖНЫЕ ПРОГРАММЫ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ПРИОРИТЕТЫ ПОЛИТИКИ, РЕАЛИЗАЦИЯ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ

Youth are often described as the primary resource for any nation's development: it is young people who will shape the future workforce, the tax base, and social institutions. However, the extent to which this resource is realized depends less on the sheer size of the younger generation and more on whether its members can successfully find their place on time within the labor market, the educational system, and public life. On a global scale, the situation presents a complex, even contradictory, picture. According to the International Labour Organization, the unemployment rate for young people aged 15–24 fell to 13% in 2023, the lowest level in fifteen years. At the same time, one in five young people worldwide (20.4%) was not in employment, education or training; for young women, this figure reached 28.1%, compared to 13.1% for young men (International Labour Organization, 2024). In other words, the traditional unemployment metric fails to capture the true circumstances of young people. Consequently, analysts increasingly rely on the share of young people not in employment, education or training (NEET) as a more accurate indicator of the scale of social exclusion.

THE TRADITIONAL UNEMPLOYMENT METRIC FAILS TO CAPTURE THE TRUE CIRCUMSTANCES OF YOUNG PEOPLE

ТРАДИЦИОННЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ БЕЗРАБОТИЦЫ ПЛОХО ОТРАЖАЕТ РЕАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МОЛОДЁЖИ

Молодёжь принято называть главным ресурсом развития любого государства: именно молодые люди формируют будущую рабочую силу, налоговую базу и общественные институты. Однако то, насколько этот ресурс будет реализован, зависит не столько от численности молодого поколения, сколько от того, удаётся ли ему своевременно найти своё место на рынке труда, в образовании и общественной жизни. В глобальном масштабе картина выглядит противоречиво. По данным Международной организации труда, в 2023 году уровень безработицы среди молодёжи в возрасте 15–24 лет снизился до 13 %, что стало минимумом за пятнадцать лет. При этом каждый пятый молодой человек в мире (20,4 %) не работал, не учился и не проходил профессиональную подготовку, а среди молодых женщин этот показатель достигал 28,1 % против 13,1 % у молодых мужчин (Международная организация труда, 2024). Иными словами, традиционный показатель безработицы плохо отражает реальное положение молодёжи, поэтому для его оценки всё чаще используют долю так называемой

For Central Asia, this issue is of particular significance. The region remains demographically young, with a population exceeding 80 million and a median age of approximately 26.6 years (Centre for Eastern Studies, 2025). In recent years, all countries in the region have adopted laws and strategies concerning youth policy; however, the very definition of «youth» varies from one country to another. In Kazakhstan, as of January 1, 2023, the upper age limit for the «youth» category was raised to 35 (Togyzbaeva, 2025). In Kyrgyzstan, the Law «On Youth» of August 4, 2023, also classifies citizens aged 14 to 35 as youth (Umetova, 2025), whereas in Uzbekistan, the term applies to citizens between the ages of 14 and 30 (National Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics, 2025). This expansion of the age range is generally attributed to the fact that the transition to adulthood has become more protracted, with young people spending more time in education and entering the workforce

молодёжи NEET (от англ. Not in Education, Employment or Training), которая точнее показывает масштабы социального исключения.

Для Центральной Азии этот вопрос имеет особое значение. Регион остаётся демографически молодым: его население превышает 80 млн человек при медианном возрасте около 26,6 года (Центр восточных исследований, 2025). Все страны региона за последние годы приняли законы и стратегии в сфере молодёжной политики, однако само понятие «молодёжь» в них определяется по-разному. В Казахстане с 1 января 2023 года верхняя граница молодёжного возраста повышена до 35 лет (Тогызбаева, 2025). В Кыргызстане закон «О молодёжи» от 4 августа 2023 года также относит к молодёжи граждан в возрасте от 14 до 35 лет (Уметова, 2025), тогда как в Узбекистане молодёжью считаются граждане в возрасте от

eeas.europa.eu

at a later age. At the same time, this approach has a downside: the broader the target group, the more difficult it becomes to concentrate limited resources on those who truly need them. Furthermore, these discrepancies in definitions make it challenging to make comparisons between countries.

Kazakhstan possesses one of the most well-developed institutional systems for youth policy in the region. The country's youth

14 до 30 лет (Национальный комитет Республики Узбекистан по статистике, 2025). Расширение возрастных рамок обычно объясняют тем, что переход ко взрослой жизни растягивается: молодые люди дольше учатся и позже начинают работать. Вместе с тем у этого решения есть и оборотная сторона: чем шире целевая группа, тем сложнее распределить ограниченные ресурсы на тех, кто действительно в них нуждается. Кроме

turkmenistan.gov.tm

population stands at approximately 5.8 million, accounting for nearly one-third of its total population (Kazpravda.kz, 2025). The primary strategic document is the Concept for State Youth Policy for 2023–2029, approved by a government resolution. It outlines seven areas of focus, including a specific track dedicated to «Youth and Rural Areas» (Zakon.kz, 2023; Nur.kz, 2023). The

THE BROADER THE TARGET GROUP, THE MORE DIFFICULT IT BECOMES TO CONCENTRATE LIMITED RESOURCES ON THOSE WHO TRULY NEED THEM

ЧЕМ ШИРЕ ЦЕЛЕВАЯ ГРУППА, ТЕМ СЛОЖНЕЕ СОСРЕДОТОЧИТЬ ОГРАНИЧЕННЫЕ РЕСУРСЫ НА ТЕХ, КТО ДЕЙСТВИТЕЛЬНО В НИХ НУЖДАЕТСЯ

того, различия в определениях затрудняют сравнение стран между собой.

Казахстан располагает одной из наиболее развитых в регионе институциональных систем молодёжной политики. Численность молодёжи в стране составляет около 5,8 млн человек, или почти треть населения (Kazpravda.kz, 2025). Основным стратегическим документом является Концепция государственной молодёжной политики на 2023–2029 годы, утверждённая постановлением Правительства и предусматривающая семь направлений работы, в том числе отдельное направление «Молодёжь и село» (Zakon.kz, 2023; Nur.kz, 2023). Среди целевых индикаторов Концепции снижение доли молодёжи NEET с 6,7 % до 3,5 % (Nur.kz, 2023), повышение информированности молодёжи о мерах государственной поддержки до 90 % и рост доли молодых людей, удовлетворённых молодёжной политикой, до 70 % к 2029 году (Zakon.kz, 2023). Ключевым принципом провозглашён подход «с молодёжью, а не для молодёжи», и он подкреплён рядом институциональных решений. Так, в стране действуют Совет по молодёжной политике при Президенте и Президентский молодёжный кадровый резерв, 80 % участников которого уже трудоустроены в государственных органах и квазигосударственном секторе, а с 2022 года в избирательных партийных списках введена 30-процентная квота для женщин, молодёжи и лиц с инвалидностью (Kazpravda.kz, 2025).

На практике приоритетом молодёжной политики остаются содействие трудоустройству и поддержка предпринимательства

Concept's target indicators include reducing the share of NEET youth (those not in education, employment, or training) from 6.7% to 3.5% (Nur.kz, 2023), increasing youth awareness of state support measures to 90%, and ensuring that 70% of young people are satisfied with the state's youth policy by 2029 (Zakon.kz, 2023). A core principle «with youth, not for youth» has been adopted and is supported by several institutional mechanisms. For instance, the country has established a Youth Policy Council under the President and a Presidential Youth Personnel Reserve, with 80% of its participants already employed within government bodies or the quasi-public sector. Furthermore, since 2022, a 30% quota for women, young people, and persons with disabilities has been mandated for political party lists in elections (Kazpravda.kz, 2025).

In practice, the promotion of employment and support for entrepreneurship remain the priorities of youth policy (Kazpravda.kz, 2025). Graduates of universities and colleges can participate in a «youth internship» program lasting up to 12 months, with wages subsidized by the state; young people under the age of 35 who lack professional education or work experience are directed toward their «first job»; and the «Generations Contract» project facilitates the transfer of experience from employees nearing retirement age to recent graduates. In 2024, 33,300 individuals participated in youth internships, 9,600 in the «first job» program, and 420 in the «Generations Contract» initiative (Togyzbaeva, 2025). Furthermore, in 2025, 35,100 young people were engaged in seasonal work through the «Zhasyl El» youth labor brigades. Young people also account for over 60% of the participants in the «Otau» and «Nauryz» housing programs, while youth resource centers provide

IN CENTRAL ASIA, THE NEET ISSUE IS, TO A LARGE EXTENT, A CHALLENGE AFFECTING YOUNG WOMEN

В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ПРОБЛЕМА NEET ВО МНОГОМ ЯВЛЯЕТСЯ ПРОБЛЕМОЙ МОЛОДЫХ ЖЕНЩИН

(Kazpravda.kz, 2025). Выпускники вузов и колледжей могут пройти «молодёжную практику» продолжительностью до 12 месяцев с оплатой труда за счёт государства, молодые люди до 35 лет без профессионального образования и опыта работы направляются на «первое рабочее место», а проект «Контракт поколений» предусматривает передачу опыта от работников предпенсионного возраста выпускникам. В 2024 году молодёжной практикой было охвачено 33,3 тыс. человек, «Первым рабочим местом» 9,6 тыс., «Контрактом поколений» лишь 420 человек (Тогызбаева, 2025). Помимо этого, в 2025 году сезонной занятостью в молодёжных трудовых отрядах «Жасыл Ел» были охвачены 35,1 тыс. человек. Молодёжь также составляет более 60 % участников жилищных программ «Отау» и «Наурыз», а консультации по вопросам занятости проводят молодёжные ресурсные центры. По состоянию на 1 июля 2025 года в активных мерах содействия занятости приняли участие 220,6 тыс. молодых людей, из которых трудоустроены 62,4 тыс. (Kazpravda.kz, 2025).

Официальные индикаторы на первый взгляд выглядят благополучно. В 2024 году уровень безработицы среди молодёжи в возрасте 15–34 лет составил 3,1 %, а доля молодёжи NEET 6,5 % (Бюро национальной статистики, 2025). Однако низкая безработица скрывает значительную экономическую неактивность: вне рабочей силы находились 1,66 млн молодых людей, а численность молодёжи NEET достигла 354 тыс. человек. Две трети непродуктивно самозанятой молодёжи проживают в сельской местности. Эффективность самих программ также вызывает вопросы. Из 51,3

consultations on employment-related matters. As of July 1, 2025, 220,600 young people participated in active employment promotion measures, 62,400 of whom subsequently secured employment (Kazpravda.kz, 2025).

At first glance, the official indicators appear positive. In 2024, the unemployment rate among young people aged 15–34 stood at 3.1%, while the share of youth classified as NEET (not in education, employment, or training) was 6.5% (Bureau of National Statistics, 2025). However, low unemployment masks significant economic inactivity: 1.66 million young people are outside the labor force, and the number of young people classified as NEET (not in education, employment, or training) has reached 354,000. Two-thirds of young people in unproductive self-employment reside in rural areas. The effectiveness of the programs themselves also raises questions. Of the 51,300 young people who completed subsidized job placements in 2024, only 24,500 less than half secured permanent employment (Togyzbaeva, 2025). The country lacks a dedicated state program for youth

тыс. молодых людей, завершивших участие в субсидируемых рабочих местах в 2024 году, на постоянную работу устроились лишь 24,5 тыс., то есть менее половины (Тогызбаева, 2025). В стране отсутствует отдельная государственная программа по занятости молодёжи, а меры поддержки реализуются в рамках общих программ, которые не учитывают барьеров, характерных именно для молодёжи, таких как отсутствие опыта работы и профессиональных связей. Утверждённой методики оценки эффективности этих мер нет, а осведомлённость о них остаётся низкой: по данным национального доклада 2019 года, лишь 4,7 % опрошенных молодых людей знали о государственной программе занятости «Еңбек», и только 0,8 % принимали в ней участие (Тогызбаева, 2025). Если эти оценки хотя бы отчасти сохраняют актуальность, целевой ориентир Концепции по информированности молодёжи в 90 % выглядит весьма амбициозным.

undp.org

employment; instead, support measures are implemented as part of broader, general programs that fail to account for barriers specific to young people, such as a lack of work experience and professional networks. There is no established methodology for evaluating the effectiveness of these measures, and awareness of them remains low: according to a 2019 national report, only 4.7% of the young people surveyed were aware of the «Enbek» state employment program, and just 0.8% had participated in it (Togyzbaeva, 2025). If these figures remain even partially relevant, the target set out in the Concept to achieve a 90% awareness rate among young people appears highly ambitious.

Uzbekistan has opted for a different model, largely shaped by the scale of its young population. As of January 1, 2025, the number of young people aged 14–30 stood at 9.63 million representing 25.7% of the total population (National Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics, 2025) while, when children are included, the share of residents under the age of 30 reaches approximately 60% (bne IntelliNews, 2025). In 2020, the state-run Youth Affairs Agency was established; its directives are binding for government bodies, and youth-focused operations have been structured vertically, extending down to the «mahalla» (neighborhood) level (Tillakhodzhayev, 2021; Jurabayev, 2024). A key instrument in this effort is the «Youth Notebook» (Yoshlar daftari) system, through which more than 1.1 million young people have received targeted support across 25 different areas (Jurabayev, 2024). In February 2025, new measures were announced, including the creation of a bank to support youth entrepreneurship and tax incentives for employers who hire individuals under the age of 30 (bne IntelliNews, 2025). Nevertheless, the transition from education to employment remains challenging for young people. According to a 2021 World Bank report, the share of youth neither in education nor in employment (NEET) was 24% for the 16–24 age group and 26.4% for the 16–29 age group, with the majority of young people entering the workforce without formal employment contracts (Anhor.uz, 2021). The targeted assistance model allows for a rapid

Узбекистан выбрал иную модель, во многом обусловленную масштабом молодого населения. На 1 января 2025 года численность молодёжи в возрасте 14–30 лет составляла 9,63 млн человек, или 25,7 % населения (Национальный комитет Республики Узбекистан по статистике, 2025), а с учётом детей доля жителей моложе 30 лет достигает около 60 % (bne IntelliNews, 2025). В 2020 году было создано государственное Агентство по делам молодёжи, решения которого обязательны для государственных органов, а работа с молодёжью была выстроена по вертикали вплоть до уровня махалли (Тиллаходжаев, 2021; Джурабаев, 2024). Ключевым инструментом стала система «Молодёжная тетрадь» (Yoshlar daftari), через которую адресную помощь по 25 направлениям получили более 1,1 млн молодых людей (Джурабаев, 2024). В феврале 2025 года были объявлены новые меры, включая создание банка для поддержки молодёжного предпринимательства и налоговые льготы для работодателей, нанимающих сотрудников моложе 30 лет (bne IntelliNews, 2025). Однако переход от учёбы к работе по-прежнему даётся молодёжи трудно. Согласно докладу Всемирного банка 2021 года, доля молодёжи, которая не учится и не работает, составляла 24 % в возрастной группе 16–24 лет и 26,4 % в группе 16–29 лет, а большинство молодых людей устраивались на работу без официального оформления (Anhor.uz, 2021). Модель адресной помощи позволяет быстро реагировать на нужды конкретных семей, но в ней есть риск, что молодёжная политика превратится в разновидность социальной помощи и перестанет быть инструментом выхода молодых людей на рынок труда.

В Кыргызстане молодёжь в возрасте 14–35 лет составляет около трети населения, а доля молодёжи NEET в 2023 году оценивалась в 18,6 %. Уровень безработицы в возрастной группе 15–35 лет составил 8,8 %, а в неформальном секторе заняты 44,5 % молодых людей в возрасте 15–34 лет. Активные меры содействия занятости в стране не ориентированы исключительно

response to the needs of specific families; however, it carries the risk that youth policy could devolve into a form of social welfare, ceasing to function as a tool for helping young people enter the labor market.

In Kyrgyzstan, young people aged 14–35 make up about a third of the population, with the share of youth not in education, employment, or training (NEET) estimated at 18.6% in 2023. The unemployment rate for the 15–35 age group stands at 8.8%, while 44.5% of young people aged 15–34 are employed in the informal sector. Active labor market policies in the country are not exclusively focused on youth and primarily consist of paid public works and short-term training. Since 2024, a youth internship program has been implemented with support from the World Bank; by June 2025, 1,663 individuals had been placed in internships, 524 of whom or 31.5% subsequently secured employment. A significant portion of the resources in this area is derived from donor-funded projects, which renders employment policy vulnerable to shifts in external conditions (Umetova, 2025).

The situation is most challenging in Tajikistan. According to a 2025 labor force survey, nearly 27% of young people aged 15–24 are not in employment, education or training (NEET). This figure stands at 40.1% for young women, compared to 13.2% for young men. Within the 15–29 age group, the gap is even wider: 45% for women versus 12.4% for men. The World Bank estimates that approximately 600,000 young people will enter the country's labor market over the next decade, requiring the economy to generate roughly 1.4 million new jobs (Times of Central Asia, 2026). As for Turkmenistan, official data from the country are highly questionable (Centre for Eastern Studies, 2025), making it

THE SUCCESS OF YOUTH PROGRAMS IN THE REGION IS MEASURED PRIMARILY BY THE NUMBER OF PARTICIPANTS, RATHER THAN BY WHAT HAPPENS TO THEM AFTER THEIR PARTICIPATION ENDS

УСПЕХ МОЛОДЁЖНЫХ ПРОГРАММ ИЗМЕРЯЕТСЯ ЧИСЛОМ УЧАСТНИКОВ, А НЕ ТЕМ, ЧТО ПРОИСХОДИТ С НИМИ ПОСЛЕ

на молодёжь и в основном сводятся к оплачиваемым общественным работам и краткосрочному обучению. С 2024 года при поддержке Всемирного банка реализуется программа молодёжных стажировок: к июню 2025 года на стажировку были направлены 1 663 человека, из которых трудоустроены 524, или 31,5 %. Значительная часть ресурсов в этой сфере поступает из донорских проектов, что делает политику занятости уязвимой при изменении внешних условий (Уметова, 2025).

Наиболее сложная ситуация складывается в Таджикистане. По данным обследования рабочей силы за 2025 год, почти 27 % молодых людей в возрасте 15–24 лет не работают, не учатся и не проходят профессиональную подготовку, причём среди молодых женщин этот показатель составляет 40,1 % против 13,2 % у мужчин. В возрастной группе 15–29 лет разрыв ещё больше: 45 % среди женщин против 12,4 % среди мужчин. По оценке Всемирного банка, в ближайшее десятилетие на рынок труда страны выйдут около 600 тыс. молодых людей, и экономике потребуется создать примерно 1,4 млн рабочих мест (Times of Central Asia, 2026). Что касается Туркменистана, официальные данные страны вызывают серьёзные сомнения (Центр восточных исследований, 2025), поэтому достоверно оценить положение туркменской молодёжи пока невозможно.

Сопоставление стран по доле молодёжи NEET носит ориентировочный характер, поскольку возрастные группы и методики расчёта различаются, однако разница в масштабах проблемы очевидна:

- Казахстан: 6,5 % (15–34 года, 2024)

currently impossible to accurately assess the situation of Turkmen youth.

Comparing these countries based on the share of NEET youth is indicative rather than precise, as age ranges and calculation methodologies vary; however, the disparity in the scale of the problem is clear:

- Kazakhstan: 6.5% (ages 15–34, 2024)
- Kyrgyzstan: 18.6% (2023)
- Uzbekistan: 26.4% (ages 16–29; 2021 World Bank estimate)
- Tajikistan: approximately 27% (ages 15–24, 2025), including 40.1% among young women

Despite differences in scale, the countries of the region face a number of common challenges. The first of these is gender-related:

- Кыргызстан: 18,6 % (2023)
- Узбекистан: 26,4 % (16–29 лет, оценка Всемирного банка 2021 года)
- Таджикистан: около 27 % (15–24 года, 2025), в том числе 40,1 % среди молодых женщин

Несмотря на различия в масштабах, страны региона сталкиваются с рядом общих вызовов. Первый из них гендерный. В Центральной Азии проблема NEET во многом является проблемой молодых женщин. В Кыргызстане более высокая неактивность девушек объясняется ранним выходом из системы образования в связи с замужеством и материнством, а также консервативными социальными нормами, ограничивающими доступ к профессиональному обучению (Уметова,

undp.org

in Central Asia, the NEET issue is, to a large extent, a challenge affecting young women. In Kyrgyzstan, the higher rate of inactivity among young women is attributed to their early departure from the education system due to marriage and motherhood, as well as conservative social norms that restrict access to vocational training (Umetova, 2025). In Kazakhstan, experts identify young mothers who temporarily exit the labor force to care for their children as one of the most vulnerable groups in the labor market (Togyzbaeva, 2025). Furthermore, employment programs in the region generally fail to account for the gender of participants; consequently, they do not offer young women what they most frequently require: childcare services and flexible work or training arrangements.

2025). В Казахстане к наиболее уязвимым категориям на рынке труда эксперты относят молодых матерей, временно выпадающих из рабочей силы в связи с уходом за детьми (Тогызбаева, 2025). При этом программы занятости в регионе, как правило, никак не учитывают пол участников, а значит, не предлагают молодым женщинам того, что им чаще всего необходимо: услуг по уходу за детьми и гибких форматов работы и обучения.

Второй общий вызов разрыв между городом и селом, а также высокая доля неформальной занятости. Сельская молодёжь имеет меньший доступ к качественному образованию, карьерным центрам и вакансиям, а переезд в город без достаточной подготовки нередко приводит её в неформальный сектор или в категорию NEET (Тогызбаева, 2025; Уметова, 2025). Третий вызов связан с трудовой миграцией, которая для ряда стран региона по-прежнему выполняет роль «предохранительного клапана». Денежные переводы мигрантов составляют 47,9 % ВВП Таджикистана, 18,8 % ВВП Кыргызстана и 14,4 % ВВП Узбекистана (Центр восточных исследований, 2025). По данным ООН, на середину 2024 года за рубежом постоянно проживали 6,3 млн граждан стран региона (Центр восточных исследований, 2025). Тем не менее молодёжная политика, как правило, ориентирована только на внутренний рынок труда. Поддержке вернувшихся мигрантов уделяется значительно меньше внимания: в Кыргызстане, например, программа «Мекеним 1+1», которая должна помочь мигрантам вложить заработанные средства в бизнес на родине, пока находится в стадии разработки (Уметова, 2025).

Четвёртый и, возможно, наиболее важный вызов касается оценки результатов. Как правило, успех молодёжных программ в регионе измеряется главным образом числом участников, а не тем, что происходит с ними после завершения участия. Как в Казахстане, так и в Кыргызстане независимая оценка эффективности мер занятости не проводится на регулярной основе, а преобладание временных

A second common challenge is the urban-rural divide, compounded by a high rate of informal employment. Rural youth have less access to quality education, career centers, and job openings; moving to a city without adequate preparation often leads them into the informal sector or into the NEET (not in education, employment, or training) category (Togyzbaeva, 2025; Umetova, 2025). A third challenge relates to labor migration, which continues to serve as a «safety valve» for several countries in the region. Remittances from migrants account for 47.9% of Tajikistan's GDP, 18.8% of Kyrgyzstan's GDP, and 14.4% of Uzbekistan's GDP (Centre for Eastern Studies, 2025). According to UN data, as of mid-2024, 6.3 million citizens from countries in the region were residing abroad (Centre for Eastern Studies, 2025). Nevertheless, youth policy is generally focused solely on the domestic labor market. Far less attention is paid to supporting returning migrants; for instance, in Kyrgyzstan, the «Mekenim 1+1» program designed to help migrants invest their earnings into businesses back home is still in the development stage (Umetova, 2025).

The fourth, and perhaps most significant, challenge concerns the evaluation of outcomes. Typically, the success of youth programs in the region is measured primarily by the number of participants, rather than by what happens to them after their participation ends. In both Kazakhstan and Kyrgyzstan, the effectiveness of employment measures is not subject to regular independent evaluation, and the prevalence of temporary forms of employment such as public works fails to provide sustainable, long-term job opportunities (Togyzbaeva, 2025; Umetova, 2025). Consequently, states are spending public funds without having reliable data on which instruments are actually effective.

Based on this, several areas can be identified that could improve the returns on youth policy in the region. First, there is a need to shift from metrics based on reach to those based on outcomes such as the proportion of participants who remain employed a year after completing a program alongside independent evaluations of key policy instruments. Second, programs should be

форм занятости, таких как общественные работы, не обеспечивает устойчивого трудоустройства (Тогызбаева, 2025; Уметова, 2025). Следовательно, государства расходуют бюджетные средства, не имея надёжных данных о том, какие инструменты действительно работают.

Исходя из этого, можно выделить несколько направлений, которые могли бы повысить отдачу от молодёжной политики в регионе. Во-первых, необходим переход от показателей охвата к показателям результата, включая долю участников, сохранивших работу через год после завершения программы, и независимую оценку ключевых инструментов. Во-вторых, программы должны быть более адресными и учитывать положение молодых женщин и сельской молодёжи: доступ к услугам по уходу за детьми, гибкие и дистанционные форматы обучения и работы, мобильные карьерные сервисы в сельских районах. В-третьих, молодёжная политика должна учитывать реальность трудовой миграции, в том числе через признание квалификаций, подготовку к безопасному трудоустройству за рубежом и поддержку вернувшихся мигрантов. Наконец, участие молодёжи в принятии решений должно выходить за рамки консультативных советов и кадровых резервов и распространяться на разработку и оценку самих программ.

Таким образом, страны Центральной Азии уже создали законодательную и институциональную основу молодёжной политики, а Казахстан и Узбекистан располагают широким набором инструментов поддержки. Однако главный вопрос сегодня заключается не в количестве программ, а в том, насколько они действительно меняют положение молодых людей. Регион по-прежнему обладает значительным демографическим потенциалом, но этот потенциал реализуется лишь тогда, когда молодые люди получают качественное образование, достойную работу и реальное влияние на решения, которые их касаются. От того, насколько государствам удастся перейти от отчётности об охвате к измеримым результатам, будет

more targeted, taking into account the specific circumstances of young women and rural youth; this includes providing access to childcare services, offering flexible or remote learning and work arrangements, and deploying mobile career services in rural areas. Third, youth policy must address the reality of labor migration for instance, by facilitating the recognition of qualifications, preparing individuals for safe employment abroad, and providing support to returning migrants. Finally, the participation of young people in decision-making should extend beyond advisory councils and talent pools to include the actual design and evaluation of the programs themselves.

Thus, the countries of Central Asia have already established a legislative and institutional framework for youth policy, with Kazakhstan and Uzbekistan, in particular, possessing a wide range of support instruments. However, the key question today is not the number of programs, but the extent to which they actually improve the situation of young people. The region continues to hold significant demographic potential; yet, this potential can only be realized if young people have access to quality education, decent employment, and a genuine say in decisions that affect them. Whether the region's youth population becomes a driver of growth or a source of social tension will depend on how successfully these states can shift their focus from reporting on the reach of their initiatives to achieving measurable outcomes.

References:

Anhor.uz (2021). World Bank: young people aged 24 to 29 show high levels of economic inactivity and dissatisfaction with the situation in the labor market. Retrieved from https://anhor.uz/ru/news/world-bank. Accessed on 27.10.2026.

bne IntelliNews (2025). Uzbekistan unveils measures to invest more in youth. Retrieved from https://intellinews.com/uzbekistan-unveils-measures-to-invest-more-in-youth-367278. Accessed on 27.10.2026.

Bureau of National Statistics (2025). Employment-to-population ratio for the population aged 15 and older, 2024. Retrieved from https://stat.gov.kz/ru/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/publications/341240/. Accessed on 27.10.2026.

Centre for Eastern Studies (2025). Long live youth demography of Central Asian states. Retrieved

зависеть, станет ли молодое население региона источником роста или фактором социальной напряжённости.

Источники:

Anhor.uz (2021). Всемирный банк: молодые люди от 24 до 29 лет демонстрируют высокий уровень экономической неактивности и неудовлетворенности ситуацией на рынке труда. Доступно по адресу: https://anhor.uz/ru/news/world-bank. Дата обращения: 27.10.2026.

bne IntelliNews (2025). Узбекистан представляет меры по увеличению инвестиций в молодежь. Доступно по адресу: https://intellinews.com/uzbekistan-unveils-measures-to-invest-more-in-youth-367278. Дата обращения: 27.10.2026.

Бюро национальной статистики (2025). Уровень занятости к населению в возрасте 15 лет и старше за 2024 г. Агентство по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Доступно по адресу: https://stat.gov.kz/ru/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/publications/341240/. Дата обращения: 27.10.2026.

Джурабаев, Бекзод (2024). Uzbekistan: Курс на продолжение интенсивных реформ в молодежной политике. Посольство Республики Узбекистан в Австрии. Доступно по адресу: https://usbekistan.at/en/uzbekistan-a-course-for-continuing-intensive-reforms-in-youth-policy/. Дата обращения: 27.10.2026.

Kazpravda.kz (2025). Численность молодежи составляет почти треть населения Казахстана. Доступно по адресу: https://kazpravda.kz/n/chislennost-molodezhi-sostavlyaet-pochti-tret-naseleniya-kazahstana/. Дата обращения: 27.10.2026.

Международная организация труда (2024). Число молодых людей, которые не работают, не учатся и не проходят профессиональную подготовку (категория NEET), вызывает беспокойство, несмотря на снижение уровня безработицы. Доступно по адресу: https://www.ilo.org/resource/news/number-youth-not-employment-education-or-training-neet-cause-concern. Дата обращения: 27.10.2026.

Национальный комитет Республики Узбекистан по статистике (2025). Сколько молодежи в Узбекистане? Доступно по адресу: https://aholi.stat.uz/ru/63-novosti/5853-o-zbekistonda-yoshlar-soni-qancha-2. Дата обращения: 27.10.2026.

Nur.kz (2023). Насколько изменилась молодежная политика в Казахстане в 2023 году. Доступно по адресу: https://www.nur.kz/society/2047597-naskolko-izmenilas-molodezhnaya-politika-v-kazahstane-v-2023-godu/. Дата обращения: 27.10.2026.

Тиллаходжаев, Бунед (2021). Новый этап в совершенствовании молодежной политики. Доступно по адресу: https://yuz.uz/ru/news/novy-etap-v-sovershenstvovanii-molodejnoy-politiki. Дата обращения: 27.10.2026.

from https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2025-08-27/long-live-youth-demography-central-asian-states. Accessed on 27.10.2026.

International Labour Organization (2024). Number of youth not in employment, education, or training (NEET) a cause for concern, despite falling jobless rate. Retrieved from https://www.ilo.org/resource/news/number-youth-not-employment-education-or-training-neet-cause-concern. Accessed on 27.10.2026.

Jurabayev, Bekzod (2024). Uzbekistan: A course for continuing intensive reforms in youth policy. Retrieved from https://usbekistan.at/en/uzbekistan-a-course-for-continuing-intensive-reforms-in-youth-policy/. Accessed on 27.10.2026.

Kazpravda.kz (2025). Young people make up nearly a third of Kazakhstan's population. Retrieved from https://kazpravda.kz/n/chislennost-molodezhi-sostavlyaet-pochti-tret-naseleniya-kazahstana/. Accessed on 27.10.2026.

National Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics (2025). How many young people are there in Uzbekistan? Retrieved from https://aholi.stat.uz/ru/63-novosti/5853-o-zbekistonda-yoshlar-soni-qancha-2. Accessed on 27.10.2026.

Nur.kz (2023). How much has youth policy in Kazakhstan changed in 2023? Retrieved from https://www.nur.kz/society/2047597-naskolko-izmenilas-molodezhnaya-politika-v-kazahstane-v-2023-godu/. Accessed on 27.10.2026.

Tillakhodjaev, Buned (2021). A new stage in the improvement of youth policy. Retrieved from https://yuz.uz/ru/news/novy-etap-v-sovershenstvovanii-molodejnoy-politiki. Accessed on 27.10.2026.

Times of Central Asia (2026). Nearly half of young women in Tajikistan are not working or studying, survey finds. Retrieved from https://timesca.com/nearly-half-of-young-women-in-tajikistan-are-not-working-or-studying-survey-finds/. Accessed on 27.10.2026.

Togyzbaeva, Aydana (2025). Kazakhstan: Active labour market measures for youth. Retrieved from https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2026-07/Country%20Analysis%20ALMP_Kazakhstan_Final_RU_0.pdf. Accessed on 27.10.2026.

Umetova, Aynura (2025). Kyrgyzstan: Active labour market measures for youth. Retrieved from https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2026-07/Country%20Analysis%20ALMP_Kyrgyzstan_Final_RU.pdf. Accessed on 27.10.2026.

Zakon.kz (2023). The concept for state youth policy through 2029 has been approved in Kazakhstan. Retrieved from https://www.zakon.kz/pravo/6389064-kontseptsiya-gosudarstvennoy-molodezhnoy-politiki-do-2029-goda-utverzhdena-v-kazakhstane.html. Accessed on 27.10.2026.

Times of Central Asia (2026). Согласно результатам опроса, почти половина молодых женщин в Таджикистане не работают и не учатся. Доступно по адресу: https://timesca.com/nearly-half-of-young-women-in-tajikistan-are-not-working-or-studying-survey-finds/. Дата обращения: 27.10.2026.

Тогызбаева, Айдана (2025). Казахстан: активные меры на рынке труда для молодежи. Рабочий документ. Европейский фонд образования. Доступно по адресу: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2026-07/Country%20Analysis%20ALMP_Kazakhstan_Final_RU_0.pdf. Дата обращения: 27.10.2026.

Уметова, Айнура (2025). Кыргызстан: активные меры на рынке труда для молодежи. Рабочий документ. Европейский фонд образования. Доступно по адресу: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2026-07/Country%20Analysis%20ALMP_Kyrgyzstan_Final_RU.pdf. Дата обращения: 27.10.2026.

Центр восточных исследований (2025). Да здравствует молодежь! Демография государств Центральной Азии. Комментарий OSW. Доступно по адресу: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2025-08-27/long-live-youth-demography-central-asian-states. Дата обращения: 27.10.2026.

Zakon.kz (2023). Концепция государственной молодежной политики до 2029 года утверждена в Казахстане. Доступно по адресу: https://www.zakon.kz/pravo/6389064-kontseptsiya-gosudarstvennoy-molodezhnoy-politiki-do-2029-goda-utverzhdena-v-kazakhstane.html. Дата обращения: 27.10.2026.

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ DOÇ. DR. SUAT BEYLUR, ORTA ASYA'NIN ENTELEKTÜEL TARİHİ KONULU KONFERANSA KATILDI

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, 29 Eylül 2026 tarihinde Kazakistan'ın önde gelen şair, yazar ve düşünürlerinden Olzhas Suleimenov'un 90. doğum yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen "20. Yüzyılda Orta Asya'nın Entelektüel Tarihi" başlıklı konferansa katıldı.

Konferansta, 20. yüzyılda Orta Asya ve Türk dünyasında yaşanan fikrî, edebî, kültürel ve toplumsal dönüşümler tarihsel bir perspektifle değerlendirildi. Bölgenin düşünce ve kültür hayatına yön veren önemli şahsiyetlerin entelektüel mirası, dönemin siyasi ve toplumsal gelişmeleriyle ilişkili olarak ele alındı.

Bu çerçevede, Orta Asya halklarının tarihî hafızasının ve kültürel kimliklerinin şekillenmesinde aydınların üstlendiği rol, düşünsel ve kültürel etkileşimler ile edebiyatın toplumsal değişim süreçlerine katkıları üzerinde duruldu.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ, ДОЦЕНТ, ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЗИЯТКЕРЛІК ТАРИХЫНА АРНАЛҒАН КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСТЫ

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур 2026 жылғы 29 қыркүйекте Қазақстанның көрнекті ақыны, жазушысы әрі ойшылы Олжас Сүлейменовтің туғанына 90 жыл толуына орай ұйымдастырылған «XX ғасырдағы Орталық Азияның зияткерлік тарихы» атты конференцияға қатысты.

Конференция барысында XX ғасырда Орталық Азия мен Түркі әлемінде орын алған идеялық, әдеби, мәдени және қоғамдық өзгерістер тарихи тұрғыдан жан-жақты қарастырылды. Өңірдің рухани және мәдени өмірінің дамуына елеулі үлес қосқан көрнекті тұлғалардың зияткерлік мұрасы сол кезеңдегі саяси және әлеуметтік үдерістермен сабақтастықта талқыланды.

Осы тұрғыда Орталық Азия халықтарының тарихи жады мен мәдени бірегейлігінің қалыптасуындағы зиялы қауым өкілдерінің рөліне, идеялық және мәдени өзара ықпалдастыққа, сондай-ақ әдебиеттің қоғамдағы өзгерістер мен жаңғыру үдерістеріне қосқан үлесіне ерекше назар аударылды.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NDE "TÜRK DÜNYASINDA YEŞİL ENTEGRASYON: TRANS-HAZAR YEŞİL ENERJİ KORİDORU" KONULU SEMİNER DÜZENLENDİ

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü'nde, 2 Ekim 2026 tarihinde Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Prof. Dr. Azime Telli'nin konuşmacı olarak katıldığı "Türk Dünyasında Yeşil Entegrasyon: Trans-Hazar Yeşil Enerji Koridoru" başlıklı seminer gerçekleştirildi.

Seminerde Prof. Dr. Azime Telli, Türk devletlerinin yenilenebilir enerji potansiyelini bölgesel enerji güvenliği, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik bütünleşme bağlamında değerlendirdi. Trans-Hazar Yeşil Enerji Koridoru'nun Orta Asya, Azerbaycan ve Avrupa arasındaki enerji bağlantılarının geliştirilmesi

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА «ТҮРКІ ӘЛЕМІНДЕГІ ЖАСЫЛ ИНТЕГРАЦИЯ: ТРАНСКАСПИЙ ЖАСЫЛ ЭНЕРГИЯ ДӘЛІЗІ» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТТІ

2026 жылғы 2 қазанда Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтында Мерсин университетінің Экономика және әкімшілік ғылымдар факультеті Халықаралық қатынастар кафедрасының меңгерушісі, профессор, доктор Азиме Теллидің қатысуымен «Түркі әлеміндегі жасыл интеграция: Транскаспий жасыл энергия дәлізі» атты семинар өтті.

Семинар барысында профессор, доктор Азиме Телли түркі мемлекеттерінің жаңартылатын энергия көздері саласындағы әлеуетін

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

bakımından taşıdığı önemi ele alan Telli, sınır ötesi elektrik iletim altyapısının güçlendirilmesi, temiz enerji yatırımlarının artırılması ve ortak projelerin hayata geçirilmesine yönelik fırsatlara değindi.

Sunumunda, küresel enerji dönüşümünün Türk dünyası açısından sunduğu fırsatları ve beraberinde getirdiği zorlukları değerlendiren Telli, bölgesel enerji projelerinin ekonomik ve teknik boyutlarının yanı sıra çevresel sürdürülebilirlik ve enerji arz güvenliği açısından da ele alınması gerektiğini vurguladı. Bu çerçevede, yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımı, enerji politikalarının uyumlaştırılması ve ortak altyapı yatırımlarının geliştirilmesinin Türk devletleri arasındaki stratejik iş birliğine ve bölgesel entegrasyon süreçlerine sağlayabileceği katkılar üzerinde durdu.

өңірлік энергетикалық қауіпсіздік, орнықты даму және экономикалық интеграция тұрғысынан бағалады. Транскаспий жасыл энергия дәлізінің Орталық Азия, Әзербайжан және Еуропа арасындағы энергетикалық байланыстарды дамытудағы маңызын талдай отырып, баяндамашы трансшекаралық электр энергиясын жеткізу инфрақұрылымын нығайту, таза энергетикаға бағытталған инвестицияларды ұлғайту және бірлескен жобаларды жүзеге асыру мүмкіндіктеріне тоқталды.

Баяндамасында жаһандық энергетикалық трансформацияның Түркі әлеміне ашатын мүмкіндіктері мен туындататын сын-қатерлерін жан-жақты қарастырған Азиме Телли өңірлік энергетикалық жобаларды тек экономикалық және техникалық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар экологиялық орнықтылық пен энергиямен жабдықтау қауіпсіздігі тұрғысынан да бағалау қажеттігін атап өтті. Осы орайда жаңартылатын энергия көздерін тиімді пайдалану, энергетикалық саясаттарды өзара үйлестіру және ортақ инфрақұрылымдық инвестицияларды дамыту түркі мемлекеттері арасындағы стратегиялық ынтымақтастықты нығайтуға және өңірлік интеграциялық үдерістерді ілгерілетуге қосатын үлесіне ерекше назар аударды.

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ DOÇ. DR. SUAT BEYLUR 3. TÜRK DÜNYASI BİLİM ÖDÜLLERİ TÖRENİ'NDE ÖDÜL TAKDİM ETTİ

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, 10 Ekim 2026 tarihinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) destekleriyle Yörük Türkmen Birliği tarafından düzenlenen "3. Türk Dünyası Bilim Ödülleri Töreni"ne katılarak ödül takdim etti.

Türk dünyasında bilimsel üretimin desteklenmesi ve akademik başarıların teşvik edilmesi açısından önem taşıyan törende, ortak tarihî ve kültürel mirasın bilimsel çalışmalar aracılığıyla araştırılması ve gelecek nesillere aktarılmasının önemi üzerinde duruldu.

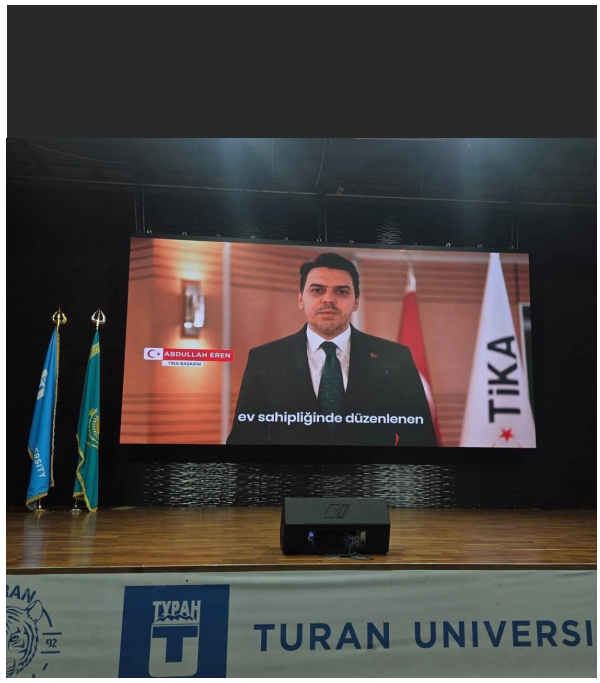

Avrasya Araştırma Enstitüsü

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ, ДОЦЕНТ, ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР III ТҮРКІ ӘЛЕМІ ҒЫЛЫМ СЫЙЛЫҚТАРЫН ТАБЫСТАУ РӘСІМІНДЕ МАРАПАТ ТАБЫСТАДЫ

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур 2026 жылғы 10 қазанда Түркияның ынтымақтастық және үйлестіру агенттігі (TİKA) мен Шетелдегі түріктер және туыстас қауымдастықтар басқармасының (YTB) қолдауымен Йөрүк-түркімен одағы ұйымдастырған «III Түркі әлемі ғылым сыйлықтарын табыстау рәсіміне» қатысып, марапат табыстады.

Түркі әлеміндегі ғылыми зерттеулерді қолдау және академиялық жетістіктерді ынталандыру тұрғысынан маңызды болған салтанатты іс-шарада ортақ тарихи және мәдени мұраны ғылыми зерттеулер арқылы зерделеп, оның құндылықтарын келер ұрпаққа жеткізудің маңыздылығы атап өтілді.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Etkinlik, Türk dünyasındaki bilim insanları ve akademik kurumlar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi ve ortak akademik iş birliği kültürünün geliştirilmesi bakımından önemli bir buluşma niteliği taşıdı.

Аталған іс-шара Түркі әлемінің ғалымдары мен ғылыми мекемелері арасындағы байланысты нығайтуға, ғылыми ізденістерді қолдауға және өзара академиялық ынтымақтастық мәдениетін дамытуға ықпал ететін маңызды басқосу болды.

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜR YARDIMCISI CENGİZHAN CANALTAY, TÜRK DÜNYASI DİYALOG FORUMU'NA KATILDI

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdür Yardımcısı Cengizhan Canaltay, 30–31 Ekim 2026 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen "Türk Dünyası Diyalog Forumu"na katıldı. Türk Devletleri Teşkilatının (TDT) 13. Zirvesi kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından "Fikirden Diyaloğa, İleri" temasıyla gerçekleştirilen forum, Türk dünyasından akademisyenleri, medya ve iletişim uzmanlarını ve kurum temsilcilerini bir araya getirdi.

Forum kapsamında düzenlenen "Türk Devletleri İletişim Perspektifi: Yapay Zekâ Sınamaları" başlıklı yuvarlak masa toplantısına katılan Cengizhan Canaltay, Türk dünyasında iletişim alanındaki dijital dönüşüm, yapay zekâ teknolojilerinin sunduğu fırsatlar ve beraberinde getirdiği zorluklar ile bölgesel iş birliğinin geliştirilmesine ilişkin değerlendirmelerini paylaştı. Toplantıda ayrıca yapay zekânın medya ve iletişim süreçlerine etkileri, dijital ortamda bilgi güvenilirliği, dezenformasyonla mücadele ve stratejik iletişim kapasitesinin güçlendirilmesi konuları ele alındı.

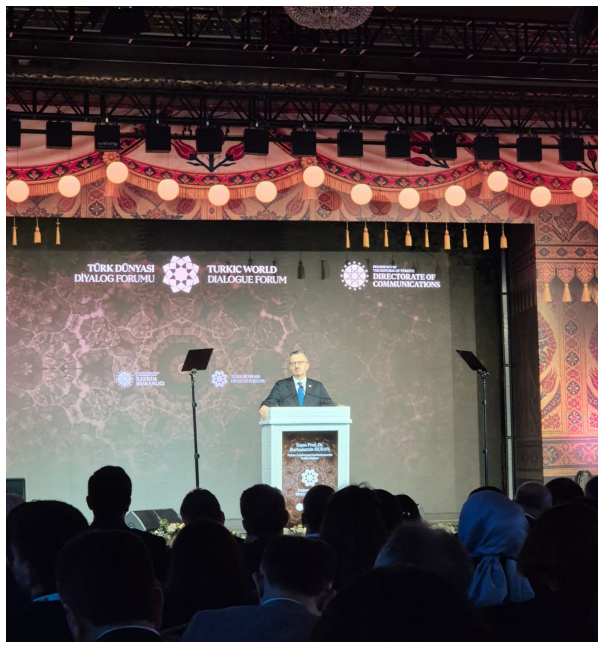

Avrasya Araştırma Enstitüsü

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ ДИРЕКТОРЫНЫҢ ОРЫНБАСАРЫ ЖЕНГИЗХАН ЖАНАЛТАЙ ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ ДИАЛОГ ФОРУМЫНА ҚАТЫСТЫ

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директорының орынбасары Жеңгизхан Жаналтай 2026 жылғы 30–31 қазанда Анкара қаласында өткен «Түркі әлемінің диалог форумына» қатысты. Түркі мемлекеттері ұйымының (ТМҰ) XIII саммиті аясында Түркия Республикасы Президенті Әкімшілігінің Коммуникациялар басқармасы «Идеядан диалогқа – алға!» тақырыбымен ұйымдастырған форум Түркі әлемінің ғалымдарын, медиа және коммуникация саласының мамандарын, сондай-ақ түрлі мекемелердің өкілдерін бір алаңға тоғыстырды.

Форум аясында ұйымдастырылған «Түркі мемлекеттерінің коммуникациялық келешегі: жасанды интеллект сын-қатерлері» атты дөңгелек үстел отырысына қатысқан Жеңгизхан Жаналтай Түркі әлеміндегі коммуникация саласының цифрлық трансформациясы, жасанды интеллект технологияларының мүмкіндіктері мен туындататын сын-қатерлері,

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Forumda, Türk devletleri arasında medya, iletişim ve yayıncılık alanlarındaki mevcut iş birliğinin geliştirilmesi ve ortak bir bilgi ve iletişim ekosisteminin oluşturulması üzerinde duruldu. Bu çerçevede, dijital teknolojilerin etkin kullanımı, Türk dünyasının ortak tarihî ve kültürel mirasının uluslararası kamuoyuna tanıtılması ve bilgi paylaşımının artırılmasına yönelik imkânlar değerlendirildi. Ayrıca yapay zekâ çağında ortak iletişim stratejilerinin geliştirilmesinin ve bu alandaki kurumsal iş birliğinin güçlendirilmesinin önemi vurgulandı.

сондай-ақ өңірлік ынтымақтастықты дамыту мәселелері жөніндегі ой-пікірлерімен бөлісті. Отырыс барысында жасанды интеллектінің медиа және коммуникация үдерістеріне ықпалы, цифрлық кеңістіктегі ақпараттың сенімділігі, жалған ақпаратпен күрес және стратегиялық коммуникация әлеуетін нығайту мәселелері де жан-жақты талқыланды.

Форумда түркі мемлекеттері арасындағы медиа, коммуникация және ақпарат тарату салаларындағы қолданыстағы ынтымақтастықты кеңейтуге, сондай-ақ ортақ ақпараттық-коммуникациялық экожүйе қалыптастыруға ерекше назар аударылды. Осы тұрғыда цифрлық технологияларды тиімді пайдалану, Түркі әлемінің ортақ тарихи және мәдени мұрасын халықаралық қоғамдастыққа таныту және ақпарат алмасуды жандандыру мүмкіндіктері қарастырылды. Сонымен қатар жасанды интеллект дәуірінде ортақ коммуникациялық стратегияларды әзірлеудің және осы бағыттағы институционалдық ынтымақтастықты нығайтудың маңыздылығы атап өтілді.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

“KAZAKİSTAN’IN ELYAZMASI MİRASI” PROJESİ KAPSAMINDA HARVARD ÜNİVERSİTESİ VE ABD KONGRE KÜTÜPHANESİNE BİLİMSEL ZİYARET GERÇEKLEŞTİRİLDİ

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü ve “Gylym Ordasy” temsilcileri, 3–22 Ekim 2026 tarihleri arasında, Kazakistan devletinin desteğiyle yürütülen “Kazakistan’ın Elyazması Mirası: Envanterleme, Restorasyon, Bilimsel Kataloglama, Dijitalleştirme ve Kapsamlı Kodikolojik Araştırma” (BR28712621) projesi kapsamında Amerika Birleşik Devletleri’nin Boston ve Washington şehirlerinde bilimsel araştırma ve tecrübe paylaşımı faaliyetleri gerçekleştirdi. Program çerçevesinde Harvard Üniversitesi bünyesindeki Davis Rusya ve Avrasya Çalışmaları Merkezi, Houghton Library, Widener Library, H.C. Fung Library, Harvard Library Information and Technical Services birimi, Harvard Art Museums ve ABD Kongre Kütüphanesi ziyaret edildi.

Ziyaret süresince Harvard Üniversitesi Davis Merkezi’nde Dr. Gulnar Eziz Yulghun, Dr. Himmet Taşkömür, Dr. Svetlana Rukhelman ve Leora Eisenberg’in katılımıyla bilimsel ve uygulamalı eğitimler gerçekleştirildi. Eğitimlerde Çağatayca

«ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОЛЖАЗБА МҰРАСЫ» ЖОБАСЫ АЯСЫНДА ГАРВАРД УНИВЕРСИТЕТІ МЕН АҚШ КОНГРЕСІ КІТАПХАНАСЫНА ҒЫЛЫМИ САПАР ЖАСАЛДЫ

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Еуразия ғылыми-зерттеу институты мен «Ғылым ордасының» өкілдері 2026 жылғы 3–22 қазан аралығында Қазақстан мемлекетінің қолдауымен жүзеге асырылып жатқан BR28712621 «Қазақстанның қолжазба мұрасы: реестрлеу, реставрациялау, ғылыми каталогтау, цифрландыру және кешенді кодикологиялық зерттеу» аясында Америка Құрама Штаттарының Бостон және Вашингтон қалаларында ғылыми-зерттеу және тәжірибе алмасу жұмыстарын жүргізді. Бағдарлама барысында Гарвард университетінің Ресей және Еуразия зерттеулері жөніндегі Дэвис орталығына (Davis Center for Russian and Eurasian Studies), Хоутон кітапханасына (Houghton Library), Уайденер кітапханасына (Widener Library), Х. К. Фунг кітапханасына (H. C. Fung Library), Гарвард кітапханасының Ақпараттық және техникалық қызметтер бөліміне (Harvard Library Information and Technical Services), Гарвард өнер музейлеріне (Harvard Art Museums), сондай-ақ

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

el yazmalarının incelenmesi, Türk ve İslam yazma eserlerinin korunması, tarihî kaynakların kataloglanması ve akademik araştırma yöntemleri ele alındı. Houghton Library'de Christine Jacobson, Graham Skinner ve Michael Austin ile yapılan görüşmelerde nadir eserlerin bilimsel olarak tanımlanması ve kataloglanması konuları değerlendirildi. Harvard Library Information and Technical Services biriminde ise Dr. Rysbek Alimov ve Dr. Abdulgaleel Ahmed tarafından Latin alfabesi dışındaki yazı sistemleriyle hazırlanmış kaynakların uluslararası standartlara uygun biçimde kataloglanmasına yönelik uygulamalar tanıtıldı.

Harvard Art Museums'te Dr. Ayşin Yoltar-Yıldırım ile gerçekleştirilen görüşmelerde İslam sanatına ait el yazmaları, tarihî kitapların sanatsal özellikleri ve müze koleksiyonlarının bilimsel açıdan

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırма Enstitüsü

АҚШ Конгресі кітапханасына ғылыми сапарлар жасалды.

Сапар аясында Гарвард университетінің Дэвис орталығында доктор Гүлнар Эзиз Юлгун, доктор Химмет Ташкөмүр, доктор Светлана Рухельман және Леора Айзенбергтің қатысуымен ғылыми-тәжірибелік оқыту іс-шаралары өткізілді. Оқыту барысында шағатай тіліндегі қолжазбаларды зерттеу, түркі және ислам жазба мұраларын сақтау, тарихи дереккөздерді каталогтау және академиялық зерттеу әдістері қарастырылды. Хоутон кітапханасында Кристин Якобсон, Грэм Скиннер және Майкл Остинмен өткен кездесулерде сирек кездесетін жазба мұраларды ғылыми тұрғыдан сипаттау және каталогтау мәселелері талқыланды. Ал Гарвард кітапханасының Ақпараттық және техникалық қызметтер бөлімінде доктор Рысбек Әлімов пен доктор Абдулғалил Ахмед латын әліпбиінен өзге жазу жүйелерінде әзірленген дереккөздерді халықаралық стандарттарға сәйкес каталогтаудың практикалық тәсілдерімен таныстырды.

Гарвард өнер музейлерінде доктор Айшин Йолтар-Йылдырыммен өткен кездесулерде ислам өнеріне қатысты қолжазбалар, тарихи кітаптардың көркемдік ерекшеліктері және музей қорларын ғылыми тұрғыдан зерттеу мәселелеріне назар аударылды. Сонымен қатар Гарвард университетінің халықаралық байланыстар жөніндегі проректоры, профессор, доктор Марк К. Эллиоттпен кездесуде Қазақстанның қолжазба мұрасын сақтау, ғылыми зерттеулерді дамыту және халықаралық академиялық ынтымақтастықты жалғастыру мүмкіндіктері талқыланды. Кездесу барысында профессор Марк К. Эллиоттқа Еуразия ғылыми-

değerlendirilmesi üzerinde duruldu. Harvard Üniversitesi Uluslararası İlişkilerden Sorumlu Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mark C. Elliott ile yapılan görüşmede ise Kazakistan'ın el yazması mirasının korunması, bilimsel araştırmaların geliştirilmesi ve uluslararası akademik iş birliğinin sürdürülmesine yönelik imkânlar değerlendirildi. Görüşme sırasında Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından yayımlanan ve Cuci Ulusu dönemine ait 31 tarihî belgeyi içeren "Cuci Ulusu'na İlişkin Resmî Belgeler" adlı bilimsel eser Prof. Dr. Elliott'a takdim edildi.

Program kapsamında Washington'da bulunan ABD Kongre Kütüphanesinde, Orta Doğu Bölümü Başkanı ve Türk dünyası uzmanı Joan S. Weeks ile bir görüşme gerçekleştirildi. Görüşmede Türkçe el yazmaları, nadir eserler ve Orta Asya tarihine ilişkin kaynakların kataloglanması, dijitalleştirilmesi ve uluslararası araştırmacıların erişimine sunulması konuları ele alındı. Ayrıca bibliyografik veri standartları, dijital koleksiyonların geliştirilmesi ve tarihî kaynakların uzun vadeli korunmasına yönelik uygulamalar değerlendirildi.

Bilimsel ziyaret, Kazakistan'ın yazılı kültürel mirasının uluslararası akademik çevrelerde tanıtılması, el yazmalarının bilimsel kataloglama ve dijitalleştirme süreçlerinin geliştirilmesi, uzmanlar arasında bilgi ve tecrübe paylaşımının artırılması ve ilgili kurumlarla akademik iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik değerlendirmelerle tamamlandı.

зерттеу институты басып шығарған, Жошы Ұлысы дәуіріне қатысты 31 тарихи құжатты қамтитын «Жошы Ұлысына қатысты ресми құжаттар» атты ғылыми еңбек табысталды.

Бағдарлама аясында Вашингтон қаласындағы АҚШ Конгресі кітапханасында Таяу Шығыс бөлімінің басшысы, түркі әлемі жөніндегі маман Джоан С. Уикспен кездесу өтті. Кездесуде түркі тілдеріндегі қолжазбалар мен сирек кездесетін еңбектерді, сондай-ақ Орталық Азия тарихына қатысты дереккөздерді каталогтау, цифрландыру және халықаралық зерттеушілерге қолжетімді ету мәселелері қарастырылды. Бұдан бөлек, библиографиялық деректердің стандарттары, цифрлық коллекцияларды дамыту және тарихи дереккөздерді ұзақ мерзімге сақтаудың практикалық тәсілдері талқыланды.

Ғылыми сапар Қазақстанның жазба мәдени мұрасын халықаралық академиялық ортада танытуға, қолжазбаларды ғылыми каталогтау мен цифрландыру үдерістерін жетілдіруге, мамандар арасындағы білім және тәжірибе алмасуды кеңейтуге, сондай-ақ тиісті мекемелермен академиялық ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған қорытынды талқылаулармен аяқталды.

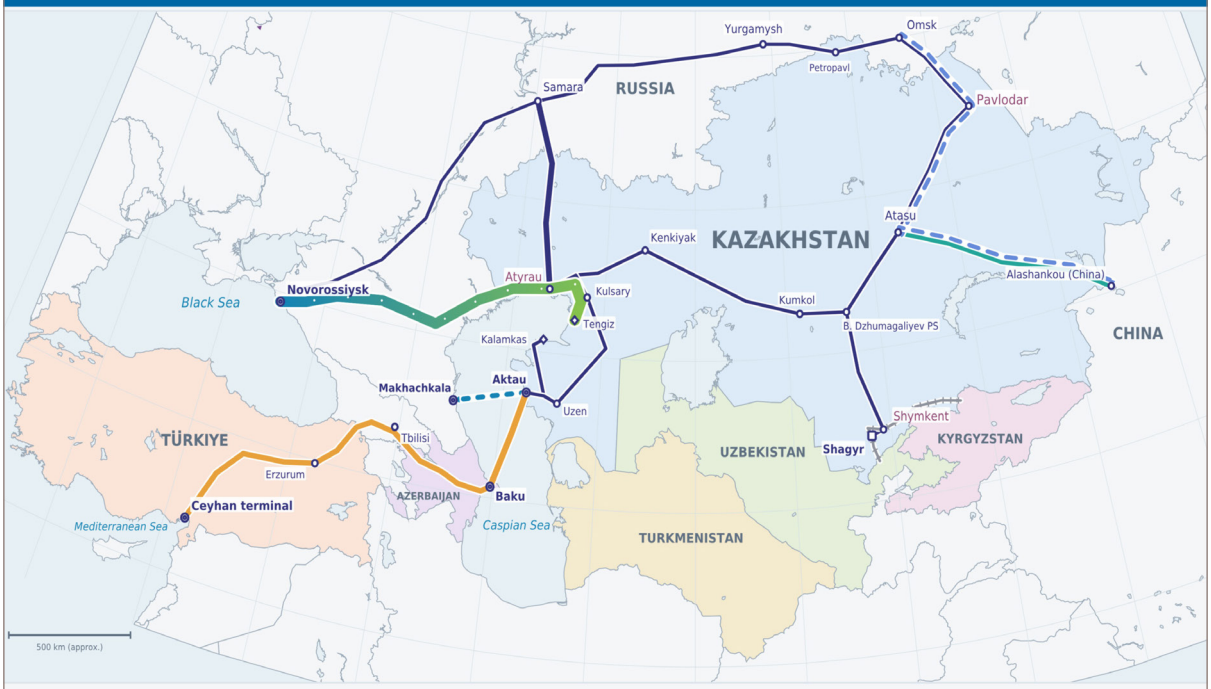

Avrasya Araştırma Enstitüsü

ERI EURASIAN RESEARCH INSTITUTE AKHMET YASSAWI UNIVERSITY

ERI Infographic No. 77

Өңірлік энергия тасымалы: Қазақстанның мұнай экспорты бағыттары
Bölgesel Enerji Taşımacılığı: Kazakistan'ın Petrol İhracat Güzergâhları
Regional Energy Transport: Kazakhstan's Oil Export Routes

EXPORT ROUTES

	Mt	Share
CPC to Novorossiysk	63.6	82.6%
Atyrau - Samara	8.8	11.4%
Aktau - Makhachkala	1.9	2.5%
Aktau - Baku - Ceyhan (BTC)	1.7	2.2%
Atasu - Alashankou (Kazakhstan exports)	1.0	1.3%
Railway exports (all destinations)	0.05	<0.1%
TOTAL EXPORT VOLUME	77.25 mln t	

Kazakhstan oil export pipelines

Transit of Russian crude (excluded from Kazakhstan exports)

Rail deliveries from Shagyr to Uzbekistan / Kyrgyzstan

LARGEST OIL REFINERIES IN KAZAKHSTAN	CITY	YEAR OPENED	DESIGN CAPACITY
Atyrau Oil Refinery	Atyrau	1945	5.5 million tonnes per year
Pavlodar Petrochemical Plant	Pavlodar	1978	6 million tonnes per year
Shymkent Oil Refinery	Shymkent	1985	6 million tonnes per year

Source: www.energyanalytics.pro (2026), www.kmg.kz (2025)

How to Cite: Eurasian Research Institute. (2026). Regional Energy Transport: Kazakhstan's Oil Export Routes. (ERI Infographics No. 77).

www.eurasian-research.org
facebook.com/ERIresearch
x.com/ERIresearch
instagram.com/eriresearch
linkedin.com/in/eurasian-research-institute-021a361a1
youtube.com/EurasianResearchInstitute

Asya Avrupa / Азия Европа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Eylül-Ekim 2026 Sayı: 99
Қыркүйек-Қазан 2026 жыл № 99